

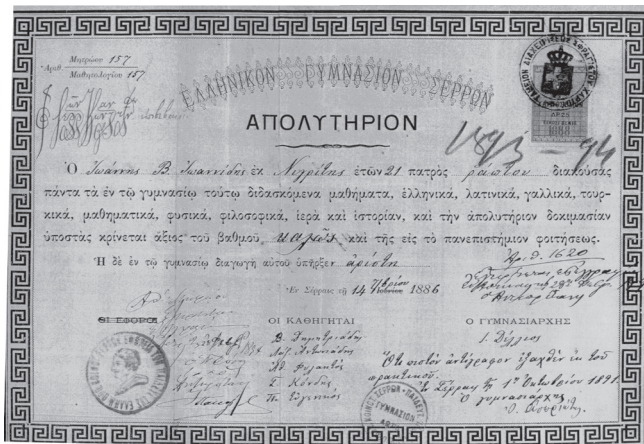
Δρ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΒΑΧΑΡΟΓΛΟΥ

Εκπαιδευτικός - Ιστορικός
Μέλος του Δ.Σ. της Ι.Λ.Ε.Σ-Μ.

ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ
ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ
ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΕΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ
ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ: ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ

Περίληψη

Το αρχειακό υλικό το οποίο συνθέτει τον πολυδιάστατο ρόλο των εκπαιδευτικών όπως: ειδικές εκθέσεις, πρακτικά και αναφορές όλων των εμπλεκομένων στα εκπαιδευτικά θέματα φορέων, αυτοβιογραφικά κείμενα, αιτήσεις, υπομνήματα των ίδιων των εκπαιδευτικών και πληροφορίες από τον τύπο της εποχής αλλά και συνδρομές σε βιβλία, είναι μερικές μόνον από τις πηγές που συνδέουν άμεσα το ρόλο του διδακτικού προσωπικού με την προσπάθεια οργάνωσης της εκπαίδευσης που πραγματοποιείται στη Μακεδονία κυρίως από τη δεκαετία του 1860 και εξής. Μέσα από το αρχειακό υλικό που αναφέρθηκε θα προσπαθήσουμε στην εισήγηση αυτή να παρουσιάσουμε σημαντικούς διευθυντές και διευθύντριες αλλά και άλλους εκπαιδευτικούς που υπηρέτησαν στην πόλη των Σερρών. Στη συστηματική προσπάθεια οργάνωσης του σχολικού δικτύου στις Σέρρες αλλά και στην ευρύτερη περιοχή, η παρουσία των εκπαιδευτικών φαίνεται πως είναι καθοριστική και αδιαμφισβήτητη ιδιαίτερα στη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και της εθνικής ιδεολογίας στις περιοχές της Μακεδονίας, Θράκης και Ηπείρου κυρίως μετά το 1870, εξαιτίας της παρουσίας των ανταγωνιστικών Εθνικισμών στη Βαλκανική. Οι εκπαιδευτικοί μέσα από την προσωπική τους εθνική ετερότητα προχώρησαν στη διαμόρφωση της συλλογικής εθνικής ετερότητας απέναντι στους ανταγωνισμούς των εθνοτήτων στα Βαλκάνια με κύριο όπλο την ελληνική γλώσσα και ταυτότητα.

Εικ.1: Πηγή: Απολυτήριο του Γυμνασίου Σερρών του έτους 1886 όπου Γυμνασιάρχης διατελεί ο Ιωάννης Δέλλιος

Ι.Εισαγωγικά

Η πόλη των Σερρών αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά οικονομικά και εκπαιδευτικά κέντρα της Μακεδονίας κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα, θέση που διατηρεί για την Ανατολική Μακεδονία σε όλη την περίοδο που εξετάζεται στην παρούσα εισήγηση. Έως τις αρχές του 18^{ου} αιώνα η εκπαίδευση στις Σέρρες ως οργανωμένος και με συστηματική λειτουργία κοινοτικός θεσμός απουσιάζει, ενώ σποραδικά αναφέρονται ιερείς ή και μοναχοί αλλά και λόγιοι που διδάσκουν σε μικρές ομάδες μαθητών, μαθήματα κυρίως θρησκευτικού περιεχομένου, ανάγνωση και γραφή. Η λειτουργία συστηματικά οργανωμένου σχολείου τοποθετείται στις αρχές του 18^{ου} αιώνα με τη λειτουργία «ελληνικής σχολής», ενώ στις αρχές του 19^{ου} (1833) ιδρύεται και δεύτερο σχολείο, το πρώτο αλληλοδιδακτικό σχολείο αρρένων της πόλης.¹ Λειτουργούν επίσης γραμ-

1 Βλ. Ε. Γ. Στράτης, «Η ιστορία των εκπαιδευτηρίων της πόλεως των Σερρών», *Μακεδονικό Ημερολόγιο*, 1909, σσ. 144, 147. Βλ. Ε. Αγγέλου-Βλάχου, *Η Παιδεία εις τας τουρκοκρατούμενας Σέρρας*, Κ.Α. Κυριακούλη-Περικλέους, εν Αθήναις 1935, σσ. 5-16, 21-22. Βλ. Π. Θ. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών. Από της αλώσεως αυτών υπό των Τούρκων μέχρι της απελευθερώσεως των υπό των Ελλήνων 1383-1913*, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Σερρών-Μελενίκου, Αθήναι 1966, σσ. 396-398.

ματοδιδασκαλεία αρρένων στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών, ενώ εμφανίζονται και τα πρώτα γραμματοδιδασκαλεία θηλέων, σχεδόν κατά τον ίδιο χρόνο που κάνουν την εμφάνισή τους σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα, όπως Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη κ.λπ.

Η συστηματική εκπαίδευση των κοριτσιών ξεκινάει με την ίδρυση το 1853 του πρώτου κοινοτικού σχολείου θηλέων. Το σχολείο λειτουργεί αρχικά ως σχολείο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης με «ανώτερες τάξεις». Έως τη δεκαετία του 1870 έχει οργανωθεί ξεχωριστό τριτάξιο ανώτερο τμήμα και τετρατάξιο δημοτικό, παρέχοντας πλήρη για την εποχή πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ παράλληλα λειτουργούν τρία μικτά² δημοτικά σχολεία στα προάστια, διευκολύνοντας έτσι την εκπαίδευση των κοριτσιών των απομακρυσμένων από το κέντρο περιοχών.³ Κατά την περίοδο έως τη δεκαετία του 1870 λειτουργούν στην πόλη των Σερρών, η ελληνική σχολή-ημιγυμνάσιο από το 1868-, το παρθεναγωγείο, το νηπιαγωγείο, το κεντρικό δημοτικό και το διδασκαλείο της πόλης που ιδρύεται το 1872, στα δε προάστια 3 δημοτικά σχολεία.⁴

Η δεκαετία του 1870 αποτελεί περίοδο κάμψης και παρακμής των σχολείων λόγω των έντονων κοινοτικών ερίδων που εμφανίζονται. Από τη δεκαετία του 1880 έως το 1900 το Κεντρικό Παρθεναγωγείο ανάγεται την περίοδο αυτή σε ανώτερο εκπαιδευτήριο με την οργάνωση του ανώτερου τμήματός του σύμφωνα με τις προδιαγραφές των διδασκαλείων-και τα σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης γίνονται πλήρη-τετρατάξια δημοτικά. Έτσι πέρα από την πλήρη οργάνωση του εκπαιδευτικού δικτύου για τους

Βλ. Β. Τζανακάρης, «Εκονογραφημένη Ιστορία των Σερρών», *Γιατί*, τ. Α΄, Σέρρες 1991, σ. 64.

2 Ο εν Σέρραις Μακεδονικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος, *έκθεσις των πεπραγμένων κατά το τέταρτον και πέμπτον από της συστάσεως αυτού έτος, από 27 Μαΐου 1873 έως 30 Μαΐου 1875*, εν Κωνσταντινουπόλει 1875, σσ. 23-24, 30-31.

3 Κ. Δαλακούρα, *Η εκπαίδευση των γυναικών στις ελληνικές κοινότητες της οθωμανικής αυτοκρατορίας (19^{ος} αι.-1922). Κοινωνικοποίηση στα πρότυπα της πατριαρχίας και του εθνικισμού*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 2008, σ. 69.

4 Στ. Παπαδόπουλος, *Εκπαιδευτική και κοινωνική δραστηριότητα του ελλητισμού της Μακεδονίας κατά τον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 49.

μαθητές, έχουμε σχεδόν ολοκληρωμένο εκπαιδευτικό δίκτυο των θηλέων με σχολεία προσχολικής αγωγής, πλήρη δημοτικά σχολεία στην πόλη και στα προάστεια και ένα ίδρυμα ανώτερης εκπαίδευσης, το οποίο λειτουργεί και ως διδασκαλείο και τροφοδοτεί με εκπαιδευτικούς το Σαντζάκι Σερρών, αλλά και την ανατολική Μακεδονία. Το εκπαιδευτικό δίκτυο των αρρένων περιλαμβάνει την περίοδο αυτή πλήρη δημοτικά, μία αστική σχολή, ένα πλήρες γυμνάσιο, μονοτάξιο διδασκαλείο και ένα οικοτροφείο, το οποίο επανιδρύεται από τον Ι. Δέλλιο τη δεκαετία του 1880. Κατά τον 20ό αιώνα λειτουργεί και σχολείο επαγγελματικής εκπαίδευσης, μία εμπορική σχολή.⁵ Σύμφωνα με τις πληροφορίες του ημερολογίου Ανατολής το 1882: «*Η πόλις συντηρεί σχολάς πολλὰς ανωτέρας και κατωτέρας αρρένων και θηλέων εν ταις κεντρικωτέραις των συνοικιών. Εν μεν τη συνοικία της Μητροπόλεως κείται το ημιγυμνάσιον (εν ώ και το σχολαρχείον), το κεντρικόν παρθεναγωγείον, η πρώτη δημοτική σχολή και το νηπιαγωγείον εν τη του Αγίου Παντελεήμονος η δευτέρα δημοτική σχολή εν τη συνοικία των Αγίων Αναργύρων (προαστείω ανατολικώ) υπάρχει άλλη δημοτική σχολή και εν δυσίν άλλοις μεγάλοις προαστείοις κατά τα δυτικά της πόλεως πρόθυρα, ων το μεν καλείται Άνω Καμενίκη, το δε Κάτω Καμενίκη, συντηρούνται εν εκατέρω δύο δημοτικά σχολεία το μεν των αρρένων, το δε των θηλέων και εν τω νοτίως της πόλεως κειμένω Αραμπατζή Μαχαλά υπάρχει και άλλη δημοτική σχολή. Εν απάσαις ταις ειρημέναις σχολαίς διδάσκουσιν 25 διδάσκαλοι, φοιτώσι δε μαθηταί 800 περίπου. Τας σχολάς ταύτας διευθύνει μία και η αυτή κεντρική εφορεία, ής αείποτε πρόεδρος ο Σερρών Μητροπολίτης, μετέχει δε της διευθύνσεως και συντηρήσεως και ο εν Σέρραις από πολλού υφιστάμενος Μακεδονικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος, ου τινος αι ενέργειαι ήσαν άλλοτε λυσιτελέσταται τω διαμερίσματι εκείνω. Τα εν Σέρραις εκπαιδευτήρια αποφέρουσι καλλίστους καρπούς. Αποδεοτέον τούτο εις την έμφυτον των Σερραίων φιλομουσίαν και εις τας συνετάς ενεργείας ανδρών... Δωδεκαετία περίπου συμπληρούται ήδη, καθ' ήν εν Σέρραις υπάρχει διδασκαλείον αρρένων, το πρώτον εν Τουρκία ιδρυθέν. Το διδασκαλείον μονότακτον όν παραλαμβάνει τελειοφοίτους ελληνικών σχολών, χρηστοήθεις και φύσεως δεξι-*

5 Βλ. Ε. Αγγέλου-Βλάχου, ό.π., σ. 40. Βλ. Στ. Παπαδόπουλος, ό.π., σ. 221.

άς, ους διατηρούν επί τριετίαν ή εν ανάγκη και επί τετραετίαν μορφοί αυτούς καλούς δημοδιδασκάλους.. Παρά το των αρρένων Διδασκαλείον υπάρχει από τινων ετών και Διδασκαλείον θηλέων με Αστική σχολή θηλέων προς πρακτικήν άσκησιν των μελλουσών διδασκαλισσών. Παρά δε το των αρρένων Διδασκαλείον λειτουργεί μονότακτος δημοτική σχολή αρρένων, εν ή ασκούνται πρακτικώς οι μέλλοντες διδάσκαλοι...».⁶

Κατά την περίοδο 1900-1914 ο αριθμός των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων παραμένει περίπου ο ίδιος ανάγονται όμως σε αστικά σχολεία το δημοτικό του Παρθεναγωγείου και μία μικτή δημοτική σχολή (της συνοικίας Άνω Καμενής), ενώ αυξάνεται ο αριθμός των διδασκόντων, παρότι ο μαθητικός πληθυσμός παρουσιάζει κάποια μείωση, και βελτιώνεται έτσι η αναλογία διδασκόντων-διδασκομένων. Την εκπαιδευτική κίνηση της πόλης των Σερρών για το έτος 1910-1911 περιγράφει στον Οδηγό του ο Νικόλαος Ιγγλέσης. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει ότι λειτουργεί πλήρες Γυμνάσιο εξατάξιο με Γυμνασιάρχη τον Λεων. Παπαπαύλου, οκτώ (8) καθηγητές και εκατόν ογδόντα πέντε (185) μαθητές. Λειτουργεί Παρθεναγωγείο, το οποίο περιλαμβάνει Αστική σχολή με έξι (6) τάξεις και γυμνασιακό τμήμα με τρεις (3) τάξεις, τέσσερις (4) καθηγητές, δέκα (10) διδασκάλισσες και τετρακόσιες πενήντα (450) μαθήτριες. Λειτουργούν δύο (2) Αστικές σχολές εξατάξιες με έντεκα (11) διδάσκαλους και τρεις (3) διδασκάλισσες, με πεντακόσιους δεκατέσσερις (514) μαθητές και ογδόντα τέσσερις (84) μαθήτριες. Ακόμη λειτουργούν τρεις (3) μικτές Αστικές σχολές στα προάστεια της πόλης με τρεις (3) διδάσκαλους και τέσσερις (4) διδασκάλισσες, διακόσιους σαράντα τρεις (243) μαθητές και εκατόν ογδόντα έξι (186) μαθήτριες. Τέλος υπάρχουν νηπιαγωγεία με τρεις (3) διδασκάλισσες και διακόσια επτά (207) νήπια.⁷ Τέλος μια ολοκληρωμένη και πιο αξιόπιστη εικόνα για τη λειτουργία του

6 Γ. Τσιάκας, «Μακεδονικά Σελίδες. Μονογραφία περί Σερρών», *Ημερολόγιον της Ανατολής, Πολιτειογραφικόν και Φιλολογικόν του έτους 1883 υπό Αθ. Παλαιολόγου*, έτος δεύτερον, εν Κωνσταντινουπόλει 1882, σσ. 266-270.

7 Ν. Γ. Ιγγλέσης, *Οδηγός της Ελλάδος, απάσης της Μακεδονίας, της Μικράς Ασίας μετά των νήσων του αρχιπελάγους και των νήσων Κρήτης-Κύπρου-Σάμου*, έτος Γ', τόμος Α' 1910-1911, τμήμα 2^ο Γεωργίου Χατζηκυριακού η Μακεδονία μετά του παρακειμένου τμήματος της Θράκης, σ. 105.

εκπαιδευτικού δικτύου στην πόλη των Σερρών δίνει ο επιθεωρητής των ελληνικών σχολείων Χαράλαμπος Κυριακάτος στη στατιστική έκθεση των δημοτικών σχολείων στην περιφέρεια Σερρών το έτος 1913-1914 (με ημερομηνία 10 Απριλίου 1914). Σύμφωνα με την έκθεση στηναν πόλη των Σερρών λειτουργεί Αστική Σχολή αρρένων με έξι (6) τάξεις και τριακόσιους πενήντα (350) μαθητές. Διδάσκουν εννέα (9) διδάσκαλοι, ενώ τις δαπάνες για τη λειτουργία του σχολείου έχει αναλάβει η Γενική Διοίκηση (βλέπουμε εδώ ότι τα έξοδα από τη Σχολική Εφορεία περνούν σταδιακά στη Γενική Διοίκηση) και φτάνουν τις πεντακόσιες είκοσι τρεις (523) λίρες και το ετήσιο μίσθωμά του φτάνει τις (20) λίρες. Το διδακτήριο είναι ιδιοκτησία της Τουρκικής Κοινότητας και ετήσιο μίσθωμά του φτάνει τις είκοσι λίρες. Η κατάσταση του κτιρίου είναι καλή, ενώ από τα εποπτικά μέσα λείπουν αρκετά και αυτά που υπάρχουν δεν είναι σε καλή κατάσταση. Λειτουργεί Αστική σχολή θηλέων με έξι (6) αστικές τάξεις και τρεις (3) γυμνασιακές. Το σύνολο των μαθητριών που φοιτούν στις αστικές τάξεις φτάνει τις διακόσιες σαράντα οκτώ (248) και στις γυμνασιακές τάξεις τις εβδομήντα (70). Διδάσκουν επτά (7) καθηγητές από το Γυμνάσιο Σερρών και έντεκα (11) διδασκάλισσες. Οι δαπάνες λειτουργίας που έχει αναλάβει η Γενική Διοίκηση φτάνουν τις τριακόσιες εξήντα επτά (367) λίρες, ενώ το διδακτήριο είναι ιδιοκτησία της τουρκικής κοινότητας. Το μίσθωμα φτάνει τις είκοσι (20) λίρες ετησίως, όμως δεν έχει πληρωθεί όπως και της Αστικής Σχολής αρρένων. Η κατάσταση του κτιρίου χαρακτηρίζεται καλή όμως ο χώρος είναι ανεπαρκής. Τα περισσότερα σκεύη και εποπτικά μέσα λείπουν και αυτά που υπάρχουν δεν είναι σε καλή κατάσταση. Λειτουργεί η Αστική Σχολή συνοικίας Άνω Καμενικιών με πέντε (5) τάξεις, εκατόν είκοσι έξι (126) μαθητές και εκατόν έντεκα (111) μαθήτριες, τρεις (3) διδασκάλους και πέντε (5) διδασκάλισσες. Οι δαπάνες λειτουργίας της Σχολής που ανέλαβε η Γενική Διοίκηση, φτάνουν τις τριακόσιες δεκαεπτά (317) λίρες. Το διδακτήριο χαρακτηρίζεται κοινοτικό σε καλή κατάσταση. Τα περισσότερα σκεύη και εποπτικά μέσα λείπουν και αυτά που υπάρχουν δεν είναι σε καλή κατάσταση. Λειτουργεί επίσης στην ίδια συνοικία και Νηπιαγωγείο με μία τάξη, σαράντα (40) μαθητές και είκοσι πέντε (25) μαθήτριες με μία διδασκάλισσα. Το διδακτήριο χαρακτηρίζεται κοινοτικό σε καλή κατάσταση. Λειτουργεί δεύτερο Νηπιαγω-

γείο στη συνοικία Κάτω Καμενικιών με μία τάξη, τριάντα πέντε (35) μαθητές και είκοσι πέντε (25) μαθήτριες με μία διδασκάλισσα. Το διδακτήριο χαρακτηρίζεται κοινοτικό σε καλή κατάσταση. Λειτουργεί Κοινόν Δημοτικόν στη συνοικία Αραμπατζή Μαχαλά με τρεις (3) τάξεις, εβδομήντα δύο (72) μαθητές και πενήντα πέντε (55) μαθήτριες, με έναν διδάσκαλο και μία διδασκάλισσα. Οι δαπάνες λειτουργίας της Σχολής που ανέλαβε η Γενική Διοίκηση, φτάνουν τις ενενήντα μία (91) λίρες. Το διδακτήριο χαρακτηρίζεται ως κοινοτικό καθώς αποτελεί ιδιοκτησία της παρακείμενης εκκλησίας του προφήτη Ηλία. Χαρακτηρίζεται ανεκτό εάν επισκευασθεί και τα περισσότερα σκεύη και εποπτικά μέσα λείπουν και αυτά που υπάρχουν δεν είναι σε καλή κατάσταση. Τέλος στην ίδια συνοικία λειτουργεί Νηπιαγωγείο με μία τάξη, εξήντα πέντε (65) μαθητές και πενήντα δύο μαθήτριες με τον ίδιο διδάσκαλο και την ίδια διδασκάλισσα του Κοινού Σχολείου. Το διδακτήριο χαρακτηρίζεται ως κοινοτικό καθώς αποτελεί ιδιοκτησία της παρακείμενης εκκλησίας του προφήτη Ηλία.⁸

II. Προσωπογραφίες διευθυντών/ντριών και σημαντικών διδασκάλων / καθηγητών, διδασκαλισσών και νηπιαγωγών

Στην παρούσα εισήγηση προχωρήσαμε σε μία πρώτη καταγραφή των εκπαιδευτικών στην πόλη των Σερρών. Ο μεγάλος αριθμός διδασκάλων και διδασκαλισσών από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} δείχνει την ανθούσα κατάσταση της ελληνικής εκπαίδευσης στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών. Ο διορισμός των διδασκάλων και διδασκαλισσών κυρίως την περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα γίνεται από το Προξενείο Σερρών με συμβάσεις ετήσιες και έγκριση του μητροπολίτη. Οι διδάσκαλοι και οι διδασκάλισσες των αστικών σχολείων και οι νηπιαγωγοί πρέπει να έχουν δίπλωμα Ελληνικού διδασκαλείου. Στην ανάγκη προσλαμβάνονται οι διδασκάλισσες που έχουν απολυτήριο ανώτερου Παρθεναγωγείου και διδάσκαλοι προσλαμβάνονται αυτοί

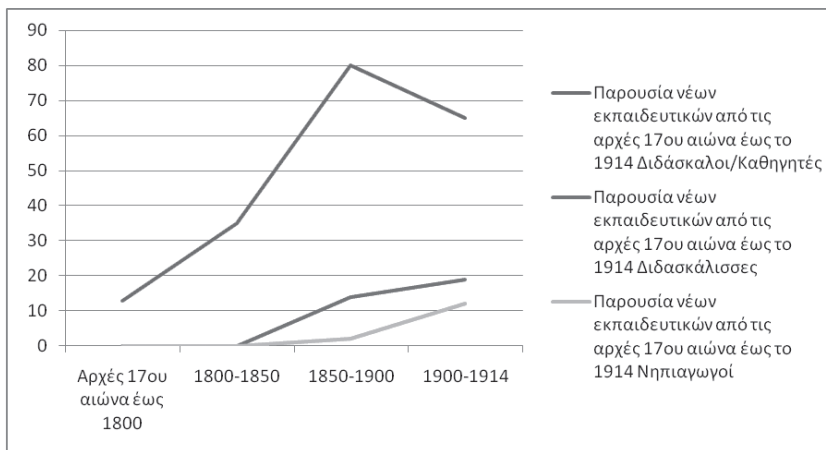
8 Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας (στο εξής Ι.Α.Μ.), Χαράλ. Κυριακάτος, «Στατιστική των ελληνικών σχολείων Μακεδονίας, Περιφέρεια Σερρών, σχολικόν έτος 1913-1914», Πίναξ Β', *Γενική Διοίκηση Μακεδονίας* (στο εξής Γ.Δ.Μ.), φάκ. 55, σσ. 1-2.

που έχουν απολυτήριο Γυμνασίου. Στην προσχολική αγωγή, εκτός από τα Παρθεναγωγεία, το δίπλωμα της Σχολής Νηπιαγωγών που λειτουργεί στην Αθήνα με πρωτοβουλία της Αικατερίνης Λασκαρίδου, εξασφαλίζει τυπικά την τοποθέτηση στα Νηπιαγωγεία. Οι καθηγητές στο Γυμνάσιο και στο Διδασκαλείο είναι κυρίως απόφοιτοι στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών και έχουν μετεκπαίδευση σε Πανεπιστήμια της Ευρώπης, ενώ αρκετοί έχουν και τον τίτλο του διδάκτορα. Σε διαφορετική περίπτωση διδάσκουν απόφοιτοι Γυμνασίου. Υπάρχουν επίσης καθηγητές που διδάσκουν ως απόφοιτοι της Μεγάλης του Γένους Σχολής. Η κοινότητα σε συνεργασία με τον Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο πολλές φορές χρηματοδοτεί τις σπουδές με κληροδοτήματα ή μέρος κληροδοτημάτων που διαθέτει για την εκπαίδευση των διδασκάλων και διδασκαλισσών σε σημαντικά εκπαιδευτικά κέντρα. Παρατηρούμε επίσης ότι στο Παρθεναγωγείο Σερρών, κυρίως στο ανώτερο τμήμα, αρκετοί εκπαιδευτικοί είναι άνδρες που διδάσκουν στο Γυμνάσιο, οι οποίοι εξυπηρετούν παράλληλα και τις ανάγκες του Παρθεναγωγείου σε προσωπικό.

Η ηλικία των εκπαιδευτικών καλύπτει ένα ευρύ φάσμα (15-75) χρόνων αφού τα χρόνια υπηρεσίας καλύπτουν, για ορισμένους, ολόκληρη τη ζωή τους, λόγω της μη ύπαρξης συστήματος ασφάλισης και συνταξιοδότησης. Οι αποδοχές του εκπαιδευτικού προσωπικού παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές ανάλογα με το βαθμό που έχουν, τις σπουδές, τα χρόνια προϋπηρεσίας, το φύλο τους και τις ώρες που απασχολούνται. Υψηλότερες αποδοχές έχουν οι Διευθυντές των Αστικών Σχολών όπως και οι Διευθύντριες των Παρθεναγωγείων. Χαμηλότερες είναι οι αποδοχές των υπόλοιπων βαθμίδων ενώ υψηλές είναι και οι αποδοχές των νηπιαγωγών.

Σύμφωνα με τα έως τώρα δεδομένα σε μια πρώτη καταγραφή, από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα έως το έτος 1913-1914 καταγράφονται στην πόλη των Σερρών περίπου διακόσιοι σαράντα (240) εκπαιδευτικοί (η καταγραφή του ονόματος κάθε εκπαιδευτικού γίνεται μία φορά ανεξάρτητα από τα έτη που διδάσκουν) εκ των οποίων εκατόν ενενήντα τρεις (193) είναι άνδρες (διδασκάλοι και καθηγητές), τριάντα τρεις (33) διδασκάλισσες και δεκατέσσερις (14) νηπιαγωγοί.

Γράφημα: Σύνολα εκπαιδευτικών από αρχές 17^{ου} αιώνα-1914

Σύμφωνα με τα στοιχεία του γραφήματος οι διδάσκαλοι/καθηγητές είναι περισσότεροι από τις διδασκάλισσες και σαφώς μικρότερο είναι το ποσοστό των νηπιαγωγών διότι η οργάνωση της προσχολικής αγωγής στην περιοχή ξεκινά στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Παρατηρείται μία αυξητική τάση στα ποσοστά των διδασκάλων και των διδασκαλισσών την περίοδο 1850-1900, όπου οργανώνεται πλέον πιο συστηματικά η πρωτοβάθμια εκπαίδευση καθώς αρχίζει και η γυναικεία εκπαίδευση με τη λειτουργία του Παρθεναγωγείου και φυσικά γίνεται η αναβάθμιση της Ελληνικής Σχολής σε Ημιγυμνάσιο το 1868 και λίγο αργότερα σε Γυμνάσιο. Σαφώς περισσότερες καταγραφές διδασκάλων/καθηγητών και διδασκαλισσών παρατηρούνται την περίοδο 1900-1914, ενώ το ποσοστό των καταγραφών σε νέους δασκάλους/καθηγητές μειώνεται λίγο μετά το 1900. Αυτό συμβαίνει διότι δεν αλλάζει συχνά το εκπαιδευτικό προσωπικό κυρίως του Γυμνασίου την περίοδο αυτή. Τίθεται χρονικό όριο το έτος 1850 διότι το 1853 έχουμε την ίδρυση κοινοτικού σχολείου θηλέων. Εξαιτίας του μεγάλου όγκου των πληροφοριών στην εισήγηση αυτή θα αναφέρουμε ενδεικτικά κάποια βιογραφικά στοιχεία διευθυντών και διευθυντριών αλλά και εκπαιδευτικών από κάθε σχολείο.

α) Προσωπογραφίες διευθυντών και διδασκάλων/καθηγητών

Κατά τις αρχές του 17^{ου} αιώνα σύμφωνα με το Χρονικό του Παπασυναδινού καταγράφεται κάποιος διδάσκαλος κυρ Δήμος

στα Καλάδενδρα, ο οποίος διδάσκει τα κοινά γράμματα. Επίσης στο ίδιο Χρονικό αναφέρεται ότι μορφωμένοι κληρικοί όπως ο παπά Παρθένιος, δίδασκαν σε λίγους μαθητές τη γραμματική, «το γράψιμον και από τους ποιητάδες τον Κάτονα, τον Πυθαγόρα, τον Αριστοφάνη και τον κανόνα των Χριστουγέννων και των Φώτων». Καταγράφεται επίσης δάσκαλος και ο Παπαϊωάννης «ο πολίτης από την Κωνσταντινούπολη..και εμάνθανε τα παιδιά γράμματα και έκαμε εις τας Σέρρας χρόνους τριάντα πέντε». Στον κώδικα της Ιεράς Μονής του Τιμίου Προδρόμου Σερρών αναφέρεται ότι το 1645 δάσκαλος στις Σέρρες ήταν και ο Παπακυριαζής.⁹ Την περίοδο αυτή διδάσκει ο λόγιος Νικόλαος. Κατά τον επίσκοπο Ναυζιανζού Ιγνάτιο, ο Νικόλαος είναι αξιόλογος στην ελληνική παιδεία, τη φιλοσοφία και τα μαθηματικά.¹⁰

Από έμμεσες πηγές αναφέρεται ότι από το 1696-1702 διδάσκουν οι διδάσκαλοι Αναστάσιος Παπαβασιλόπουλος από τα Ιωάννινα, το 1719 ο λόγιος Αναστάσιος Πώπας από τα Ιωάννινα και μαζί του μέχρι το 1730 ο Σπύρος Ιωάννου.¹¹ Στον Μητροπολιτικό κώδικα Σερρών αναφέρεται ότι το 1706, την Κυριακή της Πεντηκοστής, ο μητροπολίτης Στέφανος απένευσε οφίκια σε κληρικούς, μεταξύ των οποίων ήταν του διδασκάλου του Ψαλτηρίου στον παπα-Σιδεράκη, του διδασκάλου του Αποστόλου στον παπα-Παρίση, του διδασκάλου του Ευαγγελίου στον παπα-Μάρκον. Στον κώδικα επίσης υπογράφει ένας «Γεώργιος και διδάσκαλος του Ευαγγελίου».¹² Στον ίδιο κώδικα της Μητρόπολης Σερρών στις 18 Οκτωβρίου 1742 καταγράφεται ως σχολάρχης ο Γιαννιώτης Νικόλαος Σχολάριος, ο οποίος το 1748 έγινε μητροπολίτης Λίτζας Αγράφων με το όνομα Νεκτάριος.¹³ Το 1787 υπάρχει ανα-

9 Γ. Β. Καφταντζής, *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της, τόμος τρίτος, Βυζαντινή περίοδος-Τουρκοκρατία-Νεότεροι χρόνοι*, Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 431. Βλ. Γ. Κουντιάδης, «Οι διδάξαντες εν Σέρραις προ του Εμμ. Φωτιάδου», εφημ. «Πρόσδος» Σερρών, 9.11.1933.

10 Κ. Παπακυριάκου, *Ιστορία του νομού Σερρών από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της απελευθέρωσης του το 1912-1913*, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 534.

11 Ε. Αγγέλου-Βλάχου, *ό.π.*, σ. 8.

12 Π. Παπαγεωργίου, «Αι Σέρραι και τα προάστεια, τα περί τας Σέρρας και η μονή Ιωάννου του Προδρόμου», *Byzantinische Zeitschrift*, Leipzig 1894, σσ. 280-282.

13 Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 433.

φορά για διορισμό των επιτρόπων του σχολείου ύστερα από πρόταση του διδασκάλου Θεοδώρου.¹⁴

Δημοτικό σχολείο (Αλληλοδιδασκτικό σχολείο)

Το έτος 1865–1866 διευθυντής του σχολείου είναι ο Γ. Ι. Ανθόπουλος, ενώ διδάσκει και ο αλληλοδιδάσκαλος Γεώργιος Χριστοδουλίδης.¹⁵ Το έτος 1869–1870 καταγράφονται οι διδάσκαλοι: Γεώργιος Χριστοδουλίδης και Γ. Ι. Ανθόπουλος.¹⁶ Από το έτος 1868 έως το 1870 διδάσκει ο ιεροδιδάσκαλος Χριστόφορος Δημητριάδης απόφοιτος της Θεολογικής Σχολής Χάλκης (1849) και του Πανεπιστημίου Αθηνών.¹⁷ Το έτος 1873–1874 ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης διορίζει ως δημοδιδάσκαλο στις Σέρρες και για τρία έτη τον Αναστάσιο Οικονομίδα¹⁸ και το έτος 1878–1879

14 Π. Παπαγεωργίου, *ό.π.*, σ. 280. Βλ. Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 434.

15 Δ. Α. Οικονόμου, *Πλουτάρχου Θεμιστοκλής και Αριστείδης κατά τις νεωτέρας Ευρωπαϊκάς εκδόσεις μετά κριτικών παρατηρήσεων και ποιημάτων σημειώσεων*, Αθήνησι 1866.

16 Ι. Λαμπρίδης, *Ζαγοριακά ος προσετέθησαν και τινά περί Ηλείου δαπάνη Ιω. Κασσανδρέως*, εν Αθήναις 1870, σ. 342.

17 Ο Χριστόφορος Δημητριάδης (1822–1916) διδάσκει επίσης στην Αλιστράτη (1850–1852), στη Σχολή Χάλκης (1852–1855), στο Άγιο Όρος (1861–63), στο Μελένικο (1863–68), στην Αθωνιάδα Σχολή (1879–1886). Διατελεί πρώτος διευθυντής της Σχολής Μονής Προδρόμου από το 1870 έως το 1879. Το 1904 εκδίδει το «Προσκυνητάριον» ιστορία της μονής Προδρόμου. Βλ. Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 481.

18 Αν. Οικονομίδης, πτυχιούχος του Βασιλικού Διδασκαλείου Αθηνών είναι διευθυντής και διδάσκαλος για ένα έτος στη δημοτική σχολή Βοδενών, τρία έτη στη Σχολή Λιτόχωρου, ένα έτος στη Σχολή Δοϊράνης, τέσσερα έτη στη Σχολή Σωχού, τρία έτη στις δύο δημοτικές σχολές της Θεσσαλονίκης (δύο στη Σχολή Ιπποδρομίου και ένα στην Κεντρική Αστική Σχολή), τρία έτη στη Σχολή Σερρών, και στη δημοτική σχολή Αρβεστοχωρίου (1877–1878 έως 1884–1885, από το 1887–1888 έως το έτος 1889–1890, από το 1891–1892 έως το 1902–1903). Βλ. *Κώνωψ Ολύμπου και Μακεδονίας, υπό Ιωάννου Κ. Δρακιώτου*, 1870. Βλ. Αρχείο Σχολών Αρβεστοχωρίου, «Επιστολή της δημογεροντίας και της εφορείας των σχολών Αρβεστοχωρίου προς τον Α. Ψυχάγη, αντιπρόεδρον της εν Κωνσταντινουπόλει εκπαιδευτικής και φιλανθρωπικής αδελφότητας, εν Αρβεστοχωρίω 2 Ιανουαρίου 1884», *Αλληλογραφία της Εφορείας και Δημογεροντίας της κοινότητας Αρβεστοχωρίου με την Εκπαιδευτική και Φιλανθρωπική Αδελφότητα στην Κωνσταντινούπολη «Αγαπάτε*

διδάσκει ο διδάσκαλος Ι. Οικονόμου. Το έτος 1881–1882 διδάσκει ο διδάσκαλος Αγγελίδης και ο διδάσκαλος Γ. Ν. Νάκου.¹⁹ Το έτος 1884–1885 διδάσκει ο διδάσκαλος Β. Γ. Δαμάνης.²⁰ Το ίδιο έτος έως το 1887 διδάσκει επίσης ο Δημήτριος Ν. Μακρής τελειόφοιτος του Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης και απόφοιτος της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1891.²¹ Το έτος 1885

Αλλήλους», εν Ασβεστοχωρίω 2 Ιανουαρίου 1884, σσ. 1–3. Βλ. Ι.Α.Μ., «Θεσσαλονίκη – ενορία Παναγούδας», Δ. Ε. Μ. 1907–1915, Γ. Δ. Μ., αρ. φακ. 46, σ. 3. Βλ. Ε. Βαχάρογλου, *Η Πρωτοβάθμια εκπαίδευση στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης από το 1850 έως το 1912: (σχολεία, μαθητές–μαθήτριες, εκπαιδευτικοί)*, Ιστορικό Αρχείο Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (στο εξής Ι.Α.Ν.Ε.) αρ. 14, εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2009, σσ. 89–91. Βλ. Κ. Θ. Μπονίδης, *Οι Ελληνικοί Φιλεκπαιδευτικοί Σύλλογοι ως φορείς εθνικής παιδείας και πολιτισμού στη διαφιλονικούμενη Μακεδονία (1869–1914)*, Ι.Α.Ν.Ε. 1, εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη–Αθήνα 1996, σ. 239.

19 Ν. Γ. Φιλίππιδης, *Ο ιερός του 1821 ελληνικός αγών, η επανάσταση και καταστροφή της Ναούσης–Ιστορική πραγματεία, αναγνωσθείσα εν τω Φιλολογικώ Συλλόγω Παρνασσώ τη 27 Απριλίου 1879*, υπό Ν. Γ. Φιλίππιδου τακτικού ενεργού μέλους του Συλλόγου, Αθήνησι, τύποις αδελφών Βαρβαρρήγου, 1881.

20 Σ. Μερτζίδης ιατρός, *Αι χώραι του παρελθόντος και αι εσφαλμένα τοποθετήσεις των, έρευναι και μελέται τοπογραφικάι υπό αρχαιολογικογεωγραφικό–ιστορικήν έποψιν. Συνταχθείσαι επί τη βάσει των αρχαίων και των νεωτέρων βοηθημάτων, με τινάς νεωτέρας ανακαλύψεις και με επιδιορθώσεις των τώως εσφαλμένων και αντιφατικών, περί των τοιαύτης ύλης πραγματευομένων διαφόρων συγγραμμάτων*, εν Αθήναις 1885.

21 Γ. Παπαγεωργίου, *Αναγνώσματα και λόγοι κατά διαφόρους καιρούς εκφωνηθέντες υπό Γ. Παπαγεωργίου*, εν Θεσσαλονίκη 1885. Δημήτριος Ν. Μακρής (1862–1925) διδάσκαλος, διδάσκει στο Κεντρικό Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης το έτος 1881–1882. Ο Δημήτριος Ν. Μακρής γεννήθηκε στις Σέρρες το 1862, όπου και έλαβε την πρώτη εγκύκλια μόρφωση, από εκεί πήγε στη Θεσσαλονίκη, όπου διετέλεσε μαθητής του Χαρίσιου Παπαμάρκου και έλαβε πτυχίο δημοδιδασκάλου. Μετά τη διδασκαλία του στη Θεσσαλονίκη, διατελεί για τρία έτη διευθυντής του Κεντρικού Δημοτικού Σχολείου Σερρών. Το ίδιο έτος ο διδάσκαλός του Χαρίσιος Παπαμάρκου, αφού απομακρύνθηκε από το υπουργείο της Παιδείας, ιδρύει ιδιωτικό εκπαιδευτήριο, στο οποίο προσλαμβάνεται ο Δ. Μακρής ως καθηγητής. Μετά τη λήξη του πρώτου σχολικού έτους ο Χ. Παπαμάρκου επανέρχεται στη θέση του στο Υπουργείο Παιδείας και έτσι τη θέση του διευθυντή στο ιδιωτικό εκπαιδευτήριο καταλαμβάνει ο

δημοσίευμα της εφημερίδας «Νεολόγος» μνημονεύει τον Ευάγγελο Στράτη ως διευθυντή της Ελληνικής Σχολής της γενέτειράς του, η οποία «ίδρύθη διὰ τοὺς ἄρρενας διακρινομένη εἰς ἑλληνικὴν καὶ δημοτικὴν, ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου συνεχωνεύθη εἰς μίαν καὶ μόνην, ἣτις ἐτοιμόρροπος οὕσα νῦν ἀριθμεῖ 170 μαθητὰς ὑπὸ δύο διδασκάλων διδασκομένουσ, ὧν ὁ διευθυντὴς Ε. Στράτης, ἐγγχώριος, ἀπόφοιτος τοῦ ἐν Σέρραις γυμνασίου, λίαν φιλοτίμως καὶ φιλοπόνως ἐργάζεται». Στη θέση αυτή παρέμεινε πιθανόν μέχρι το 1892, γιατί αμέσως μετά συνέχισε τις ακαδημαϊκές του σπουδές στη Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού Πανεπιστημίου της Αθήνας, όπου για δύο χρόνια παρακολούθησε μαθήματα κλασικής φιλολογίας.²²

Αστική Σχολή

Το έτος 1893–1894 διδάσκουν οι δημοδιδάσκαλοι: Ευάγγελος Αθανασίου από την Αγγίστα, ο Αντώνιος Αυξεντιάδης, Ι. Β. Ιωαννίδης, Κωνσταντίνος Χρ. Κρανάς, Χρήστος Λάπας, Ι. Κ. Πανταζής, Ι. Παπαγεωργίου και Γεώργιος Τσιαλόπουλος.^{23, 24} Το έτος 1896–1897 διδάσκουν οι διδάσκαλοι: Κωνσταντίνος Ιατροίδης και Μ. Χρονίδης.²⁵ Από το έτος 1898 έως το 1932 υπηρετεί στη Σχολή ο Αθανάσιος Παπαφωτίου. Το έτος 1900–1901 διδάσκουν οι διδάσκαλοι: Γεώργιος Γουσιιάδης, Κ. Ζαφειρόπουλος, Αθαν. Παπαφωτί-

Δ. Μακρής, Σήμερα λειτουργεί το σχολείο αυτό ως Σχολή Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου–Ελληνικό Εκπαιδευτήριο. Ο Δημήτριος Μακρής πέθανε κατά το 1925. Βλ. *Φάρος της Μακεδονίας*, αρ. 651 (10-3-1882). Βλ. Π. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών...*, ό.π., σσ. 436–438.

22 Ε. Στράτης, «Ιστορία των Εκπαιδευτηρίων της πόλεως Σερρών», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον Παμμακεδονικού Συλλόγου* 2, Αθήναι 1909, σσ. 144–154.

23 Ο Γεώργιος Τσιαλόπουλος από το Λιτόχωρο, φοίτησε στην Αστική Σχολή Λιτοχώρου, ενώ αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Σερρών. Στις Σέρρες εγκαταστάθηκε και εργάστηκε ως διδάσκαλος. Βλ. Α. Γ. Αδαμόπουλος, *Τα σχολεία του Λιτοχώρου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*, Δήμος Λιτοχώρου 1992, σ. 69.

24 Αστέριος Δ. Γούσιος, *Η κατά το Παγγαίον χώρα Λακκοβηκίων τοπογραφία, ήθη, έθιμα και γλώσσα υπό Αστερίου Δ. Γουσίου*, εν Λειψία, εκ του τυπογραφείου Η Ένωσις, 1894.

25 Κοσμάς ο εκ Μαδύτων Μητροπολίτης Πελαγονίας, *Ποιμενικός Ανθολός περιέχων μουσικά έργα, τεύχος τρίτον, σχολειακά άσματα*, εν Αθήναις 1897, σ. 69.

ου²⁶, Μιχ. Πόρναλης²⁷, Ευάγγελος Σαπουντζής (1879–1951) απόφοιτος του Γυμνασίου Θεσσαλονίκης με καταγωγή από την Ηράκλεια (Κάτω Τζουμαγιά)²⁸ και Θωμάς Χρ. Υφαντής.²⁹ Το έτος 1908–1909 διευθυντής της Αστικής Σχολής είναι ο Νικ. Τέγος. Το έτος 1908–1909 επόπτης των Σχολών στην επαρχία Σερρών καταγράφεται ο Βασίλειος ΠαπαΐΘεοφάνους, απόφοιτος της Θεολογικής Σχολής Χάλκης.³⁰ Από το έτος 1911 έως το 1915 διευθυντής της Αστικής

26 Ο Αθανάσιος Παπαφωτίου διατελεί διευθυντής της Κεντρικής Αστικής Σχολής, εκδίδει το βιβλίο: *Ορθόδοξος Χριστιανική Κατήχησις, προς χρήσιν των Αστικών Σχολών*, εκ του Τυπογραφείου Αστερίου Δ. Γουσίου, εν Σέρραις 1912. Με καταγωγή από τη Δόβιστα (Εμμ. Παπά) υπηρετεί πέρα από την πατρίδα του το 1888–89 στο Στρυμονικό (Ορλιακό), 1892–94 στην Πεντάπολη (Σαρμουσακλή), 1894–97 στο Αγ. Πνεύμα (Βεζνικό). Απεβίωσε το 1948. Βλ. Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 475. Βλ. Ιστορικό Ημερολόγιο των Σερρών (επιμ. Σάκης Π. Αραμπατζής) στο: <https://serrelib.gr/pdf/imerologio.pdf>, σσ. 112, 273–274.

27 Αν. Γαλδέμης, *Σκόρπια φύλλα*, τύποις Χ. Γούσιου, Σέρρες 1914, σ. 102. Ο Μιχ. Πόρναλης το έτος 1913–1914 διδάσκει στο Σαρμουσακλή, ετών 51, έγγαμος, τελειόφοιτος του Διδασκαλείου Δ. Μαρούλη με είκοσι επτά (27) έτη υπηρεσίας και μισθό σαράντα οκτώ (48) οθ. λίρες. Το έτος 1898–1899 διδάσκει στο Στάρτσιβο με ετήσιο επίδομα είκοσι (20) οθ. λίρες. Βλ. Ι. Α. Μ., Χαράλ. Κυριακάτος, «Στατιστική των ελληνικών σχολείων Μακεδονίας, Περιφέρεια Σερρών, σχολικόν έτος 1913–1914», Πίναξ Β΄, *Γενική Διοίκηση Μακεδονίας*, φάκ. 55, σ. 8. Βλ. ΑΥΕ, φ. 1899/Γ΄/α., Πρόξ. Σερρών Ιω. Στορνάρης προς ΕΕΕΕΠ. 310/21.10.1899/385/22.11.1899. Βλ. Ιω. Μπάκας, *Ο Ελληνισμός και η Μητροπολιτική Περιφέρεια Μελενοίκου 1850–1912*, Διδακτορική διατριβή υποβληθείσα στο Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας του Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 2003, σ. 145.

28 Ο Ευάγγελος Δημητρίου Σαπουντζής διδάσκει αρχικά στο Αρρεναγωγείο της Ηράκλειας (Κάτω Τζουμαγιά) και στη Σχολή Σερρών από το 1900 έως το 1915. Μετά την επιστροφή του από την ομηρία στη Βουλγαρία το 1918 υπηρετεί στο Α΄ Δημοτικό Σχολείο Αρρένων Σερρών έως το 1933. Βλ. Ιστορικό Ημερολόγιο των Σερρών (επιμ. Σάκης Π. Αραμπατζής) στο: <https://serrelib.gr/pdf/imerologio.pdf>, σ. 215.

29 Αστέριος Δ. Γούσιος, *Τα τραγούδια της πατρίδος μου ήτοι συλλογή τετραπλών δημοδών ασμάτων αϊδόμενων εν τη κατά Παγγαίον χώρα υπό Αστερίου Δ. Γουσίου*, εν Αθήναις εκ του τυπογραφείου Η Καλαισθησία, 1901.

30 Γεώργιος Πρωγάκης, *Μουσική Συλλογή αποτελούμενη εκ τριών τόμων τόμος Γ΄. Περιέχων άπαντα τα μαθήματα της Λειτουργίας εκδιδόται νυν το πρώτον υπό Γεωργίου Πρωγάκη μουσικοδιδασκάλου της εν*

Σχολής καταγράφεται ο Αναστάσιος Γαλδέμης (1881-1966).³¹ Το έτος 1913-1914 διδάσκουν οι διδάσκαλοι: Δημήτριος Ζωγραφίδης, Ι. Παπαγεωργίου και Ευάγγελος Σαπουντζής.³² Στην Αστική Σχολή διδάσκει επίσης για ένα έτος ο Θεόδωρος Πελοπίδας απόφοιτος του Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης.³³ Καταγράφονται επίσης οι διδάσκαλοι: Βασίλειος Σκάρδης και Νικόλαος Ζιάκας.³⁴

Άνω Καμενίκια

Το έτος 1907-1908 καταγράφεται καθηγητής Γυμναστικής ο Ιωάννης Καλαϊτζής, ο οποίος αναλαμβάνει υπεύθυνος των γυμναστικών επιδείξεων των μαθητών του έτους εκείνου.³⁵ Το έτος 1913-1914 στη συνοικία Άνω Καμενικίων λειτουργεί Αστική Σχολή, στην οποία διδάσκουν οι: Κωνσταντίνος Δίγκας³⁶ από τις Σέρρες, τελειόφοιτος του Γυμνασίου Σερρών με τέσσερα (4) έτη

Χάλκη Ι. Θεολ. Σχολής, εν Κωνσταντινουπόλει εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου 1910, σ. 557.

31 Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 463.

32 Αν. Γαλδέμης, *Σκόρπια φύλλα, τύποις Χ. Γούσιου, Σέρρες 1914*, σσ. 103-104. Επίσης καταγράφεται ο μαθητής της στ΄ τάξης της Κεντρικής Αστικής Σχολής Ι. Γιαννούσης.

33 Θεόδωρος Πελοπίδας διδάσκαλος, διατελεί διευθυντής στην Ιωαννίδειο Αστική Σχολή Θεσσαλονίκης από το 1910 έως το 1932. Ολοκληρώνει τις σπουδές του το 1880 στο Διδασκαλείο Θεσσαλονίκης και έπειτα από τριάντα τρία (33) έτη υπηρεσίας διορίζεται διευθυντής στην Ιωαννίδειο Σχολή με μισθό ογδόντα (80) οθωμανικές λίρες και με κατοικία. Διδάσκει αρχικά στο Κρούσοβο για δύο έτη, έπειτα στο Γαλάζιον (Γαλάτσι-Ρουμανία) για τέσσερα έτη, στο Ουζούν - Κιοπρού (Αν. Θράκη) για ένα έτος, στο Δεδέ-Αγάτς (Αλεξανδρούπολη) για επτά έτη, στην Κατερίνη για ένα έτος, στη Γκιουμουλτζίνα (Κομοτηνή) για ένα έτος, στην Τυρολόη (Αν. Θράκη) για ένα έτος, στον Πύργο (Βουλγαρία) για τρία έτη, στην Κωνσταντινούπολη για έξι έτη, στο Μοναστήρι για τέσσερα έτη, στις Σέρρες για ένα έτος και τέλος στη Θεσσαλονίκη για δύο έτη. Βλ. Ι. Α. Μ., «Θεσσαλονίκη - Ιωαννίδειος Αστική σχολή αρρένων» (αχρονολόγητο), Δ. Ε. Μ. 1907-1915, Γ. Δ. Μ., αρ. φακ. 46, αρ. 1-2, σ. 1.

34 Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 475.

35 *Ιστορικό Ημερολόγιο των Σερρών...*, *ό.π.*, σ. 100.

36 Αν. Γαλδέμης, *Σκόρπια φύλλα, τύποις Χ. Γούσιου, Σέρρες 1914*, σ. 103. Τα στοιχεία που καταγράφονται για τον Κ. Δίγκα το έτος αυτό είναι: 23 ετών, άγαμος, και ετήσιο μισθό τριάντα οκτώ (38) οθ. λίρες.

υπηρεσίας, Θωμάς Χρ. Υφαντής³⁷ από τις Σέρρες, τελειόφοιτος του Γυμνασίου Σερρών με είκοσι (20) έτη υπηρεσίας, ο Κωνσταντίνος Ιατριδής από τις Σέρρες με μισθό τριάντα πέντε (35) οθ. λίρες, Άννα Παπούλη από τις Σέρρες είκοσι τεσσάρων (24) ετών, άγαμη, τελειόφοιτη του Παρθεναγωγείου Σερρών, με επτά (7) έτη υπηρεσίας και μισθό είκοσι πέντε (25) οθ. λίρες, Νικολίνα Παπαστεργίου από τις Σέρρες είκοσι τεσσάρων (24) ετών, άγαμη, απόφοιτη του Παρθεναγωγείου Σερρών με επτά (7) έτη υπηρεσίας και ετήσιο μισθό είκοσι δύο (22) οθ. λίρες, Μαρία Κωνσταντίνου από τις Σέρρες είκοσι τριών (23) ετών, άγαμη, απόφοιτη του Παρθεναγωγείου Σερρών, με επτά (7) έτη υπηρεσίας και ετήσιο μισθό είκοσι (20) οθ. λίρες, Ελένη Σγουραμάνη από τις Σέρρες είκοσι έξι (26) ετών, άγαμη, απόφοιτη του Παρθεναγωγείου Σερρών με εννέα (9) έτη υπηρεσίας και ετήσιο μισθό τριάντα τρεις (33) οθ. λίρες.³⁸

Ελληνική Σχολή (ημιγυμνάσιο από το 1868)

Το 1805–1813 σχολάρχης διατελεί ο Προδρομίτης λόγιος, Σεραφείμ την καταγωγή, ιεροδιάκονος Χρυσάνθος. Το έτος 1812–1813 διδάσκουν οι: Κωνσταντίνος Μινωΐδης Βοττιαίος³⁹ και ο Αιδεσιμολογιώτατος Κύρος ο Αργυροκαστρίτης–ιερέυς και διδάσκαλος.⁴⁰ Από το 1813 έως το 1815 σχολάρχης έγινε ο αρχιμανδρίτης Ιγνάτιος Σκαλιώρας από τη Ραψάνη.⁴¹ Το έτος 1816–1817 διδάσκει ο σοφο-

37 Ο Θωμάς Χρ. Υφαντής καταγράφεται 40 ετών, έγγαμος, και μισθό εξήντα (60) οθ. λίρες.

38 Ι. Α. Μ., Χαράλ. Κυριακάτος, «Στατιστική των ελληνικών σχολείων Μακεδονίας, Περιφέρεια Σερρών, σχολικόν έτος 1913–1914», Πίναξ Β', Γενική Διοίκηση Μακεδονίας, φάκ. 55, σσ. 7.

39 Ο Κωνσταντίνος Μηνάς Μινωΐδης κατάγεται από το Γραμματικό της Έδεσσας. Διδάσκει στη Σχολή Σερρών (1815–1819). Κατόπιν διορίστηκε διερχόμενος του Υπουργείου Εξωτερικών στο Παρίσι.

40 Λόγοι των Αττικών ρητόρων... υπό Νεοφύτου Δούκα, Δημοσθένους Λεξικόν, τόμος έκτος, Βιέννη 1813.

41 Το 1813 οι πηγές αναφέρουν ότι ο Σκαλιώρας διαδέχεται στη Σχολή των Σερρών τον Χρυσάνθο Προδρομίτη και διδάσκει μέχρι το 1815. Τη σύντομη αυτή παραμονή του Σκαλιώρα στις Σέρρες, ο Π. Πέννας την αποδίδει στο μη αποδοτικό διδασκαλικό του έργο: «επειδή όμως η διδασκαλία του Σκαλιώρα δεν ήτο καρποφόρος, ο τότε Μητροπολίτης Χρυσάνθος, ενδιαφερόμενος δια την προαγωγήν της παιδείας, μετεκάλεσε τον πολύν Μηνάν Μινωΐδην». Βλ. Π. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών*

λογιώτατος εν Σέρραις διδάσκαλος Κωνσταντίνος Μηνιάτης (Μινωΐδης) Κωτιαίος.⁴² Ο μητροπολίτης Σερρών Χρυσάνθος καλεί από τη Σχολή Μελενίκου τον Μηνά Μινωΐδη από τα Βοδενά ως διευθυντή της Σχολής από το 1815 έως το 1819, ο οποίος διδάσκει φιλοσοφία και γραμματική. Την περίοδο αυτή περίπου το έτος 1815-1816 διδάσκει ο Γεώργιος Ιωάννου από τα Άγραφα.⁴³ Την ίδια περίοδο διδάσκει και ο Ιωάννης από το Αργυρόκαστρο. Το έτος 1819-1820⁴⁴ και το έτος 1820-1821 διδάσκει στη Σχολή ο Αδάμ Ζαπέκου εκ Μετξόβου της Ηπείρου ή Άδαμος ο Ζαπέκος.⁴⁵ Μετά το 1821 διδάσκει ο Ευάγγελος Μέξις ή Μεξικός Ηπειρώτης. Διατελεί συνεργάτης του

(1383-1913), Αθήναι 1938, σ. 141. Το 1815, μετά από την αντικατάστασή του στη Σχολή των Σερρών, μεταβαίνει στη Λειψία, όπου διορίζεται εφημέριος στον ορθόδοξο ναό της Ελληνικής Κοινότητας για έξι χρόνια έως το 1821. Βλ. Κ. Ν. Σάθας, *Νεοελληνικής Φιλολογίας Παράρτημα, Ιστορία του ζητήματος της νεοελληνικής γλώσσης*, εν Αθήναις 1870, σ. 293. Βλ. Δ. Δ. Βαλαΐς, «Ο αντικοραϊστής λόγιος Ιγνάτιος Σκαλιώρας», *Κληρονομιά*, τόμος 21, τεύχη Α'-Β', Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 71-74.

42 *Προδιοικήσις εις τον Ερμήλον ή Δημοκριθράκλειον Μιχαήλου του Περδικάρι...*, 1817.

43 Βλ. Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 435. Βλ. Α. Γαζής, *Λεξικόν Ελληνικόν προς χρήσιν των περί τους παλαιούς συγγραφείς ενασχολουμένων... Επιστασία και διορθώσει Σπ. Βλαντή...* Βενετία, Γλυκός 1816.

44 *Πρακτική Αριθμητική, περιέχουσα τα τέσσαρα είδη της Αριθμητικής έντε Ακεραίοις και Κλασματικοίς Αριθμοίς μετά κανόνων και εξηγήσεων ακολούθως την Άλυσον, και ετέρους διαφόρους του εμπορίου Λογαριασμούς. Ερανισθείσα και πλουτισθείσα υπό Κωνσταντίνου Μ. Δούκα του εκ Σιατίστης της Μακεδονίας. Προς κοινήν χρήσιν της τε Νεολαίας και των εις το εμπορικόν Σύστημα ενασχολουμένων. Νυν το πρώτον Τύποις εκδοθείσα δια δαπάνης του εκδότου, εις τόμους δύο.* Εν Βιέννη της Αουστρίας, εκ της ελληνικής τυπογραφίας του Ιωάννου Σνεϊρερ 1820.

45 Ο Αδάμος Ζαμπέκος διδάσκει από το 1819 έως το 1821 και από το 1830 έως το 1831. Προέρχεται από τη Σχολή του Μελενίκου. *Ιστορία της Νέας Γραφής εις χρήσιν της Ελληνικής Νεολαίας, μεταφρασθείσα εκ του Γερμανικού εις την ημετέραν καθομιλουμένην γλώσσαν παρά Γρηγορίου Καλαγάννη Ιερομονάχου του εκ της Αγιάσου της Μιτυλήνης. Τόμος Δεύτερος. Περιέχων την Ιστορίαν της νεανικής ηλικίας και προπαρασκευής του Χριστού εις την δημοσίαν αυτού πολιτείαν, τους τρεις χρόνους της εν τω κόσμω φανεράς ζωής του μέχρι της μεγαλοπρεπούς αυτού εισόδου εις την Ιερουσαλήμ.* Εν Βιέννη της Αυστρίας. Εκ της Τυπογραφίας Δ. Δαβιδοβίκη. 1821.

Καποδίστρια. Αγωνίζεται στο πλευρό του Εμμ. Παπά στη Χαλκιδική, ενώ έχει σημαντική δράση στη Θεσσαλονίκη, Δράμα και Σέρρες.⁴⁶ Το έτος 1828 φαίνεται να διδάσκουν: ο Αργύριος Παπ: Ρίζου (Παπαρίζος) σιατιστεύς⁴⁷, ο Νικόλαος υιός αυτού, ο Ιερόθεος, ο Δημήτριος Αγγέλου, ο Γεώργιος Μιχαήλ Χ. Γρούτζιου, ο Κωνσταντίνος Μιλίδης Ναου(σ)αίος, ο Εμμανουήλ Φωτιάδης. Το διάστημα

46 Ο Ευάγγελος Μέξης μεταφράζει τα έργα του Abbé Fleury «*Ηθη χριστιανών*, Βενετία 1814», και «*Ηθη Ισραηλιτών*, Βενετία 1814». Βλ. Τρ. Ευαγγελίδης, *Νέα Ελλάς* 1913, σ. 17.

47 Ο Αργύριος Παπαρίζος διδάσκει περίπου το διάστημα 1823-1830. Λόγω της προστριβής του με τον τότε μητροπολίτη Άνθιμο, ο Α. Παπαρίζος παραιτείται για μια τετραετία. Ο νέος μητροπολίτης Γρηγόριος Φουρτουσιάδης, ο μετέπειτα Οικουμενικός Πατριάρχης, αναγνωρίζει την αδικία και τον προσκαλεί και πάλι στις Σέρρες. Ο Αργύριος Παπα Ρίζος γεννιέται στο χωριό Πελεκάνος του Δήμου Βοΐου του Νομού Κοζάνης το 1764 και πεθαίνει το 1852 στην Καστοριά, σύμφωνα με κάποιους ερευνητές. Ο πατέρας του Ρίζος είναι ιερέας και στην επαγγελματική ιδιότητα του πατέρα του οφείλεται το επώνυμο Παπαρίζος. Σπουδάζει στην Εράτυρα, στη Σιάτιστα κοντά στον ιερέα Κωνσταντίνο, στο Βλαχολίβαδο της Ελασσόνας κοντά στον Ιωνά Σπαρμιώτη και στη συνέχεια, ο ίδιος δάσκαλος στη Ραψάνη, παρακολουθεί μαθήματα Άλγεβρας στα Αμπελάκια, όπου διδάσκει ο Σπυρίδων Ασάσης. Διδάσκει στη Σιάτιστα, Καστοριά, Ραψάνη της Θεσσαλίας και στην πόλη των Σερρών. Στις Σέρρες ως σχολάρχης σε συνεργασία με τους τοπικούς παράγοντες ιδρύει βιβλιοθήκη. Βλ. Ι. Παύλου, «Περιγραφή της εν Μακεδονία Καστορίας», *Πανδώρα*, τόμ. 4, τεύχος 87, έτος 1853, σ. 387. Υιός του είναι ο Δημήτριος Αργυριάδης διευθυντής της Σχολής Κοζάνης το 1850-1853 και 1858-1861. Ο Δημήτριος Αργυριάδης εκδίδει το 1836 το βιβλίο: *Πύρραμος και Θίσιβη. Τραγωδία εις πέντε πράξεις, ή προσετέθησαν και τινά ποιήματα συντεθέντα μεν υπό Δημ. Αργυρίου Παπα Ρίζου του εκ Σιατίστης. Τύποις δε εκδοθέντα δια δαπάνης των φιλοκάλων Ελλήνων συνδρομητών, ων τα ονόματα εν τω τέλει της βίβλου κατεγράφηται*, εν Βιέννη της Αυστρίας. Βλ. Σ. Ηλιάδου-Τάχου, «Οι δομές της Μέσης και Στοιχειώδους Εκπαίδευσης στην Εκκλησιαστική Επαρχία Σερβίων και Κοζάνης (1856-1914)», *Δυτικομακεδονικά Γράμματα*, έτος Θ', Κοζάνη 1998, σ. 88. Βλ. Φ. Σοαύιος, *Συζητήσεις περί της φυσικής συστάσεως...*, εν Βιέννη ΑΩΔΓ', σ. 176. Βλ. Έ. Βλάχου, *ό.π.*, Αθήνα 1935, σ. 21. Βλ. *Επιτομή φυσικής ιστορίας, μεταφρασθείσα μεν εκ του λατινικού εις την καθ' ημάς ομιλούμενην απλοελληνικήν γλώσσαν παρά Γεωργ. Δ. Κλήδους, τύποις δ' εξεδόθη δαπάνη Γεωργ. Δ. Ζήση, Τριέστη, 1826*. Βλ. Γ. Βέλκος, *Αργύριος Παπαρίζος (1764-1851), Ο μεγάλος Σελιτσιώτης Διδάσκαλος του Γένους*, Αθήνα 1983.

αυτό υπηρετεί στη Σχολή Σερρών και ο υιός του Εμμανουήλ Παπαπά, Μιχαήλ⁴⁸, ενώ κατά τη δεύτερη περίοδο διδασκαλίας του Παπαρίζου σημαντικό ρόλο στην εκπαιδευτική κατάσταση της πόλης παίζει ο Κουτλουμουσιανός μοναχός Νεόφυτος Καλούδης από την Αμοργό, ύστερα από μετεκπαίδευσή του στο Άργος. Ο Νεόφυτος Καλούδης διδάσκεται την αλληλοδιδασκτική μέθοδο, ενώ καλείται να διδάξει στις Σέρρες με μισθό ετήσιο οκτακόσια (800) γρόσια και κατοικία δωρεάν, τα μαθήματα: κοινά γράμματα, κατήχησι, αριθμητική και γεωγραφία.⁴⁹ Το έτος 1832 καταγράφεται ο Δημήτριος Αγγέλου ως διδάσκαλος του ελληνικού φιλολογικού γυμνασίου.⁵⁰ Τα έτη 1835–1837 υπηρετεί ο διδάσκαλος Δημήτριος Παπά Κύρου.⁵¹ Ο Εμμανουήλ Φωτιάδης διατελεί διευθυντής της Ελληνικής Σχολής Σερρών το έτος 1837–1844.⁵² Το έτος 1838–1839 διδάσκει ο Δημή-

48 Ο Μιχαήλ είναι συγγραφέας του βιβλίου: «*Αρχαί Γραμματικής Ελληνικής δια τους αρχαρίους*», Βιέννη 1827.

49 Ε. Στράτης, «*Ιστορία των εκπαιδευτηρίων της πόλεως Σερρών*», *Μακεδονικό Ημερολόγιο*, 1909, σ. 147. Βλ. Β. Μέξας, «*Ο Μητροπολίτης Σερρών Γρηγόριος (Φορτουσιάδης) και το αλληλοδιδασκτικόν σχολείον Σερρών*», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον*, Θεσσαλονίκη 1937, σσ. 283–288.

50 *Θεωρητικόν Μέγα της Μουσικής συνταχθέν μεν παρά Χρυσάνθου Αρχιεπισκόπου Διρραχίου του εκ Μαδύτων εκδοθέν δε υπό Παναγιώτου Γ. Πελοπίδου Πελοποννησίου δια φιλοτίμου συνδρομής των ομογεμών*, εν Τεργέστη 1832, σ. LXI.

51 *Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης* τρίτομον. Εκδοθέν μεν το πρώτον υπό Αρχιμανδρίτου Ανθίμου Γαζή..., τόμος πρώτος Α –Ε. Εν Βιέννη της Αυστρίας, εκ της τυπογραφίας Αντωνίου ΧΑΨΚΟΥΑ. 1835. Βλ. *Λεξικόν της Ελληνικής γλώσσης* τρίτομον. Εκδοθέν μεν το πρώτον υπό Αρχιμανδρίτου Ανθίμου Γαζή..., τόμος δεύτερος Ζ –Π. Εν Βιέννη της Αυστρίας 1836. Βλ. *Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης*, Τρίτομον, εκδοθέν μεν το πρώτον υπό Αρχιμανδρίτου Ανθίμου Γαζή..., τόμος τρίτος Ρ–Ω, εν Βιέννη της Αυστρίας 1837.

52 Ο Εμμανουήλ Φωτιάδης, σχολάρχης της Σχολής Σερρών έρχεται σε αντιπαράθεση με τον μητροπολίτη Αθανάσιο. Η διαμάχη τερματίζεται με την επέμβαση των Τουρκικών Αρχών, και είχε ως αποτέλεσμα την απομάκρυνση του Εμμανουήλ Φωτιάδη από τη Σχολή. Ο Εμμανουήλ Φωτιάδης γεννήθηκε στις Σέρρες το έτος 1805. Παρακολούθει μαθήματα στην Ελληνική Σχολή Σερρών με διδάσκαλο τον Αργύριο Παπαρίζο και έπειτα ολοκληρώνει τις σπουδές του στη Σχολή της Αίγινας. Επισκέπτεται το Βελιγράδι, τη Βιέννη και το έτος 1836 το Μόναχο, όπου συνεχίζει τις σπουδές του. Αναλαμβάνει τη διεύθυνση της Σχολής Σερρών (το 1842, ενώ ήδη

τριος Παπακύρου.⁵³ Το έτος 1841–1842 υπηρετούν στην Ελληνική Σχολή οι διδάσκαλοι: Αντώνιος Δημητριάδης και Αδάμ Κωνσταντινίδης.⁵⁴ Διευθύνει ως σχολάρχης το Ελληνικό Σχολείο Σερρών από το 1844–1847 ο Δημήτριος Καλαμπακίδης.⁵⁵ Ο Δ. Καλαμπα-

διδάσκει στη Σχολή Σερρών), και εμπλουτίζει τη βιβλιοθήκη της Σχολής με συγγράμματα, διδακτικά όργανα και γεωγραφικούς χάρτες. Οι έριδες και η διαμάχη με τον μητροπολίτη Σερρών Αθανάσιο αναγκάζουν τον Ε. Φωτιάδη να παραιτηθεί από τη διεύθυνση της Σχολής, ενώ η Υψηλή Πύλη τον καταδικάζει. Το έτος 1844 φτάνει στην Γκιουμουλτζίνα (Κομοτηνή), η οποία ορίζεται τόπος εξορίας του. Το έτος 1845 αναλαμβάνει τη διεύθυνση του Ελληνικού Σχολείου της Θεσσαλονίκης έως τις 15 Ιανουαρίου 1849, οπότε και πεθαίνει. Πρβλ. Π. Θ. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών από της αλώσεως αυτών υπό των Τούρκων μέχρι της απελευθερώσεώς των υπό των Ελλήνων 1383–1913, επί τη συμπληρώσει εικοσιπενταετίας από της απελευθερώσεως*, Αθήναι 1939, σσ. 142–144. Βλ. Ιω. Σκαρλάτος, *Συνοπτική Γενική Ιστορία των αξιολογωτέρων συμβεβηκότων του κόσμου, εις χρήσιν των κοινών σχολείων*, συντεθείσα μεν υπό Γ. Γ. Βρεδώβ, μεταφρασθείσα δε εκ του Γερμανικού παρά Ιω. Σκαρλάτου, εν Βουκουρεστίω 1828.

53 *Λεξικό Ελληνικής Γλώσσης* Άνθιμου Γαζή β' έκδοση, Βιέννη 1839.

54 Δ. Γρηγοριάδης, *Επιτομή της Ιεράς Ιστορίας, συντεθείσα υπό Δ. Γρηγοριάδου, διηρημένη εις τόμους δύο, εξών ο πρώτος περιέχει την παλαιάν Ιεράν Ιστορίαν, ο δε δεύτερος την ιστορίαν του Ιερού Ευαγγελίου εν συνόψει, τας Πράξεις των Αποστόλων και μέρος της Εκκλησιαστικής Ιστορίας, εξεδόθη κατ' έγκρισιν της Κεντρικής Εκκλησιαστικής Επιτροπής, τόμος πρώτος, εν Κωνσταντινουπόλει, εκ της τυπογραφίας Α. Κορομηλά, 1842, σ. 133.*

55 *Στοιχεία Γενικής Παθολογίας υπό Α. Φ. Σχομέλου, Μεταφρασθέντα κατά την τρίτην γαλλικήν έκδοσιν υπό Αναστασίου Ν. Γουδά, Διδάκτορος της Ιατρικής κτλ., εν Αθήναις, τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφώς, 1848, σ. 707–713.* Η δράση του Δ. Καλαμπακίδη επεκτείνεται σε ένα μεγάλο εύρος του βόρειου ελληνισμού αφού κινείται συνεχώς στα σημαντικά εκπαιδευτικά κέντρα του χώρου αυτού και επικοινωνεί συστηματικά και πολυδιάστατα με την Κωνσταντινούπολη, την Αθήνα αλλά και με κέντρα του ελληνισμού της διασποράς. Διδάσκει στο σχολείο του Μελένικου (1830–1831, 1842–1844 και 1847–1850), της Στενιμάχου (1833–1835), της Αλιστράτης Σερρών (1840–1842) και διευθύνει ως Σχολάρχης το Ελληνικό Σχολείο Σερρών από το 1844 έως το 1847. Το πολυδιάστατο έργο του Καλαμπακίδη περιλαμβάνει και τις εκδόσεις σχολικών βιβλίων που είναι ιδιαίτερα σημαντικές τόσο για το περιεχόμενο όσο και για τον τρόπο έκδοσης, αφού μέρος από τα βιβλία αυτά εκδίδονται από το τυπογραφείο που ο ίδιος είχε ιδρύσει στο Μελένικο. Ο πολυδιάστατος ρόλος του εντοπίζεται, πέρα από την έκδοση βιβλίων, στις προσλήψεις

κίδης καταγράφεται ως Ελληνοδιδάσκαλος στην Άμφισσα το έτος 1838-1839⁵⁶ και το έτος 1854-1855. Επίσης το έτος 1868-1869 διδάσκει στις Σπέτσες(;) ⁵⁷ Το 1847 σχολάρχης αναλαμβάνει ο Σερραίος

εκπαιδευτικών, στην επικοινωνία με εκπροσώπους της εκκλησίας, γνωστούς λογίους, οικονομικούς παράγοντες και εκπαιδευτικούς της εποχής. Στους τοπικούς παράγοντες της Στενημάχου συστήνει κάποιον άλλο αλληλοδιδάκτη με τη συγκινητική παράκληση: «...τον οποίο παρακαλώ να αγαπάτε» (26-6-1845). Σε γράμμα του της 17ης Σεπτεμβρίου 1845 προς τον Χ'ΐωάννη Ξανθοπαπαδόπουλο στο Βουκουρέστι καταγράφονται οι εξής ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τον ίδιο: «*Τρίτον έτος ήδη σχολαρχών εις την των Σερρών Σχολήν το δίδακτρον μου είναι. Γρ. 4.000 αλλά τι ποιητέον; ...Έχω βοηθόν Ιερομόναχον τινά Ιγνάτιον επί μισθώ Γρ. 1.200, διδομένων παρά των πολιτών*». Στην αλληλογραφία του Καλαμπακίδη καταγράφονται πολύτιμες πληροφορίες για την παραγωγή-έκδοση αλλά και την επιλογή και τον τρόπο διακίνησης των σχολικών βιβλίων. Για τα θέματα των βιβλίων ο Καλαμπακίδης επικοινωνεί συχνά και συστηματικά με την Αθήνα και την Κωνσταντινούπολη. Στις 19 Ιουνίου 1845 παραγγέλλει στον βιβλιοπώλη Ιωάννη Λαζαρίδη στην Κωνσταντινούπολη 40 Γραμματικές του Βάμβα και 30 σώματα από τη Χρηστομάθεια του Ραγκαβή. Στο ίδιο γράμμα αναφέρεται και η επιλογή του ίδιου για τη διδασκαλία της γραμματικής: «...εις απάντησιν σας λέγω ότι εις μεν το Σχολείον των Σερρών μεταχειριζόμεθα την Γραμματικὴν του Κ. Γενναδίου, αλλά μοι έστειλαν εξ Αθηνών 100 εν καιρώ...». Οι επαφές του Καλαμπακίδη με τα εκπαιδευτικά κέντρα του βόρειου ελληνισμού είναι συχνές και συστηματικές. Επικοινωνεί με τη Θεσσαλονίκη (Ανδρέα Οικονόμου, Γεώργιο Μενεξέ), τη Στενήμαχο, τη Φιλιπούπολη, το Βελιγράδι, την Αδριανούπολη, τη Βραΐλα, το Μελένικο, την Ξάνθη. Ιδιαίτερα συχνή είναι η επικοινωνία του με το γνωστό παιδαγωγό Αδαμάντιο Ζαπέκο στη Φιλιπούπολη (π.χ. 25-6, 5-10, 19-10 και 5-11 του 1845). Βλ. Σ. Ζιώγου-Καραστεργίου, «Δύο πρωτοπόροι παιδαγωγοί και εκπαιδευτικοί από το Μελένικο: Αικατερίνη Λασκαρίδου (1842-1916) και Δημήτριος Καλαμπακίδης (1813;-1878)», στο: Πρακτικά Β' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου με θέμα: *Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την οθωμανική κατάκτηση μέχρι τη σύγχρονη εποχή*, Β' τόμος, Σέρρες 2013, σσ. 489-508.

56 Ι. Δ. Καρατζούτσας, *Η Λύρα, ήτοι Συλλογή λυρικών των τινών ποιημάτων εν Ερμούπολει*, 1839, σ. 306.

57 Πνεύμα της Θρησκείας, είτε συγκριτική ιστορία του Χριστιανισμού. Δοκίμιον Ι. Νικολαΐδου Λεβαδέως, αρχαίου καθηγητού εν τω Ελληνικό Πανεπιστημείω, εν Αθήναις 1869, σ. 537.

μαθητής του Ε. Φωτιάδη Αντώνιος «αρίστης φήμης διδάσκαλος». ⁵⁸ Το έτος 1849 ο βατοπεδινός μοναχός Νικηφόρος σε επιστολή του προς τη μονή Κουτλουμουσίου αναφέρει την αποβίωση του μουσικοδιδασκάλου Ματθαίου. ⁵⁹ Το έτος 1849–1850 διδάσκουν οι διδάσκαλοι: Α. Δημητριάδης και Χρηστίδης Δημητρίου, ενώ μαθητές καταγράφονται οι: Κωνστ. Αποστολίδης, Κωνστ. Αναστασιάδης, Αθαν. Γεωργιάδης, Μαργαρίτης Σκαμπάλη, Δημήτριος Ιωάννου, Γεώργιος Ν. Νάκου. ⁶⁰ Το έτος 1851–1852 σχολάρχης καταγράφεται ο Νικόλαος Αργυριάδης ⁶¹ και διδάσκαλος ο ελλόγγμος Ιγνάτιος. ⁶²

58 Ε. Γ. Στράτης, «Ιστορία των Εκπαιδευτηρίων της πόλεως Σερρών», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον Παμμακεδονικού Συλλόγου* 2, Αθήναι 1909, σ. 149.

59 Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 439.

60 Α. Μόσχος, *Απομνημονεύματα μητρός δυστυχούσης προς την θυγατέρα της, μεταφρασθέν εκ του γαλλικού υπό Αντωνίου Μόσχου*, εν Θεσσαλονίκη 1850.

61 Ο Νικόλαος Αργυριάδης είναι διευθυντής στη Σχολή Σερρών από το έτος 1852 έως το έτος 1858. Είναι γιος του Αργυρίου Παπαρίζου. Γεννήθηκε στη Σιάτιστα το 1812 και πέθανε στην Αθήνα το 1892. Τα πρώτα μαθήματα τα παρακολουθεί κοντά στον πατέρα του και έπειτα συνεχίζει τις σπουδές του στη Βιέννη. Διατελεί διευθυντής του Γυμνασίου Μυτιλήνης, γυμνασιάρχης στη Λαμία και σχολάρχης στις Σέρρες και στο Λεωνίδιο. Είναι συγγραφέας και μεταφραστής λογοτεχνικών έργων. Κάποια από τα έργα του αποτελούν: 1) *Νεώτατα της Ελλάδος κατά της Ασίας τρόπαια. Ήτοι βιογραφία των νεωτάτων Ελλήνων Ηρώων, των εν τω υπέρ της ελευθερίας ιερώ αγώνι διαπρεψάντων. Τμήμα α! περιέχον την βιογραφίαν του Κ. Κανάρη υπό Ν. Α. του Μαραθωνίου, και την εικόνα του Ήρωος*, εν Λειψία της Σαξωνίας, 1835. 2) *Γεωγραφία, εκτεθείσα μεν γαλλιστί υπό Αδριανού Βάλβι, ερμηνευθείσα δε δια χρήσιν των Ελλήνων υπό Κ. Μ. Κούμα. Μετά δε την αυτού αποβίωσιν αναθεωρηθείσα και με την γ' έκδοσιν του Γαλλικού πρωτοτύπου παραβληθείσα εξεδόθη επιστασία και διορθώσει των Αυταδέλφων Δ. και Ν. Αργυριάδων*, εν Βιέννη της Αυστρίας 1838. 3) *Πρακτικά του ευγενεστάτου βαρώνου κυρίου Κωνσταντίνου Μπέλλιου Μακεδόνο, συλλεγέντα υπό των Αυταδέλφων Δ. και Ν. Αργυριάδων των εκ Σιατίστης της Μακεδονίας*, εν Βιέννη της Αυστρίας 1838. 4) *Υιός της πατρίδος, σύγγραμμα ηθικόν και θρησκευτικόν εκδιδόμενον υπό Ν. Αργυριάδου*, εν Αθήναις 1841 κ.α.

62 Κ. Μ. Κούμας, *Ηθική, εκδοθείσα το πρώτον εν Βιέννη της Αυστρίας κατά το έτος 1819 νυν δε μετατυπωθείσα απαράλλακτως εγκρίσει της αρμόδιας αρχής, δαπάνη Κυρ. Δαρζηλοβίτου, Θεσσαλονίκη τύποις Κ. Δαρζηλοβίτου*, 1852.

Σημαντική είναι η προσφορά στη λειτουργία της Σχολής του Ιωάννη Πανταζίδη. Ο Ιωάννης Πανταζίδης γεννήθηκε στο Κρούσοβο το 1827. Το 1843 μεταβαίνει στην Αθήνα για γυμνασιακές και πανεπιστημιακές σπουδές, ενώ το 1855 συμπληρώνει τις σπουδές του στη Γερμανία με δαπάνη της κοινότητας Σερρών. Άρα μετά το 1855 έως το 1861 πιθανόν να διδάσκει στη Σχολή Σερρών. Από το 1862 έως το 1875 υπηρετεί στο Βαρβάκειο Γυμνάσιο, ενώ διατελεί και Έφορος της Εθνικής Βιβλιοθήκης μέχρι το 1875. Στις 4 Σεπτεμβρίου του 1875 «ετάχθη εις την πρόευσαν αυτώ εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω θέσει»⁶³, εκλεγμένος στη θέση του τακτικού καθηγητή Ελληνικής Φιλολογίας.⁶⁴ Το έτος 1858 και το 1860 διδάσκουν στη Σχολή οι: Ιωάννης Πανταζίδης σχολάρχης, Νικόλαος Α. Κουμπίδης από τα Λακοβίκια και ο Δημήτριος Α. Λάσκαρις, ελληνοδιδάσκαλοι.⁶⁵ Στη διοίκηση της Σχολής αργότερα σημαντικό ρόλο διατελεί και ο Νικόλαος Χαλκιόπουλος πιθανόν από το 1862 έως το 1865 διότι έπειτα διδάσκει στην Ελληνική Σχολή Θεσσαλονίκης.⁶⁶

Το έτος 1870 διδάσκει ο Νικόλαος Κουμπίδης αλλά υπάρχει και η αναφορά βιβλιοπωλείου, όπου γίνεται η προμήθεια βιβλίων.⁶⁷ Το έτος 1870 και 1871-1872 τη διεύθυνση του ημιγυμνασίου αναλαμβάνει ο Δημήτριος Μαρούλης, ενώ σε συνεργασία με τον Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Σερρών και άλλους Συλλόγους και τη

63 Κλειώ, 1887, σσ. 353-354

64 Ε. Βελώνη, «Ο καθηγητής Ιωάννης Πανταζίδης (1827-1900) και η Παιδαγωγική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών», στο: *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.)*, 7^ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11, 12 Οκτωβρίου 2014, σσ. 1-9.

65 Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 440 και υποσ. 338. Τα ονόματα των ελληνοδιδασκάλων αναφέρονται το 1858 σε έγγραφο προς το ρωσικό υποπροξενείο Σερρών και το 1860 σε έγγραφο του Προξενείου Σερρών.

66 Νικόλαος Χαλκιόπουλος καθηγητής, διδάσκει στην Ελληνική Σχολή Θεσσαλονίκης από το έτος 1866 έως το έτος 1869. Παντρεύτηκε την κόρη του επιφανούς πολίτη της ελληνικής κοινότητας Θεσσαλονίκης Αθανάσιου Χαϊδευτού. Βλ. *Φάρος της Μακεδονίας*, αρ. 1160 (11-7-1887). Βλ. Α. Μεταλλινού-Τσιώμου, *Η Παιδεία-Τα ελληνικά σχολεία της Θεσσαλονίκης κατά τον 19^ο αιώνα* στο: *Παλαιά Θεσσαλονίκη*, Θεσσαλονίκη 1940, σ. 5.

67 Ιωάννης Λαμπρίδης, διδ. Της Ιατρικής κ.τ.λ., *Ζαγοριακά ος προσετέθησαν και τινά περί Ηπειρώου*, δαπάνη Ιω. Κασσανδρέως, εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου της Αυγής, 1870.

συνεισφορά πλουσίων οικογενειών ιδρύει το Διδασκαλείο Αρρένων, από όπου αποφοιτούν πολλοί δάσκαλοι που υπηρετούν όχι μόνο στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών αλλά και σε άλλες περιοχές της Μακεδονίας.⁶⁸ Τα έτη 1872–1873, 1873–1874⁶⁹ και 1874–1875⁷⁰ διδάσκει και διευθύνει τη σχολή ο καθηγητής Χριστόφορος Σαμαρτζίδης.⁷¹ Από το έτος 1875 έως το έτος 1878 διευθυντής της

68 Ι. Κ. Ράμφος, *Η Δόλιος Ευτυχία. Δράμα πρωτότυπον εις πράξεις πέντε*, συνταχθέν υπό Ι. Κ. Ράμφου, εν Θεσσαλονίκη 1871, σ. 99. Ο Δημήτριος Μαρούλης γεννήθηκε το έτος 1840 και απεβίωσε το έτος 1892. Κατάγεται από τον Κατσικά Ιωαννίνων, σπούδασε στη Ζωσιμαία Σχολή των Ιωαννίνων και στη Ριζάρειο Σχολή. Υπηρετεί ως διδάσκαλος στην Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης και ολοκληρώνει τις σπουδές του στην Τιβίγγη με υποτροφία. Είναι διδάκτωρ της φιλοσοφίας. Αναλαμβάνει τη διεύθυνση του Γυμνασίου Σερρών το 1870 και του Διδασκαλείου το 1872.

69 Α. Ν. Αυξεντιάδης, *Μούσης Παιδιαί, Συλλογή ποιήσεων λυρικών*, εν Θεσσαλονίκη 1874, σ. 20.

70 Henri de Kock, *Οι δαίμονες της θαλάσσης ή οι Άγγλοι πειραταί*, μετάφρασις εκ του Γαλλικού υπό Ιωάννου Τ. Αντωνιάδου, εν Κωνσταντινουπόλει 1875, σ. 124.

71 Σημαντική είναι η προσφορά του Χριστόφορου Σαμαρτζίδη ως καθηγητή στο Γυμνάσιο Σερρών και ως διευθυντή για τέσσερα έτη 1872–1876 στο Διδασκαλείο Θηλέων. Η μητέρα του Ευφροσύνη ήταν διευθύντρια το ίδιο χρονικό διάστημα στο Παρθεναγωγείο Σερρών. Ο Χριστόφορος Σαμαρτζίδης γεννήθηκε το 1843 στη Λευκάδα από οικογένεια διανοούμενων. Ο πατέρας του είναι γιατρός και η μητέρα του ποιήτρια, δημοσιογράφος και πρωτοπόρος φεμινίστρια των πρώτων πενήντα χρόνων του 19ου αιώνα, Ευφροσύνη Σαμαρτζίδου. Σπουδάζει στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, απ' όπου λαμβάνει το πτυχίο του και το 1865 αναγορεύεται διδάκτωρ. Εργάζεται ως καθηγητής και αργότερα ως γυμνασιάρχης στην Κωνσταντινούπολη, στη Φιλιππούπολη, στο Μοναστήρι, στην Ανδριανούπολη και σε άλλες πόλεις της Θράκης και της Μακεδονίας, όπου διακρίνεται για την εκπαιδευτική και εθνική του δράση. Όταν διορίζεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο γενικός επιθεωρητής όλων των ελληνικών σχολείων της Θράκης, του δίνεται η ευκαιρία να ασχοληθεί και με την αναδιοργάνωση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Αποτελεί έναν από τους πρωτοπόρους παιδαγωγούς και οι επιστημονικές θέσεις που αναπτύσσει στις μελέτες του επηρεάζουν την κατοπινή εξέλιξη της παιδαγωγικής στον τόπο μας. Πολυγραφότατος, ασχολείται με την ποίηση, το μυθιστόρημα, το θέατρο, αλλά και τις παιδαγωγικές και ιστορικές μελέτες. Το 1868 εκδίδει το πολυσέλιδο μυθιστόρημα *Απόκρυφα Κωνσταντινουπόλεως* (3 τόμοι). Το 1865 ορίζεται

Σχολής είναι ο Ιωάννης Καλοστύπης απόφοιτος της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.⁷² Το έτος 1877-1878 ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης διορίζει τον Ιωάννη Οικο-

συντάκτης στην ελληνική έκδοση της εφημερίδας *Ανατολή* του Ευαγγελινού Μισαηλίδη και το 1869 συνεργάζεται με τον Δημήτριο Νικολαΐδη για την κυκλοφορία του γαλλόφωνου *Φάρου του Βοσπόρου*. Στην Κωνσταντινούπολη δημοσιογραφεί επίσης στον *Νεολόγο* και ιδρύει γραφείο - αντιπροσωπεία της *Διαπλάσεως των Παίδων* (1890), δημοσιεύοντας ποιήματα για παιδιά. Στη συνέχεια αναλαμβάνει μετά τον Μπάμπη Άννινο την έκδοση του περιοδικού *Παρνασσός*, του ομώνυμου φιλολογικού συλλόγου (1892-1894). Για το θέατρο έγραψε δύο έργα. Το δίπρακτο δράμα *Αρματωλοί και κλέπται* (1864), και το *Κασσιανή (Καισαριανή) και Ακύλας* (1875). Ο Σαμαρτζίδης πεθαίνει το 1900 στην Κωνσταντινούπολη. Βλ. Α. Ερνέστος, *Ομιλίες επί της ηθικής του Χριστιανισμού* υπό Ερνέστου Λουθάργου, διδ. και καθηγητού της Θεολογίας, μετάφρασις Β. Γαβριηλίδου, εν Λειψία 1873. Βλ. Ν. Αυξεντιάδης, *Μούσης παιδικαί*, Συλλογή ποιήσεων λυρικών υπό Α. Ν. Αυξεντιάδου, εν Θεσσαλονίκη εκ του τυπογραφείου Η Μακεδονία Ν. Βαγλαμαλή και Συν., 1874. Βλ. Henri de Kock, *Οι δαίμονες της θαλάσσης ή Άγγλοι πειραταί, Μετάφρασις εκ του Γαλλικού υπό Ιωάννου Τ. Αντωνιάδου...*, εν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Θ. Κασάπη 1875.

72 Ο Ιωάννης Καλοστύπης γεννήθηκε το 1851 και σπουδάζει στην Αθήνα. Μετά τη διδασκαλία του στη Σχολή της Κοζάνης αναλαμβάνει τη διδασκαλία στη Σχολή Σερρών, όπου παραμένει για αρκετό διάστημα. Αποτελεί έναν από τους πρωτεργάτες της ίδρυσης του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Κοζάνης «Φοίνιξ» το 1873. Την περίοδο αυτή υπάρχει έντονη ανάμειξη της τουρκικής κυβέρνησης στα εκπαιδευτικά πράγματα της κοινότητας της Κοζάνης που έχει ως αποτέλεσμα οι διδάσκαλοι της σχολής Ιωάννης Καλοστύπης και Χρήστος Γιαννόπουλος να θεωρούνται ύποπτοι από τις τουρκικές αρχές και να απομακρύνονται από τη σχολή, ύστερα από απαίτηση του νομάρχη Μοναστηρίου το 1874. Ο Ιωάννης Καλοστύπης εκδίδει την εφημερίδα *Σφαίρα* το 1880 στον Πειραιά, ενώ γράφει και τη μελέτη: *Μακεδονία ήτοι μελέτη οικονομολογική, γεωγραφική ιστορική και εθνολογική της Μακεδονίας*, εκδ. Κάρολος Βίλμπεργ, εν Αθήναις 1886. Διατελεί για τρία έτη Βασιλικός Επίτροπος «παρά τη Τραπέζη Ηπειροθεσσαλίας» και έπειτα τμηματάρχης του υπουργείου Εσωτερικών και του Παιδείας, στο οποίο υπήρξε Γενικός Γραμματέας για μεγάλο διάστημα. Έπειτα διορίζεται Νομάρχης Λαμίας και τέλος Κοζάνης. Είναι συγγραφέας πλήθους μελετών. Βλ. Π. Λιούφης, *Ιστορία της Κοζάνης*, Βάρτσος, Αθήναι 1924, σσ. 237-238, 240, 244 και 247.

νόμου ως βοηθό της ελληνικής Σχολής.⁷³

Γυμνάσιο

Κατά το 1878 καλείται στις Σέρρες ο Ιωάννης Τσικόπουλος και διευθύνει επί ένα έτος το τότε ημιγυμνάσιο της πόλης, όταν όμως το ημιγυμνάσιο προάγεται σε Γυμνάσιο και αναλαμβάνει τη διεύθυνσή του ο Ι. Δέλλιος, μετατίθεται στη διεύθυνση του Παρθεναγωγείου, την οποία διατηρεί για είκοσι πέντε έτη (1880-1904).⁷⁴

73 Βλ. Κυριάκος Θ. Μπονίδης, *Οι Ελληνικοί Φιλεκπαιδευτικοί Σύλλογοι ως φορείς εθνικής παιδείας και πολιτισμού στη διαφιλονικούμενη Μακεδονία (1869-1914)*, Ι.Α.Ν.Ε. 1, εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη-Αθήνα 1996, σ. 240.

74 Ιωάννης Τσικόπουλος (1839-1912), γεννήθηκε το 1839 στο Καταφύγιο Πιερίων. Τα πρώτα γράμματα λαμβάνει στο γραμματοδιδασκαλείο και αλληλοδιδασκτικό της πατρίδας του, στη συνέχεια φοιτά στο Βελβενδό και τη Σιάτιστα. Το 1863 μετέβη στην Αθήνα και εγγράφεται στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου. Όταν επιστρέφει στη Μακεδονία, αναλαμβάνει τη διεύθυνση της Ελληνικής Σχολής στην Κοζάνη (1867-1870). Ο μητροπολίτης Βοδενών Αγαθάγγελος καλεί τον Ι. Τσικόπουλο στα Βοδενά και του αναθέτει τη διεύθυνση της Ελληνικής Σχολής. Στη συνέχεια διδάσκει στο Γυμνάσιο και Ανώτερο Παρθεναγωγείο της Θεσσαλονίκης από το 1870 έως το 1876, ενώ το έτος 1876-1877 (2 μήνες) διδάσκει στο «Σχολείον του λαού» του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης. Κατά το 1879 καλείται στις Σέρρες με σκοπό να διευθύνει για ένα έτος το τότε ημιγυμνάσιο της πόλης, όταν όμως το ημιγυμνάσιο προάγεται σε Γυμνάσιο και αναλαμβάνει τη διεύθυνσή του ο Ι. Δέλλιος, μετατίθεται στη διεύθυνση του Παρθεναγωγείου, την οποία διατηρεί για είκοσι πέντε έτη (1880-1904). Από το 1904-1905 έως το 1906-1907 διδάσκει στο Υποδιδασκαλείο Αρρένων της Θεσσαλονίκης. Το 1911 καλείται από την Επιτροπή της σύνταξης του μεγάλου ιστορικού Λεξικού της Ελληνικής γλώσσας. Ενδεικτική εργογραφία: 1) *Η περί συντάξεως νεοελληνικού Λεξικού* εργασία του, 2) *Η περί διδασκαλίας της ορθογραφίας*, 3) *Ανέκδοτοι παρατηρήσεις αναφερόμενοι εις την δημοτικήν ημών γλώσσαν*, 4) «Θεόδωρος Ν. Δούμπας», *Μακεδονικό Ημερολόγιο Παμμακεδονικού Συλλόγου*, τ. Γ' (1910), σσ. 123-129, 5) «Αι Σερραϊκά Εξοχαί», *Μακεδονικό Ημερολόγιο Παμμακεδονικού Συλλόγου*, τ. Δ' (1911), σσ. 97-106 κ.ά. Βλ. Ι. Δέλλιος, «Ιωάννης Τσικόπουλος», *Μακεδονικό Ημερολόγιο Παμμακεδονικού Συλλόγου*, τ. ΣΤ' (1913), σσ. 238-240. Βλ. Π. Θ. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών...*, ό.π., σ. 425 εξ. Βλ. Ε. Α. Βλάχου, *Η παιδεία εις τας τουρκοκρατημένας Σέρρας*, εν Αθήναις 1935, σσ. 49-50. Βλ. Δ. Κρήτος, «Ιωάννης Τσικόπουλος: ένας ξεχασμένος Μακεδόνας λό-

Το έτος 1879–1880 ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης διορίζει τον ελληνοδιδάσκαλο Χριστόδουλο Νικολαΐδη.⁷⁵ Από το έτος 1880–1881⁷⁶ έως το έτος 1888 διδάσκει ο Ιωάννης Κυριάκου Δέλλιος.⁷⁷ Το έτος 1880–1881 καταγράφονται οι καθηγητές: Δημή-

γιος», *Μακεδονικά*, τ. ΚΘ'(29^{ος}), Θεσσαλονίκη 1993–1994, σσ. 29–37. Βλ. *Ερμής*, αρ. 7 (3 Ιουνίου 1875), αρ. 71 (30–1–1876), αρ. 94 (23–4–1876), αρ. 378 (13–3–1879), αρ. 402 (12–6–1879). Βλ. *Βιβλίον Απολυτηρίων Υποδιδασκαλείου Θεσσαλονίκης 1901–1913*.

75 Βλ. Κ. Θ. Μπονίδης, *Οι Ελληνικοί Φιλεκπαιδευτικοί Σύλλογοι...*, ό.π., σ. 241.

76 Α. Ν. Αυξεντιάδης, *Συλλογή ποιήσεων λυρικών και σατυρικών*, εν Θεσσαλονίκη, 1882.

77 Ο Ιωάννης Κυριάκου Δέλλιος γεννήθηκε στις Σέρρες το έτος 1853. Ολοκληρώνει τις σπουδές του στο ημιγυμνάσιο Σερρών το 1868 και μεταβαίνει στην Αθήνα. Το 1872 διακόπτοντας τις σπουδές του στην Αθήνα διορίζεται γραμματέας του Μακεδονικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου στις Σέρρες, ενώ εργάζεται και ως διδάσκαλος στην πόλη έως το έτος 1875. Είναι πολύτιμος συνεργάτης στο πλευρό του Προέδρου του Μακεδονικού Συλλόγου Ιωάννη Θεοδωρίδη με κύριο στόχο την αντιμετώπιση των βουλγαρικών αξιώσεων όχι μόνο στις Σέρρες αλλά σε ολόκληρη τη Μακεδονία. Το 1876 πηγαίνει στη Γερμανία με υποτροφία από τον «εν Αθήναις Σύλλογο προς διάδοσιν των ελληνικών γραμμάτων» και το 1880 αναγορεύεται διδάκτωρ της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Ιένας. Επιστρέφει στις Σέρρες, όπου αναλαμβάνει τη διεύθυνση της σχολής από το έτος 1880 έως το έτος 1888. Επί των ημερών του προάγεται σε εξατάξιο Γυμνάσιο, που το 1884 αναγνωρίζεται ισότιμο με τα υπόλοιπα Γυμνάσια του Ελληνικού Κράτους, ενώ προσθέτει σε αυτό και μονοτάξιο Διδασκαλείο. Μετατρέπει επίσης την Κεντρική Δημοτική Σχολή σε εξατάξια Αστική Σχολή. Αναδιοργανώνει τα ελληνικά σχολεία των Σερρών με την καθιέρωση του εξατάξιου κύκλου των μαθημάτων της Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης, με την ίδρυση Γυμνασίου και μονοτάξιου Διδασκαλείου, με την ίδρυση Ανώτερου Παρθεναγωγείου και την αύξηση των ενοριακών σχολείων. Κατόπιν καλείται να υπηρετήσει στο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης. Ο Ιωάννης Δέλλιος καταγράφεται ως Γυμνασιάρχης του Γυμνασίου Θεσσαλονίκης και διδάσκει σε αυτό από το έτος 1889–1890 έως το έτος 1892–1893 και 1896–1897. Ο Ι. Δέλλιος μετατίθεται στο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης και η μετάθεση κρίνεται σκόπιμη από την ηγεσία του Υπουργείου Εξωτερικών λόγω των ενδοκοινοτικών διενέξεων της ελληνικής κοινότητας των Σερρών και τη συμμετοχή του σε αυτές. Ο ίδιος προσπαθεί να αναστείλει τη μετάθεσή του. Από τη Θεσσαλονίκη μεταβαίνει στη Λευκωσία της Κύπρου, όπου αναλαμβάνει τη διεύθυνση

τριος Ι. Δημητριάδης⁷⁸ και Ι. Κόνδης. Το έτος 1881–1882 γυμνασι-

του Παγκύπριου γυμνασίου επί μία τριετία (1893–1896). Διατελεί καθηγητής των βασιλοπαίδων, ενώ είναι μέλος της Εκπαιδευτικής Επιτροπής του Υπουργείου Εξωτερικών και Πρόεδρος του «Παμμακεδονικού» Συλλόγου Αθηνών (1909–1910). Εκλέγεται βουλευτής Σερρών στις εκλογές του 1915 με το κόμμα του Δ. Γούναρη. Πεθαίνει το 1919 και μέρος της περιουσίας του διαθέτει στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, και τη βιβλιοθήκη του στο Γυμνάσιο Σερρών. Βλ. Π. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών*, Αθήναι 1966, σσ. 420–423. Βλ. *Φάρος της Μακεδονίας*, αρ. 1362 (6–9–1889), αρ. 1400 (31–1–1890), αρ. 1438 (20–6–1890), αρ. 1658 (3–2–1893), αρ. 1494 (2–2–1891), αρ. 1613 (17–7–1892). Βλ. Γ. Παπακώστας, *Δια τον Σύνδεσμον του απανταχού Ελληνισμού–Μείζων Ελληνισμός και Ελληνικά Γράμματα στις απαρχές του Εικοστού Αιώνα, άγνωστες εκθέσεις προς τον ΣΩΒ για το Α΄ εκπαιδευτικό Συνέδριο του 1904*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Αθήναι 2010. Βλ. Π. Μ. Νίγδελης, *Πέτρου Ν. Παπαγεωργίου...*, ό.π., σ. 78, υπ. 132. Βλ. *Αστυγραφία Θεσσαλονίκης, ήτοι Τοπογραφική περιγραφή της Θεσσαλονίκης*, υπό Μιχαήλ Χατζή Ιωάννου, εν Θεσσαλονίκη, εκ του τυπογραφείου «Η Μακεδονία» Θάνου και Βασιλειάδη, 1880.

78 Δημήτριος Ι. Δημητριάδης (1845–1885) από το έτος 1875–1876 έως το 1878–1879 διατελεί διευθυντής στο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης. Η Εφορεία των εκπαιδευτικών καταστημάτων της Θεσσαλονίκης το 1880 παύει τον Δ. Δημητριάδη από τα καθήκοντά του και στη θέση του διορίζει τον Α. Οικονόμου. Το έτος 1880–1881 είναι καθηγητής στο Γυμνάσιο Σερρών. Έπειτα έως το θάνατό του το 1885 μεταβαίνει στην Κωνσταντινούπολη και διατελεί διευθυντής στην Εμπορική Σχολή της Χάλκης. Σπούδασε στην Αθήνα και στη Γερμανία και είναι διδάκτωρ της Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Διατελεί διευθυντής του Γυμνασίου Μοναστηρίου και της *Εμπορικής Σχολής* στη Χάλκη. Η εφημερίδα Ερμής σε άρθρο της στις 20 Ιουνίου 1875 αναφέρει: «Ο Γυμνασιάρχης κ. Δημητριάδης, ανήρ επιστημονικής παιδείσεως και ικανός διευθυντής, έχει συνάμα μέθοδον διδασκαλίας δεξιάν και είναι απηλλαγμένοι του αφορήτου εκείνου σχολαστικισμού των ανθρώπων του επαγγέλματός του...». Σε ομιλία του Γυμνασιάρχη Δ. Δημητριάδη το 1880, την οποία εκφωνεί στο Ελληνικό Παρθεναγωγείο κατά την επέτειο της εορτής των Τριών Ιεραρχών, τονίζεται η μεγάλη σημασία της ελληνικής γλώσσας στην εθνική ταυτότητα των Ελλήνων αλλά και το θρησκευτικό στοιχείο: «... Το έθνος ημών, κύριοι, υπό την προστασίαν του αγαθού αυτού δαίμονος διέσωσε κατά τον μακραιώνα και πλήρη περιπετειών αυτού βίον εναργεστάτην την συνείδησιν εαυτού, από γενεάς εις γενεάν ως ιεράν παρακαταθήκην μεταδιδομένην διέσωσεν αρετήν σώτειραν των εθνών, την φιλομάθειαν...

άρχης καταγράφεται ο Ιωάννης Δέλλιος.⁷⁹ Το έτος 1880–1881 διδάσκει ο ελληνοδιδάσκαλος Ιω. Δ. Οικονόμου και ο Θεοχάρης Ν. Πεντζίκης.⁸⁰ Στη Σχολή διδάσκει επίσης ο Ιωάννης Μηλιόπουλος, ο οποίος δίδαξε στη Σχολή Βεροίας. Το 1884 καθηγητής των Ιερών είναι ο Βασίλειος παπά Χρήστου.⁸¹ Το έτος επίσης 1884–1885 πρέπει να διδάσκει και ο Νικόλαος Δέλλιος.⁸² Το έτος 1885– 1886 διευθυντής του Γυμνασίου καταγράφεται ο Ιωάννης Δέλλιος, ενώ καθηγητές διατελούν οι: Βασίλειος Δημητριάδης, Λάζαρος Αντωνιάδης, Αθανάσιος Χρήστου Φυλακτός, Γ. Κόνδης και Π. Ευγενικός.⁸³ Το έτος 1886–1887 συνεχίζει να είναι γυμνασιάρχης ο Ι. Δέλλιος, ενώ καθηγητές είναι οι: Αθανάσιος Φυλακτός⁸⁴, Λάζαρος

*Υπέρ των γραμμάτων δ' εργαζόμενοι ημείς οι εν Μακεδονία Έλληνες δεν θέλομεν να αντηχήση εις τα ότα ημών σκυθικός πάταγος και βραγχώδης αλαλητός ουδέ νάνων ισχναί και πνιγμένα φωναί, αλλ' η καλλίστη και εύρυθμος και εύμουςος αρμονία του αληθούς πολιτισμού και ανθρωπισμού. Είμεθα έθνος ιστορικόν, έχον εν τω βάθει της ψυχής του εναργεστάτην την συνειδησιν εαυτού και των μέσων της αναπτύξεώς του... .Γρηγορείτε, γρηγορείτε Μακεδόνας! ανδρίζεσθε! ελπίζετε!». Βλ. Χ. Παπαμάρκου, Λόγοι εκφωνηθέντες κατά τα εγκαινία του εν Θεσσαλονίκη Διδασκαλείου, τύποις της εφημερίδος ο 'Ερμής', Θεσσαλονίκη 1876. Βλ. *Ερμής*, αρ. 12 (20–6–1875), αρ. 83 (12–3–1876), αρ. 93 (20–4–1876), αρ. 94 (23–4–1876), αρ. 111 (29–6–1876), αρ. 130 (3–9–1876), αρ. 172 (1–2–1877), αρ. 202 (21–6–1877), αρ. 230 (27–9–1877), αρ. 307 (27–6–1878), αρ. 341 (27–10–1878), αρ. 366 (26–1–1879), αρ. 467 (8 Φεβρουαρίου 1880), αρ. 503 (17–6–1880), αρ. 524 (2–9–1880), αρ. 525 (5–9–1880). Βλ. Λόγος Δημητρίου Ι. Δημητριάδου δ. Φ., Γυμνασιάρχου εν Θεσσαλονίκη, απαγγελθείς υπ' αυτού εν τω ελληνικό παρθεναγωγείο κατά την επέτειον των ελληνικών σχολείων εορτήν των τριών Ιεραρχών τη 30 Ιανουαρίου 1880, Θεσσαλονίκη 1880.*

79 Α. Αυξεντιάδης, *Συλλογή ποιήσεων λυρικών και σατυρικών...*, ό.π.

80 Ν. Γ. Φιλιππίδης, *Ο ιερός του 1821 ελληνικός αγών...*, ό.π.

81 Μανουήλ Ι. Γεδεών, *Πατριαρχικοί Πίνακες, Ειδήσεις Ιστορικά Βιογραφικά περί των Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως από Ανδρέου του Πρωτοκλήτου μέχρι Ιωακείμ Γ' του από Θεσσαλονίκης 36–1884*, εν Κωνσταντινουπόλει, σ. 719.

82 Γ. Παπαγεωργίου, *Αναγνώσματα και λόγοι...*, ό.π., σ. 142.

83 *Απολυτήριο* έτους 1885–1886 μαθητή Ιωάννη Β. Ιωαννίδη.

84 Αθανάσιος Χρήστου Φυλακτός (1859–1924), καθηγητής, διδάσκει στο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης το έτος 1890–1891 με μισθό εκατόν πέντε (105) οθ. λίρες. Φιλολόγος από την Ηράκλεια. Ολοκληρώνει τις σπουδές του

Αντωνιάδης, Νικόλαος Δέλλιος,⁸⁵ Βασίλειος Δημητριάδης, Σπυρί-

στην Ελληνική Σχολή Ηράκλειας, στο Διδασκαλείο του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Σερρών και στη Φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, ενώ αναγορεύεται διδάκτοράς της το 1883. Συμπληρώνει τις σπουδές του στην Μένα, Μόναχο και Λειψία (1891–1893). Μορφή αέθρια και ηθική, με διαυγή πνευματικότητα και βαθιά φιλοσοφημένη σκέψη, εκτιμάται από τους συγχρόνους του για την πολυμάθεια, την αρετή και τη φιλοπατρία. Συγκαταλέγεται στους προμάχους του Μακεδονικού αγώνα. Διατελεί διευθυντής στην Αστική Σχολή Μελενίκου (1881–1882) και καθηγητής στο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης (1884–1885) και Σερρών (1880–1881, 1885–1889). Γυμνασιάρχης δε στο ίδιο Γυμνάσιο (1898–1900, 1906–1908), Αδριανούπολης (1893–1894), Μπάγκειο Κορυτσάς (1895–1896), Μαράσλειο Φιλιππούπολης, διευθύνοντας ταυτόχρονα και τα Ζαρίφεια Διδασκαλεία, ως την ημέρα που αποχωρεί ο ελληνικός πληθυσμός της περιοχής (1900–1906). Διδάσκει επίσης στο Παγκύπριο Λευκωσίας και στο Διδασκαλείο του (1908–1911), στη Θήβα (1911–1912), Λαμία (1912–1913), Αθήνα (καθηγητής) στο Α΄ Βαρβάκειο (αργότερα Γυμνάσιο θηλέων) και στα εκπαιδευτήρια Μακρή (1913–1921), τέλος ξανά γυμνασιάρχης στο Παγκύπριο και διευθυντής τού Διδασκαλείου του (1921–1924). Συγγράφει διάφορες παιδαγωγικές και ιστορικές μελέτες ιδιαίτερα σημαντικές για την ιστορία του τόπου. Μερικοί από τους λόγους του αναδημοσιεύονται από τον γιο του Αδριανό, συγκεντρωμένοι σ' ένα τόμο με τίτλο: *Λόγοι εκπαιδευτικοί και πανηγυρικοί*, Αθήναι 1966. Από το αρχειακό υλικό του Γυμνασίου Θεσσαλονίκης πληροφορούμαστε ότι ο υπερβολικά αυστηρός τρόπος διδασκαλίας του Α. Φυλακτού στο μάθημα των Λατινικών, ωθεί τους μαθητές της Δ΄ τάξης να κάνουν αναφορά στον Γυμνασιάρχη, γεγονός που προκαλεί την έντονη αντίδραση του καθηγητή, την εμπλοκή του καθηγητικού συλλόγου και, τελικά, την παραίτηση του Α. Φυλακτού. Βλ. σχετικά: Α. Λάλα, «Ελληνικό Σχολείο και Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης. Γενικά στοιχεία οργάνωσης και σύστημα ποινών», *Τα Ελληνικά Σχολεία στη Θεσσαλονίκη κατά τον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας*. Πρακτικά Συμποσίου, Θεσσαλονίκη, 1994, σ. 256. Βλ. Στογιόγλου Α. Γ., *Νέα στοιχεία...*, ό.π., σ. 95. Βλ. *Φάρος της Μακεδονίας*, αρ. 1456 (1–9–1890), αρ. 1506 (16–3–1891).

85 Νικόλαος Κ. Δέλλιος διδάσκαλος, διδάσκει στο Κεντρικό Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης το έτος 1881–1882. Γεννήθηκε στις Σέρρες το 1860 και απεβίωσε στην Αθήνα το 1936. Είναι τελειόφοιτος του Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης και αδελφός του Ιωάννη Δέλλιου. Σπουδάζει στο Πολυτεχνείο και διδάσκει μουσική και τεχνικά μαθήματα στο Γυμνάσιο και Παρθεναγωγείο Σερρών (1880–1888), στη Θεσσαλονίκη, στη Ρουμανία, στην Κωνσταντινούπολη, ενώ τελικά εγκαθίσταται στην Αθήνα,

δων Κόνδης, Σπυριδών Τζελέπης, Ιωάννης Τσικόπουλος.⁸⁶ Το έτος 1887–1888 γυμνασιάρχης καταγράφεται ο Ιωάννης Δέλλιος και καθηγητές οι: Αθανάσιος Φυλακτός, Χριστόφορος Σαμαρτσίδης, Γαληνός, Αθ. Νικολαΐδης, Β. Δημητριάδης, Σπ. Τζελέπης, Σπ. Κόνδης.⁸⁷ Το ίδιο έτος καταγράφεται και ο καθηγητής Ι. Τσικόπουλος.⁸⁸ Το έτος 1889–1890 καθηγητής των Ιερών είναι ο Βασίλειος παπά Χρήστου.⁸⁹ Επίσης το ίδιο έτος διευθυντής αναλαμβάνει ο Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου,⁹⁰ απόφοιτος της Φιλοσοφικής Σχολής

όπου διευθύνει το ομώνυμο Λύκειο. Είναι αξιόλογος μουσικός και ευεργέτης του Συλλόγου «Ορφεύς». Βλ. *Φάρος της Μακεδονίας*, αρ. 651 (10-3-1882). Βλ. Γ. Καφταντζής, *Ορφείας Σερρών 1905–1991, Ιστορική Αναδρομή*, εκδ. Ομίλου Ορφείας Σερρών, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 31.

86 *Βιογραφία Ολυμπιάδος της Ηπειρώτιδος, Νεοπτολέμου του Αλκέτου θυγατρός, νομίμου του Φιλίππου Β' γυναικός, και Αλεξάνδρου του Μεγάλου Μητρός*, φιλοπονηθείσα υπό Μαργαρίτου Γ. Δήμιτσα καθηγητού, εν Αθήναις τυπογραφείον Ο Παλαμίδης 1887.

87 *Απολυτήριον Βασιλείου Μελισά*.

88 Β. Ανδρονόπουλος ή Καλλιμακόπουλος, *Έγκλημα επί Εγκλήματος, Δράμα πρωτότυπον οικογενειακόν εις πράξεις 3*, εν Λαρίσση εκ του τυπογραφείου Π. Α. ΚΑΝΑ, 1888. Καταγράφονται και οι μαθήτριάς Σερρών: Μαρία Σχοινά, Τασίτσα Ριγανιζή, Εργεντίνη Αποστόλου, Χρυσάνθη Τσούμπα, Ελίζα Κελαρρύτη, Αθηνά Αποστόλου, Καλλιόπη Γεωργίου.

89 Μ. Ι. Γεδεών, *Πατριαρχικοί Πίνακες, Ειδήσεις Ιστορικά, Βιογραφικά, περί των Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως από Ανδρέου του Πρωτοκλήτου μέχρις Ιωακείμ Γ' του από Θεσσαλονίκης 36–1884*, εν Κωνσταντινουπόλει 1890. Βλ. Γ. Ι. Παπαδόπουλος, Πρόεδρος του εν Κωνσταντινουπόλει Μουσικού Συλλόγου Ορφείως, *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν εκκλησιαστικής μουσικής και οι από των Αποστολικών χρόνων άχρι των ημερών ημών ακμάσαντες επιφανέστεροι μελωδοί, υμνογράφοι, μουσικοί και μουσικολόγοι*, εν Αθήναις 1890.

90 Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου φιλόλογος, το έτος 1905–1906 αναλαμβάνει καθήκοντα επόπτη του Ελληνογαλλικού εμπορικού και πρακτικού Λυκείου Στ. Νούκα. Κατάγεται από τη Θεσσαλονίκη, έχει αποφοιτήσει από το Ελληνικό Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης το σχολικό έτος 1874–1875 και εγγράφεται στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών στις 30 Σεπτεμβρίου του 1875 σε ηλικία 16 ετών, ενώ αποφοιτά τον Ιούλιο του 1878. Τον Σεπτέμβριο του 1878 εγγράφεται στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου της Λειψίας και το 1880 εγγράφεται στη Φιλοσοφική Σχολή της Ιένας. Στα τέλη του 1882 αρχίζει συνεργασία με τη Berliner Philologische Wochenschrift. Τον Σεπτέμβριο του 1883 υποστηρίζει το

διδασκτορικό του (Beiträge zur Erklärung und Kritik des Sophokles) στη Φιλοσοφική Σχολή της Ιένας, όπου αναγορεύεται διδάκτωρ με βαθμό magna cum laude (=άριστα). Το 1884 διορίζεται Γυμνασιάρχης στο Γυμνάσιο Βιτωλίων (Μοναστηρίου) διαδεχόμενος τον (μετεκπαιδευθέντα στη Γερμανία) Φίλιππο Σακελλαρίου. Ο Π. Ν. Παπαγεωργίου διορίζεται το 1885 στα Ζαρίφεια Διδασκαλεία της Φιλιππούπολης ως φιλόλογος καθηγητής. Το έτος 1885 εκλέγεται αντεπιστέλλον μέλος του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως. Το έτος 1887-1888 έρχεται σε σύγκρουση με τον Γυμνασιάρχη των Ζαριφείων Κ. Νικολαΐδη και αποχωρεί στο τέλος του σχολικού έτους. Τον Ιανουάριο του 1888 γίνεται μέλος του «Φιλεκπαιδευτικού» Συλλόγου Θεσσαλονίκης. Τον Μάρτιο του 1888 γίνεται μέλος της «Επιστημονικής Εταιρείας» των Κ. Κόντου και Γ. Χατζηδάκη. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους γίνεται μέλος της Αρχαιολογικής Επιτροπείας του «Φιλεκπαιδευτικού» Συλλόγου Θεσσαλονίκης. Στα τέλη του 1888 εκδίδεται το έργο του Scholia in Sophoklis tragoedias vetera e codice Laurentiano στη Bibliotheca Teubneriana της Λειψίας. Τον Ιανουάριο του 1889 αρχίζει συνεργασία με τον Αριστοτέλη, το πρώτο λογοτεχνικό περιοδικό της Θεσσαλονίκης που εκδίδει ο δάσκαλος Γεώργιος Παπαγεωργίου. Τον Σεπτέμβριο του 1889 διορίζεται Γυμνασιάρχης στο Γυμνάσιο Σερρών στη θέση του Ιωάννη Δέλλιου, ο οποίος αναλαμβάνει τη διεύθυνση του Γυμνασίου Θεσσαλονίκης. Στις 27 Φεβρουαρίου 1891 εκφωνεί πανηγυρικό λόγο επί τη θεμελιώσει του Παρθεναγωγείου Σερρών (Γρηγοριάδος). Τον Απρίλιο του 1891 λόγω των κοινοτικών ερίδων στις Σέρρες αναστέλλεται η λειτουργία των σχολείων. Αποχωρεί από την πόλη και εγκαθίσταται στη Θεσσαλονίκη. Στα τέλη του 1892 αρχίζει συνεργασία με τη Byzantinische Zeitschrift του Karl Krumbacher. Τον Απρίλιο του 1894 εκδίδεται η εκτενής μελέτη του για τις Σέρρες (Αι Σέρραι και τα προάστεια τα περί τας Σέρρας και η Μονή Ιωάννου του Προδρόμου) στη ΒΖ. Τον Αύγουστο του 1894 αναλαμβάνει για δύο έτη τη διεύθυνση του Γυμνασίου Μυτιλήνης. Τον Αύγουστο του 1895 προχωρεί στην τακτοποίηση και καταγραφή της βιβλιοθήκης της Μονής Βλατάδων Θεσσαλονίκης. Στις 27 Ιουνίου 1896 ανανεώνεται η θητεία του στο Γυμνάσιο της Μυτιλήνης για τέσσερα ακόμη χρόνια. Εισηγείται μεταρρυθμίσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα του νησιού. Τον Οκτώβριο του 1898 αρχίζει συνεργασία με την Εκκλησιαστική Αλήθεια, επίσημο όργανο του Πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης. Στις 18 Μαΐου 1899 υποβάλλει την παραίτησή του στην Εφορεία των Σχολείων της Μυτιλήνης. Τον Σεπτέμβριο του 1904 συμμετέχει στην επιτροπή που συγκροτεί ο Γενικός Πρόξενος της Θεσσαλονίκης Λάμπρος Κορομηλάς για τη σύνταξη αναγνωστικών κατάλληλων για τους σλαβόφωνους μαθητές της Μακεδονίας. Τον Φεβρουάριο του 1906 ο Πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄

Αθηνών και διδ. Φιλολογίας, ενώ διδάσκουν οι καθηγητές: Αθ. Φυλακτός, διδ. Φιλολογίας-καθηγητής των Ελληνικών, Γαληνός Αθ. Νικολαΐδης καθηγητής της Τουρκικής και Γαλλικής γλώσσας⁹¹, Νικόλαος Τέγος⁹², διδ. Φιλολογίας, Ι. Α. Παρχαρίδης, διδ. Φιλολογίας, Ι. Τσικόπουλος και Β. Παπαχρήστου.⁹³ Το έτος 1890-1891 γυμνασιάρχης καταγράφεται ο Π. Ν. Παπαγεωργίου, ενώ

του απονέμει το οφφίκιο του Άρχοντος Διδασκάλου της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, ενώ το ίδιο έτος παραιτείται από το Μαράσλειο σχολείο. Τον Φεβρουάριο του 1907 παρασημοφορείται από την ελληνική Κυβέρνηση με τον Χρυσού Σταυρό. Το 1909 γίνεται μέλος της «εν Αθήναις Βυζαντιολογικής Εταιρείας» Τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους διορίζεται μέλος της Επιτροπής και τακτικός συνεργάτης του Ιστορικού Λεξικού της Ελληνικής Γλώσσης (εκλογή στις 14.3.09). Την άνοιξη του 1910 με πρόταση του πρωθυπουργού Στ. Δραγούμη διορίζεται από το Υπουργείο Παιδείας αριστίνδην καθηγητής των Ελληνικών Γραμμάτων στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους ασθενεί και νοσηλεύεται στη Βιέννη, με αποτέλεσμα να μην αναλάβει καθήκοντα στο Πανεπιστήμιο. Τον Οκτώβριο του 1911 εγκαθίσταται στην Αθήνα όπου αναλαμβάνει καθήκοντα τακτικού συνεργάτη και Γραμματέα της Επιτροπείας του Ιστορικού Λεξικού που ισοδυναμούν με εκείνα του Διευθυντού του. Βλ. *Μακεδονικόν Ημερολόγιον*, Αθήναι 1913, σσ. 145-150. Βλ. *Αλήθεια* φ. (462) 21, 1 Αυγ. 1906, 1. Βλ. Φρειδερίκη Φαντίδου-Σιδηροπούλου, Αλεξανδρείας 93 Από το Μαράσλειο Ελληνογαλλικό Εμπορικό και Πρακτικό Λύκειο Στ. Νούκα στο Β' Γυμνάσιο Θηλέων, στο Ζ' Γυμνάσιο Θηλέων και στο 19^ο Γυμνάσιο και 19^ο Γενικό Λύκειο Θεσσαλονίκης (1895-2005), Θεσσαλονίκη 2008, σ. 36. Βλ. *Φάρος της Μακεδονίας*, αρ. 868 (22-8-1884), αρ. 978 (14-9-1885), αρ. 1362 (6-9-1889). Βλ. Π. Ν. Νύδελης, *Πέτρου Ν. Παπαγεωργίου του Θεσσαλονικέως Αλληλογραφία (1880-1912)*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Επιστημονικά Πραγματεία, Σειρά Φιλολογική και Θεολογική αρ. 19, Θεσσαλονίκη 2004.

91 «Εσωτερικά», *Φάρος της Μακεδονίας*, αρ. 1456, έτος ΙΣΤ', Θεσσαλονίκη 1 Σεπτεμβρίου 1890, σ. 2.

92 Ο Ν. Τέγος φαίνεται να διδάσκει στη Σχολή της Καβάλλας το έτος 1884-1885. Έχει καταγωγή από τις Σέρρες. Είναι πρόεδρος της διαχειριστικής επιτροπής του Συλλόγου «Ορφέα» για την ίδρυση Γηροκομείου και οικοτροφείου για τα ορφανά παιδιά των Μακεδονομάχων. Βλ. Σ. Μερτζίδης, *Αι χώραι του παρελθόντος...*, ό.π., σ. 145.

93 *Απολυτήριον Χριστού Ευαγγελίδη*. Βλ. Βλ. Γ. Ι. Παπαδόπουλος, *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν εκκλησιαστικής μουσικής...*, εν Αθήναις 1890.

διδάσκουν οι καθηγητές: Ιεροδ. Βασίλειος Παπά Χρήστου, Ι. Α. Παρχαριδής δ. φ., Χ. Ιωαννίδης, δ.φ., Γ. Β. Ιωαννίδης, δ. φ., Ν. Τέγος δ. φ., Γ. Ασπρομάλλης.⁹⁴ Το έτος 1891–1892 γυμνασιάρχης καταγράφεται ο Ιωάννης Ασπριώτης⁹⁵ δ. φ., ενώ διδάσκουν οι καθηγητές: Ιωάννης Τσικόπουλος, Χ. Ιωαννίδης δ. φ., Νικόλαος Τέγος δ. φ., Γ. Β. Ιωαννίδης δ. φ., Ι. Α. Παρχαριδής δ. φ., Παπαμάρκου.⁹⁶ Το έτος 1892–1893 γυμνασιάρχης καταγράφεται ο Ιωάννης Ασπριώτης, ενώ καθηγητές καταγράφονται οι: Ι. Τσικόπουλος, Χ. Ιωαννίδης, Γ. Β. Ιωαννίδης, Γ. Χατζηκυριακού, Αντώνιος Οικονόμου.⁹⁷ Το ίδιο έτος διδάσκουν στο Γυμνάσιο οι καθηγητές Λουκάς Δημητριάδης⁹⁸ καθηγητής Ελληνικών και Ιστορίας, και ο Νικόλαος Τέγος⁹⁹. Το έτος 1893–1894 διδάσκουν οι καθηγητές: Νικόλαος Α. Κουμπίδης, Νικόλαος Τέγος, Ιωάννης Τσικόπουλος.¹⁰⁰ Το ίδιο έτος καταγράφεται γυμνασιάρχης ο Ιωάννης Ασπριώτης, ενώ διδάσκουν και οι καθηγητές: Χαράλαμπος Ιωαννίδης, Αντώνιος Οικονόμου, Γεώργιος Κ. Χατζηκυριακού.¹⁰¹ Το 1897 διδάσκουν οι κα-

94 *Απολυτήριο* Δημήτριου Μ. Μιχαηλίδη.

95 Ιωάννης Ασπριώτης καθηγητής, διατελεί γυμνασιάρχης στο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης το έτος 1894–1895. Επίσης διδάσκει το β' εξάμηνο στο ανώτερο τμήμα του Παρθεναγωγείου.

96 *Απολυτήριο* Αθανάσιου Α. Παπαλούδη.

97 *Απολυτήριο* Δημήτριου Χρ. Πάζια.

98 Λ. Δημητριάδης του Σερραίου Καθηγητού των Ελληνικών και της Ιστορίας, *Κόντος εν Άδου και Κόντος εξ Άδου ήτοι νεκρικοί διάλογοι συγγραφέντες εις αρχαίαν ελληνικήν γλώσσαν*, εν Αθήναις 1893.

99 Λ. Δημητριάδης, *Κόντος εν Άδου και Κόντος εξ Άδου...*, ό.π.

100 Α. Δ. Γούσιος, *Η κατά το Πάγγαιον χώρα Λακκοβοηκίων τοπογραφία, ήθη, έθιμα και γλώσσα υπό Αστερίου Δ. Γουσίου*, εν Λειψία, εκ του τυπογραφείου Η Ένωσις, 1894.

101 *Απολυτήριο* Δημήτριου Βάντση. Γεώργιος Κ. Χατζηκυριακού(κός) (1863–1933) διδάσκει στο Γυμνάσιο αλλά και στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο Θεσσαλονίκης από το έτος 1890–1891 έως το έτος 1891–1892 και 1899–1904 με μισθό εννέα χιλιάδες (9000) γρόσια. Είναι καθηγητής των φυσικομαθηματικών. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1863 από πατέρα πλοιοκτήτη και μητέρα παλιάς οικογένειας της Θεσσαλονίκης. Ο Γ. Χατζηκυριακού φοιτά στο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης και έπειτα σπουδάζει Φυσικά και Μαθηματικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, του οποίου αναγορεύεται και διδάκτορας. Υπηρετεί αρχικά ως καθηγητής στα Γυμνάσια Σερρών και Θεσσαλονίκης και κατά τα έτη του Μακεδονικού αγώνα μεταβαίνει στο Γενικό Ελληνικό Προξενείο της Θεσσαλονίκης και ανα-

θηγητές: Λ. Παπαπαύλου και Δ. Νικολάου φυσικός,¹⁰² Από το 1896 έως το 1898 διευθυντής του Γυμνασίου διατελεί ο Αθανάσιος

λαμβάνει καθήκοντα επιθεωρητού των σχολείων της Μακεδονίας. Καθ' όλη την περίοδο του αγώνα συνεργάζεται στενά με τον Γενικό Πρόξενο της Ελλάδας στη Θεσσαλονίκη Λάμπρο Κορομηλά και με τον Εθνομάρτυρα Μητροπολίτη Δράμας, μετέπειτα Σμύρνης Χρυσόστομο και Στρωμνίτη, μετέπειτα Κυδωνιών Γρηγόριο. Διώκεται από τους Τούρκους, αφού σε όλη την περίοδο από το 1908 έως το 1910 εξακολουθεί την εθνική και κοινωνική του δράση. Μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας, επανέρχεται με αποστολή του Υπουργείου Παιδείας και μετέχει της οργάνωσης των σχολείων της ελεύθερης Μακεδονίας. Έπειτα διορίζεται Γενικός Επιθεωρητής της Εκπαίδευσης, από όπου αποχωρεί κατά τις αρχές του 1921, μετά την πτώση του Ε. Βενιζέλου. Πολιτεύεται και εκλέγεται πληρεξούσιος Θεσσαλονίκης στη Δ' Εθνοσυνέλευση. Κατά το σύντομο περάσμά του από το Υπουργείο Παιδείας, κατά την πρώτη κυβέρνηση του Θ. Πάγκαλου, δημοσιεύει το διάταγμα της ίδρυσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Δημοσιεύει πολλές επιστημονικές πραγματείες, μεταξύ των οποίων αξίζει να αναφερθούν οι δημοσιεύσεις του σε εφημερίδες και σε αυτοτελή φυλλάδια για τα δάση, τα ύδατα και τα μεταλλεία της Μακεδονίας, αλλά και για εθνικά ζητήματα. Μερικές άλλες δημοσιεύσεις του: «Συγγράμματα και συγγραφείς Μακεδονίας κατά τον 18ο και 19ο αιώνα», *Μ.Η.Π.Σ.*, Θεσσαλονίκη 1929 και «Οδηγός Μακεδονίας» το 1910, «Η εν Μακεδονία εκπαίδευσις κατά τους επί τουρκοκρατίας χρόνους», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον Ν. Σφενδόνη*, 1928, σσ. 117-124. Στο Μακεδονικό Ημερολόγιο του Ν. Σφενδόνη διαβάζουμε για την προσωπικότητα του Γ. Κ. Χατζηκυριακού: «*Ενθουσιώδης πατριώτης, έχων βαθείαν συνείδησιν της αποστολής του ως διδασκάλου, με μόρφωσιν βασισθείσαν κυρίως εις τους αρχαίους και τους μεσαιωνικούς Έλληνας συγγραφείς, υπήρξεν ο χαρακτηριστικός τύπος του Έλληнос, ο οποίος έζησε και ενεπνεύσθη από την Μεγάλην Ιδέαν*». Βλ. Χ. Ι. Στυλιανίδης, *Η συμβολή των εκπαιδευτικών λειτουργών κατά τον Μακεδονικόν Αγώνα 1870-1903-1908*, εκδ. Ζήτη, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 69. Βλ. Φάρος της Μακεδονίας, αρ. 1511 (3-4-1891). Βλ. Ανώνυμου, «Γεώργιος Κ. Χατζηκυριακού-Σκέψεις και εντυπώσεις από την περιοδείαν μου ανά την Μακεδονίαν», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον Ν. Σφενδόνη*, 34 (1964), σσ. 113-115. Βλ. Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών, «*Κατάσταση μισθοδοσίας προσωπικού των ελληνικών σχολείων Θεσσαλονίκης σχολ. Έτους 1903-1904 ανυπόγραφη, υποβαλλόμενη προφανώς στην Επιτροπή προς ενίσχυσιν της Ελληνικής Εκκλησίας και Παιδείας από το Γενικό Πρόξενο Θεσσαλονίκης*», 1904, φ. αακ Α/ΕΠΕΕΕΠ.

102 Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 473.

Φυλακτός.¹⁰³ Τα έτη 1898–1899 και 1899–1900 διευθυντής του Γυμνασίου είναι ο Αθανάσιος Φυλακτός, ενώ διδάσκουν οι καθηγητές: Δ. Αγαθός, Βασίλειος Δ. Σέρτσιος¹⁰⁴, Δ. Ν. Στέφου.¹⁰⁵ Το έτος 1900–1901 το μάθημα των ιερών διδάσκεται από τον Γρηγόριο Κ. Ωρολογά¹⁰⁶ απόφοιτο της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, ο οποίος το επόμενο έτος αποχωρεί.¹⁰⁷ Το έτος 1901–1902 διδάσκει το μάθημα των Θρησκευτικών και στο Παρθεναγωγείο Σερρών ο Θεοδώρητος Βασιματζίδης, ο μετέπειτα μητροπολίτης Νευροκοπίου.¹⁰⁸ Από το έτος 1901–1902 έως το έτος 1905–1906 διευθυντής

103 Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 463.

104 Ο Βασίλειος Σέρτσιος μαζί με τον Αθανάσιο Πίσυνο στις αρχές του 20ού αιώνα διδάσκουν στο Παγκύπριο Γυμνάσιο. Βλ. Π. Παπαπολυβίου, «Από τις σχέσεις Κύπρου–Μακεδονίας (1900–1920)», *Ο Φιλελεύθερος*, 17 Μαρτίου 2018.

105 Ν. Δ. Κασσανδρεύς, *Η Κλεοπάτρα, Ιστορικό μυθιστόρημα μετά πολλών σημειώσεων και παραπομπών*, εν Αθήναις, Τυπογραφείον και Βιβλιοπωλείον Ι. Νικολαΐδου, 1899.

106 Γρηγόριος Κ. Ωρολογάς Αρχιμ-ιεροκήρυκας και καθηγητής, διδάσκει στο Γυμνάσιο αλλά και στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο Θεσσαλονίκης τα έτη 1892–1893 και 1893–1894. Διατελεί διευθυντής του Γυμνασίου το έτος 1893–1894. Κατόπιν χειροτονείται μητροπολίτης Στρώμνιτσας. Βλ. Γ. Παπακώστας, *Δια τον Σύνδεσμον του απανταχού Ελληνισμού–Μεΐζων Ελληνισμός και Ελληνικά Γράμματα στις απαρχές του Εικοστού Αιώνα, άγνωστες εκθέσεις προς τον ΣΩΒ για το Α΄ εκπαιδευτικό Συνέδριο του 1904*, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Αθήναι 2010.

107 Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών 1905, φ. Προσωπική αλληλογραφία μητροπολίτου Πολυανής κ.λπ. «Εκθεση Αποστόλου Πρ. Κωνσταντίνου, γυμνασιάρχη Σερρών της 5 Ιουλίου 1902 προς την ΕΠΕΕΕΠ για την κατάσταση του Γυμνασίου Σερρών» στο: Χ. Γ. Ανδρεάδης, *Εκθέσεις Προξενικές–Εκπαιδευτικές–Εκκλησιαστικές και λοιπά συναφή έγγραφα του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ου αιώνα για τον υπόδουλο και μη ελληνισμό*, εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2013, σσ. 361–366.

108 Ο Θεοδώρητος Βασιματζίδης γεννήθηκε στις Σέρρες τον Ιούνιο του 1867. Λαμβάνει την εγκύκλια παιδεία του και σπουδάζει στο Διδασκαλείο της πόλης από το 1882 μέχρι το 1885, με δάσκαλό του και διευθυντή της σχολής τον Δημήτριο Μαρούλη. Ακολουθεί το επάγγελμα του δασκάλου πρώτα στο Μελένικο και έπειτα στο χωριό Στανός της επαρχίας Αρδαμερίου. Η παραμονή του θα είναι σύντομη, καθώς ο τότε επίσκοπος Αρδαμερίου Κωνσταντίνος τον απομακρύνει με το αιτιολογικό πως

Γυμνασίου καταγράφεται ο Απόστολος Πρ. Κωνσταντίνου.¹⁰⁹ Το έτος 1901–1902 καθηγητής Γαλλικών διατελεί ο Πέτρος Χαρισιάδης απόφοιτος του Γυμνασίου Μοναστηρίου. Το ίδιο έτος έως τον Ιανουάριο διδάσκει ο Αντώνιος Οικονόμου, όμως εξαιτίας ασθένειας αποχωρεί και τον αντικαθιστά ο Ιωάννης Τσικόπουλος στη διδασκαλία των ελληνικών στη δεύτερη τάξη. Ο διευθυντής διδάσκει τα λατινικά και την ιστορία της δεύτερης τάξης, ο καθηγητής των γαλλικών Π. Χαρισιάδης αναλαμβάνει να διδάξει τη γεωγραφία στην α΄ και β΄ τάξη και την ιστορία στην α΄ τάξη. Το ίδιο έτος διδάσκουν επίσης τα ελληνικά ο Ν. Βασικύρος και Λ. Παπαπαύλου, ενώ τα φυσικά διδάσκονται από τον καθηγητή των μαθηματικών Αθ. Οικονομίδη. Γυμναστής διατελεί ο «πλείστων δ' επαίων άξιος» γυμναστής Γ. Κηπιώτης.¹¹⁰ Το έτος 1902–1903 ο Αντώνιος Οικονόμου αποχωρεί και τη θέση του παίρνει ο Ι. Χαντ(δ) έλης διδάκτωρ του Εθνικού Πανεπιστημίου «*διεκριθή δια τε τον*

είναι μαθητής του Δημήτριου Μαρούλη ο οποίος «προτεστάντιζε». Θα διδάξει στα χωριά Λιαριγκόβη, Ιερισσό, και στη Θάσο στα χωριά Μέγα Καζαβίτη και Μαριές. Το 1890 μετά από μεσολάβηση του Κωνσταντίου Βαφείδη επισκόπου Μαρωνείας, θα εισαχθεί στην Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Στη διάρκεια της φοίτησής του χειροτονείται διάκονος από τον Κωνσταντίνο Βαφείδη, τον Οκτώβρη του 1894. Τον Αύγουστο του 1895 ολοκληρώνει τις σπουδές του και χειροτονείται ιερέας. Το 1899 επιστρέφει στις Σέρρες και τον Μάιο του 1900 μεταβαίνει ως αρχιερατικός επίτροπος στην Πέραμο της Κυζίκου. Από το 1901 μέχρι το 1903 τον βρίσκουμε διαδοχικά ιερατικό προϊστάμενο στη νοσοκομειακή εκκλησία της συνοικίας του Γαλατά της Κωνσταντινούπολης και δάσκαλο των θρησκευτικών στο αρρεναγωγείο και παρθεναγωγείο της ίδιας συνοικίας, ενώ στη συνέχεια διδάσκει θρησκευτικά στο Γυμνάσιο και το Παρθεναγωγείο Σερρών. Βλ. Αθ. Καραθανάσης, *Πραγματεία περί Μακεδονίας. Μελέτες και άρθρα για την πνευματική κίνηση και ζωή της Νεότερης Μακεδονίας*, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσ/ίκη, 1990, σελ.166–177.

109 Γ. Ι. Παπαδόπουλος, *Ιστορική Επισκόπησις της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής από των Αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1–1900 μ. Χ.)*, εν Αθήναις, 1904.

110 Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών 1905, φ. Προσωπική αλληλογραφία μητροπολίτου Πολυανής κ.λπ. «Έκθεση Αποστόλου Πρ. Κωνσταντίνου, γυμνασιάρχη Σερρών της 5 Ιουλίου 1902 προς την ΕΠΕΕΕΠ για την κατάσταση του Γυμνασίου Σερρών» στο: Χ. Γ. Ανδρεάδης, *Εκθέσεις Προξενικές–Εκπαιδευτικές–Εκκλησιαστικές...*, ό.π., σσ. 364–365.

ζήλον και δια την ευμέθοδον αυτού διδασκαλίαν επισπασάμενος την αγάπην πάντων». Το ίδιο έτος τον καθηγητή γαλλικών Π. Χαρισιάδη διαδέχεται ο Γ. Λιβανίδης, τρόφιμος της Μεγάλης του Γένους Σχολής, ενώ ο Γ. Κηπιώτης συνεχίζει να διδάσκει το μάθημα της γυμναστικής.¹¹¹ Το έτος 1905–1906 το νέο μάθημα των παιδαγωγικών διδάσκεται από τον διευθυντή Απόστολο Πρ. Κωνσταντίνου και το μάθημα της βυζαντινής μουσικής από τον διευθυντή του Γυμναστηρίου Παναγιώτη Σπηλιόπουλο. Βέβαια δημιουργούνται προβλήματα εκείνο το έτος σύμφωνα με έγγραφο του Προξενείου Σερρών προς την Επιτροπή προς ενίσχυσιν της Ελληνικής Εκκλησίας και Παιδείας στην Αθήνα. Τα προβλήματα αυτά προσδιορίζονται πρώτον στην παραίτηση του καθηγητή Λ. Παπαπούλου και δεύτερον στη σύγκρουση του γυμνασιάρχη με τον καθηγητή των ιερών Αθανασιάδη. Το Προξενείο προτείνει την αντικατάσταση του διευθυντή διότι τον χαρακτηρίζει άνθρωπο: «αγαθό και πεπαιδευμένο, αλλά οξύθυμο. Δεν δύναται να επιβληθή εις τους λοιπούς καθηγητάς και αγνοεί ότι ο γυμνασιάρχης δεν είναι μόνον δια να υπερασπίζη τους καθηγητάς, αλλά και δια να επιβλέπη και ελέγχη αυτούς, εξασκών συνάμα και καθήκοντα επιθεωρητού εφ' όλων των εκπαιδευτηρίων της πόλεως». Το ίδιο έτος ο καθηγητής ελληνικής γλώσσας Ι. Χανδέλης αποχωρεί οικειοθελώς, ο Ι. Μέλφος καθηγητής ελληνικής γλώσσας διορίζεται στη Θεσσαλονίκη, ενώ παραμένει ο ελληνιστής Ν. Βασικύρος. Ο καθηγητής των γαλλικών Παπαχρήστου και των ιερών Αθανασιάδης απολύονται από την εφορεία των σχολείων. Το προξενείο προτείνει την αντικατάσταση του γυμνασιάρχη με τον Πάνο Παίτζη, γυμνασιάρχη που έχει λάβει τη σύνταξή του ή τον Αλέξανδρο Στάνη διευθυντή των σχολείων Καβάλας. Ο τελευταίος δεν ήρθε τελικά στις Σέρρες διότι συνεχίζει να διδάσκει στην Καβάλα.¹¹² Τα έτη 1906–

111 Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών 1904, φ. αακ Α/ΕΠΕΕΕΠ: «Εκθεση Αποστόλου Πρ. Κωνσταντίνου, γυμνασιάρχη Σερρών της 6 Ιουλίου 1903 προς την ΕΠΕΕΕΠ που υποβλήθηκε με το υπ' αριθ. 728/19-7-1903 έγγραφο του Προξενίου Σερρών Ι. Στορνάρη, σχετική με την κατάσταση της λειτουργίας του Γυμνασίου Σερρών» στο: Χ. Γ. Ανδρεάδης, *Εκθέσεις Προξενικές-Εκπαιδευτικές-Εκκλησιαστικές...*, ό.π., σσ. 392–397.

112 Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών 1907, φ. αακ Κ: «Εκθεση Αποστόλου Πρ. Κωνσταντίνου, γυμνασιάρχη Σερρών της 7ης Ιουλίου 1906 για τα πεπραγμένα του Γυμνασίου κατά το σχολ. Έτος 1905–1906 προς την

1909, 1911–1912, 1922–1923 διδάσκει ο καθηγητής Μουσικής Ιωάννης Β. Βαΐου.¹¹³ Το έτος 1907–1908 καθηγητής Γυμναστικής καταγράφεται ο Ιωάννης Καλαϊτζής.¹¹⁴ Το έτος 1908–1909 καταγράφεται ως Γυμνασιάρχης ο Δημήτριος Σάρρος φιλόλογος (1869/70–1937/38)¹¹⁵, ενώ καθηγητές διατελούν οι: Διαμαντής Πρίφτης, Ε.

ΕΠΕΕΕΠ υποβαλλόμενη με το υπ' αριθ. 185/17–7–1906 έγγραφο του Προξένου Σερρών» στο: Χ. Γ. Ανδρεάδης, *Εκθέσεις Προξενικές...*, ό.π., σσ. 505–511.

113 Ο Ιωάννης Β. Βαΐου διδάσκει επίσης στο Ανώτερο Παρθεναγωγείο Θεσσαλονίκης το έτος 1910–1911. Πεθαίνει το 1961 μετά την έντονη παρουσία του πέρα από τα εκπαιδευτικά δρώμενα της πόλης και στη διεύθυνση των μουσικών συνόλων του Ομίλου «Ορφέα». Βλ. *Ιστορικό Ημερολόγιο των Σερρών...*, ό.π., σ. 139.

114 *Ιστορικό Ημερολόγιο των Σερρών...*, ό.π., σ. 100.

115 Ο Δ. Σάρρος γεννήθηκε το 1870 στη Βίτσα Ζαγορίου, όπου λαμβάνει και τη στοιχειώδη μόρφωση. Αφού αποφοίτησε από τη Ζωσιμαία Σχολή σπουδάζει στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας. Διατελεί Σχολάρχης στον Πειραιά, Διευθυντής του Παγκύπριου Γυμνασίου, Γυμνασιάρχης σε Αλεξανδρούπολη και Σέρρες, Γενικός Επιθεωρητής Μέσης Εκπαίδευσης στη Θεσσαλονίκη και Καθηγητής (1909–1922) στη Μεγάλη του Γένους Σχολή. Κατά την παραμονή του σε αυτήν διατελεί στέλεχος του «Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως». Παράλληλα, αναπτύσσει εθνικιστική δράση, καθώς το 1912 οργανώνει το πρώτο συνέδριο των δασκάλων του αλύτρωτου ελληνισμού και λαμβάνει μέρος στη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση του υπόδουλου Ελληνισμού, με αποτέλεσμα να διωχθεί και να φυλακιστεί από τους Τούρκους. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή εργάζεται ως Γυμνασιάρχης στην Κέρκυρα και εκπαιδευτικός Σύμβουλος στο Υπουργείο Παιδείας. Από το 1926 είναι μέλος του Συμβουλίου της Εκκλησιαστικής Ριζαρείου Σχολής. Πεθαίνει το 1937 στην Αθήνα. Στα έργα του περιλαμβάνονται τα: *Τα πρώτα τραγούδια (εύθυμα, πόνου, αρχαία)*, Αθήνα 1891, «Ιστορικά σημειώματα περί Ηπείρου και Βλαχίας», *Δελτίον Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, τόμ. Ε', Αθήναι 1897, «Περί Επαγγελματικής μορφώσεως των εν Τουρκία Ελλήνων διδασκάλων», εφ. *Πατρίς*, Κωνσταντινούπολις 18–29/8/1912, *Το Ελληνικόν πνεύμα δια μέσον των αιώνων*, Κωνσταντινούπολις 1912, «Περί της εν Ηπείρω, Μακεδονία και Θράκη συνθηματικής γλώσσης», *Δελτίον της Λαογραφικής Εταιρείας*, τ. Ζ', Αθήναι 1923, «Κατάλογος των χειρογράφων του εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου», *Επετηρίς Βυζαντινών σπουδών*, τ. Η' (1931) και τ. Θ' 1932, κ.ά. Βλ. Κ. Π. Λαζαρίδης, *Δημήτριος Μ. Σάρρος. Ο μεγάλος δάσκαλος από τη Βίτσα, Γιάννινα*, Μικρή Ζαγοριακή Βιβλιοθήκη αριθμ. 13, 1973.

Τσιούπτης, Δημήτριος Μάρκου (μαθηματικός), Πέτρος Ρώτας, Κ. Νικολαΐδης.¹¹⁶ Τα έτη 1910–1911, 1912–1916 και 1918–1920 διδάσκει ο καθηγητής Δημήτριος Μ. Μισυρλής.¹¹⁷ Το έτος 1911–1912 καταγράφεται ως καθηγητής της Ωδικής και της Τουρκικής γλώσσας ο Γ. Γεωργιάδης. Το έτος 1912–1913 γυμνασιάρχης είναι ο Λεωνίδας Παπαπαύλου.¹¹⁸ Το ίδιο έτος διδάσκουν οι καθηγητές: Κωνσταντίνος Μικρού, Ν. Τέγος, Δημήτριος Μ. Μισυρλής (1884–1952)¹¹⁹, Δημήτριος Νικολάου, Δημ. Παπακωνσταντίνου, Ι. Αυξεντιάδης, Δ. Μάρκου, Χατζόπουλος, Γ. Γεωργιάδης.¹²⁰ Το έτος 1913–1914 διδάσκουν οι καθηγητές: Δ. Μάρκου, καθηγητής των

Βλ. Ι. Ν. Νικολαΐδης, Δημήτριος Μ. Σάρορος, *Ηπειρωτική Εστία* 3 (1954), σ. 885. Βλ. Θ. Ξύδης, Δημήτριος Σάρορος (1869 – 1938), *Νέα Εστία* 64 (1958), σσ. 1365–1367.

116 Βλ. Ε. Γ. Στράτης, *Ιστορία της πόλεως Σερρών από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς και δράσις της εν αυτή ελληνικής κοινότητος κατά τους μετά την άλωση αιώνας*, μέρος Α', εν Κωνσταντινουπόλει εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου 1909, σ. 97. Επίσης καταγράφονται ως συνδρομητές οι μαθητές του Γυμνασίου: Α. Ολύμπιος, Β. Μερκουρίου, Θ. Καρίπης, Γ. Α. Χρυσάφης, Α. Δημητριάδης, Α. Σαχίνης, Ι. Ζαχαρόπουλος, Θ. Χρυσόμαλος, Β. Ψάλτου, Α. Καραγεώργος, Κ. Θεοχαρείδης, Ι. Μέγας, Κ. Γράτζιος, Χ. Γούτας, Δ. Θεολογίδης.

117 Δ. Μισυρλής, *Η συμμετοχή της Μακεδονίας εις τον υπέρ της ελευθερίας των Ελλήνων ιερών αγώνα του 1821*, Διάλεξις γενομένη τη 29η Μαρτίου 1937., τύποις Τριανταφύλλου, Θεσσαλονίκη 1937. Βλ. Δ. Αντωνιάδης, «Το Γυμνάσιον Εδέσσης», *Εδεσσαϊκά Χρονικά*, Ιαν–Απρ. 1982, σ. 21.

118 Ο Λεωνίδας Παπαπαύλου διατελεί γυμνασιάρχης στο Γυμνάσιον Μοναστηρίου (περίπου το 1905). Κατάγεται από τη Σιάτιστα, απόφοιτος της Φιλοσοφικής Αθηνών με μετεκπαίδευση στη Λειψία της Γερμανίας. Υπήρξε στο Παγκύπριο Γυμνάσιο έως το 1898. Δολοφονείται από τους Βούλγαρους το 1913. Βλ. Δ. Β. Χατζόπουλος, «Τα επιλήψιμα έγγραφα», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον Ν. Σφενδόνη*, Θεσσαλονίκη 1952, σσ. 83–92.

119 Ο Δημήτριος Μ. Μισυρλής κατάγεται από τις Σέρρες και είναι απόφοιτος του Γυμνασίου Σερρών (1901) και της Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών (1909). Διδάσκει στο Σιδηρόκαστρο (1902–1904), διατελεί καθηγητής στο Ημιγυμνάσιο Ηράκλειας (1909–1910) και από το έτος 1910–1911 έως το 1920 με μια διακοπή (1916–1918) στο Γυμνάσιο Σερρών. Το διάστημα που δεν διδάσκει είναι όμηρος στη Βουλγαρία. Βλ. Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 473.

120 Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 470.

μαθηματικών, Δημήτριος Νικολάου φυσικής, Βασίλειος Λάσκαρης γυμναστικής, Ιωάννης Αυξεντιάδης, φιλολογίας, Δημήτριος Μισυρλής, φιλολογίας, Χατζόπουλος γαλλικής, Τ. Ωρολογάς, Γεώργιος Καραϊσκάκης γαλλικών, Ευάγγελος Τάνος, Πρίφτης φιλολογίας, Δημήτριος Παπακωνσταντίνου θρησκευτικών, Τούντας μαθηματικός, Δ. Νικόλτσιος, και γυμνασιάρχης είναι ο Μιχαήλ Πέτρου¹²¹ φιλολογίας.¹²² Στο Γυμνάσιο επίσης την περίοδο αυτή διδάσκουν οι: Γεώργιος Στιβαρός, ο οποίος διδάσκει στο Σιδηρόκαστρο (Δεμίρ Ισάρ) τα έτη 1893–1894¹²³ και 1900–1901¹²⁴, Αθανάσιος Πίσανος από τη Νιγρίτα (1860–1918)¹²⁵, Διόδωρος Καρατζάς¹²⁶, Ιωάννης Ζήκος, Ιωάννης Γιαλέμης, Λεωνίδα Μακκός, Ιωάννης Καμτσίδης, Κωνσταντίνος Ντίκος.¹²⁷

Την περίοδο αυτή διδάσκει μουσική στο Γυμνάσιο αλλά και στο Παρθεναγωγείο ο Κωνσταντίνος Σγουρός έως το 1911 οπότε και απεβίωσε.¹²⁸

121 Ο Μιχαήλ Πέτρου γεννήθηκε στο Μοναστήρι το 1852 και πέθανε στις Σέρρες το 1924. Βλ. *Ιστορικό Ημερολόγιο των Σερρών.*, ό.π., σ. 270.

122 Αν. Γαλδέμης, *Σκόρπια φύλλα*, τύποις Χ. Γούσιου, Σέρρες 1914, σ. 103. Βλ. Γ. Β. Καφταντζής, ό.π., σ. 476.

123 *Φόρμιγξ ήτοι Συλλογή ασμάτων και ωδών των μετενεχθέντων εκ της ευρωπαϊκής μουσικής γραφής εις την καθ' ημάς εκκλησιαστικήν, των δε πρωτοτύπων όλως προς χρήσιν των δημ. Σχολείων και παντός φιλομούσου υπό Ιακώβου Ναυπλιώτου Α' Δομεστίκου της του Χριστού Μ. Εκκλησίας*, Έκδοσις πρώτη, εν Κωνσταντινουπόλει, εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, 1894, σ. 259.

124 Αστέριος Δ. Γούσιος, *Τα τραγούδια της Πατρίδος μου ήτοι Συλλογή Τερπνών δημοδών ασμάτων αδομένων εν τη κατά Παγγαίον χώρα, εν Αθήναις* 1901, σ. 114.

125 Ο Αθανάσιος Πίσανος είναι απόφοιτος της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών με μεταπτυχιακές σπουδές στη Γερμανία. Διδάσκει στις Σέρρες και αργότερα αφοσιώνεται στην αγιογραφία. Βλ. Γ. Β. Καφταντζής, ό.π., σ. 475.

126 Ο Διόδωρος Καρατζάς και ο Π. Σπηλιόπουλος διευθύνουν το Οικοτροφείο το έτος 1908–1909. Βλ. Γ. Β. Καφταντζής, ό.π., σ. 475.

127 Γ. Β. Καφταντζής, ό.π., σ. 475.

128 Ο μουσικός Κωνσταντίνος Σγουρός διατελεί πρώτος δάσκαλος μουσικής του ομίλου «Ορφέα». Γεννήθηκε στην Πεντάπολη Σερρών στις 29.1.1858. Υπότροφος της Μακεδονικής Εταιρείας παρακολουθεί ανώτερα θεωρητικά μαθήματα στη Μουσική Ακαδημία της Κολωνίας. Με την επιστροφή του στην πόλη των Σερρών διορίζεται στο Γυμνάσιο, την

Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζονται οι διευθυντές και καθηγητές της Ελληνικής Σχολής και του Γυμνασίου:

Ελληνική Σχολή	
1805-1813	Ο Προδρομίτης ιεροδιάκονος Χρυσάνθος
1812-1813	Κωνσταντίνος Μινωΐδης Βοττιαίος και ο Αιδεσιμολογιώτατος Κύρος ο Αργυροκαστρίτης-ιερέυς
1813-1815	Σχολάρχης: αρχιμανδρίτης Ιγνάτιος Σκαλιώρας
1815-1816	Γεώργιος Ιωάννου
1816-1817	Κωνσταντίνος Μηνιάτης (Μινωΐδης) Κωτιαίος
1815-1819	Σχολάρχης: Μηνάς Μινωΐδης Ιωάννης από Αργυρόκαστρο
1819-1820	Αδάμ Ζαπέκου ή Άδαμος ο Ζαπέκος από Μέτσοβο
Μετά το 1821	Ευάγγελος Μέξης ή Μεξικός Ηπειρώτης

Κεντρική Αστική Σχολή και στο Παρθεναγωγείο Γρηγοριάδα, όπου διδάσκει μουσική και ελληνικούς χορούς κατά τα πρότυπα της δυτικής πολυφωνίας. Ο καθηγητής Κάρολος Αλεξανδρίδης γράφει για αυτόν: «*Ητο όντως μουσικόν δαμμόνιον. Εμείς τότε εις το φημισμένον Γυμνάσιον Σερρών επιδασκόμεθα από τον Σγουρόν μουσικήν με νότες*». Βλ. *Ιστορικό Ημερολόγιο των Σερρών...*, ό.π., σ. 45.

1828	Αργύριος Παπαρίζος σιατιστεύς (διδάσκει περίπου την περίοδο 1823-1830), ο Νικόλαος υιός αυτού, ο Ιερόθεος, ο Δημήτριος Αγγέλου, ο Γεώργιος Μιχαήλ Χ. Γρούτζιου, ο Κωνσταντίνος Μιλίδης Ναου(σ)αίος, ο Εμμανουήλ Φωτιάδης.
Μεταξύ 1828 και 1832	Μιχαήλ υιός του Εμμανουήλ Παππά Νεόφυτος Καλούδης
1832	Δημήτριος Αγγέλου
1835-1837	Δημήτριος Παπά Κύρου
1837-1844	Εμμανουήλ Φωτιάδης, σχολάρχης
1838-1839	Δημήτριος Παπακύρου
1841-1842	Αντώνιος Δημητριάδης Αδάμ Κωνσταντινίδης
1844-1847 1845-1846	Δημήτριος Καλαμπακίδης Ιερομόναχος Ιγνάτιος
1847-1848	Αντώνιος σχολάρχης, μαθητής του Ε. Φωτιάδη
1849	Μουσικοδιδάσκαλος Ματθαίος
1849-1850	Α. Δημητριάδης Χρηστίδης Δημητρίου
1851-1852	Νικόλαος Αργυριάδης, σχολάρχης Διδάσκαλος Ιγνάτιος
Μετά το 1855 έως το 1861	Ιωάννης Πανταζίδης
Τα έτη 1858 και 1860	Ιωάννης Πανταζίδης, σχολάρχης Νικόλαος Α. Κουμπίδης από τα Λακοβίγια Δημήτριος Α. Λάσκαρις

Από το 1862 έως το 1865	Νικόλαος Χαλκιοπούλος
Ημιγυμνάσιο (1868)	
1870	Νικόλαος Κουμπίδης
1870 και 1871-1872	Δ. Μαρούλης, διευθυντής
1872-1873	Χριστόφορος Σαμαρτσίδης, διευθυντής
1873-1874	Χριστόφορος Σαμαρτσίδης, διευθυντής
1874-1875	Χριστόφορος Σαμαρτσίδης, διευθυντής
1875-1877	Ιωάννης Καλοστύπης, διευθυντής
1877-1878	Ιωάννης Καλοστύπης, διευθυντής Ιωάννης Οικονόμου, βοηθός
1878-1879	Ιωάννης Τσικόπουλος, διευθυντής
Γυμνάσιο	
1879-1880	Χριστόδουλος Νικολαΐδης
1880-1881	Ιωάννης Κυριάκου Δέλλιος, γυμνασιάρχης Δημήτριος Ι. Δημητριάδης Ιω. Δ. Οικονόμου Θεοχάρης Ν. Πεντζίκης Ιωάννης Μηλιόπουλος Ι. Κόνδης
1881-1883	Ιωάννης Κυριάκου Δέλλιος, γυμνασιάρχης

1883-1884	Ιωάννης Κυριάκου Δέλλιος, γυμνασιάρχης Βασίλειος παπά Χρήστου καθηγητής Ιερών
1884-1885	Ιωάννης Κυριάκου Δέλλιος, γυμνασιάρχης Νικόλαος Δέλλιος
1885-1886	Ιωάννης Κυριάκου Δέλλιος, γυμνασιάρχης Βασίλειος Δημητριάδης Λάζαρος Αντωνιάδης Αθανάσιος Χρήστου Φυλακτός Ι. Κόνδης Π. Ευγενικός
1886-1887	Ιωάννης Κυριάκου Δέλλιος, γυμνασιάρχης Αθανάσιος Φυλακτός Λάζαρος Αντωνιάδης Νικόλαος Δέλλιος Βασίλειος Δημητριάδης Σπ. Κόνδης Σπυρίδων Τζελέπης Ιωάννης Τσικόπουλος
1887-1888	Ιωάννης Κυριάκου Δέλλιος, γυμνασιάρχης Αθανάσιος Φυλακτός Χριστόφορος Σαμαρτσίδης Γαληνός Αθ. Νικολαΐδης Β. Δημητριάδης Σπ. Τζελέπης Σπ. Κόνδης Ι. Τσικόπουλος
1888-1889	Ιωάννης Κυριάκου Δέλλιος, Γυμνασιάρχης

1889-1890	<p>Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου, διευθυντής Βασίλειος παπά Χρήστου, καθηγητής των Ιερών Αθ. Φυλακτός, καθηγητής Ελληνικών Γαληνός Αθ. Νικολαΐδης καθηγητής της Τουρκικής και Γαλλικής γλώσσας Νικόλαος Τέγος, καθηγητής Ελληνικών Ι. Α. Παρχαρίδης, καθηγητής Ελληνικών Ι. Τσικόπουλος Β. Παπαχρήστου</p>
1890-1891	<p>Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου, διευθυντής Βασίλειος παπά Χρήστου, ιεροδιδάσκαλος Ι. Α. Παρχαρίδης, καθηγητής Ελληνικών Χ. Ιωαννίδης, καθηγητής Ελληνικών Γ. Β. Ιωαννίδης, καθηγητής Ελληνικών Ν. Τέγος, καθηγητής Ελληνικών Γ. Ασπρομάλλης</p>
1891-1892	<p>Ιωάννης Ασπριώτης, γυμνασιάρχης Ι. Τσικόπουλος Χ. Ιωαννίδης Νικόλαος Τέγος Γ. Β. Ιωαννίδης Ι. Α. Παρχαρίδης Παπαμάρκου</p>

1892-1893	Ιωάννης Ασπριώτης, γυμνασιάρχης Ι. Τσικόπουλος Χ. Ιωαννίδης Γ. Β. Ιωαννίδης Γ. Χατζηκυριακού Αντώνιος Οικονόμου Λουκάς Δημητριάδης Νικόλαος Τέγος
1893-1894	Ιωάννης Ασπριώτης, γυμνασιάρχης Νικόλαος Α. Κουμπίδης Νικόλαος Τέγος Ιωάννης Τσικόπουλος Χαράλαμπος Ιωαννίδης Αντώνιος Οικονόμου Γεώργιος Κ. Χατζηκυριακού
1896-1897	Αθανάσιος Φυλακτός, γυμνασιάρχης
1897-1898	Αθανάσιος Φυλακτός, γυμνασιάρχης Δ. Νικολάου, καθηγητής φυσικών
1898-1899	Αθανάσιος Φυλακτός, γυμνασιάρχης Δ. Αγαθός Β. Δ. Σέρτσιος Δ. Ν. Στέφου
1899-1900	Αθανάσιος Φυλακτός, γυμνασιάρχης
1900-1901	Γρηγόριος Κ. Ωρολογάς, καθηγητής των Ιερών

1901-1902	<p>Απόστολος Πρ. Κωνσταντίνου, γυμνασιάρχης Θεοδώρητος Βασιματζίδης, καθηγητής των Ιερών Πέτρος Χαρισιάδης, καθηγητής Γαλλικών Αντώνιος Οικονόμου, καθηγητής Ελληνικών Ιωάννης Τσικόπουλος, καθηγητής Ελληνικών Ν. Βασικύρος, καθηγητής Ελληνικών Λ. Παπαπαύλου, καθηγητής Ελληνικών Αθ. Οικονομίδης, καθηγητής Φυσικών Γ. Κηπιώτης, καθηγητής Γυμναστικής</p>
1902-1903	<p>Απόστολος Πρ. Κωνσταντίνου, γυμνασιάρχης Θεοδώρητος Βασιματζίδης, καθηγητής των Ιερών Ι. Χαντέλης, καθηγητής Ελληνικών Λ. Παπαπαύλου, καθηγητής Ελληνικών Γ. Λιβανίδης, καθηγητής Γαλλικών Γ. Κηπιώτης, καθηγητής Γυμναστικής</p>
1903-1904	<p>Απόστολος Πρ. Κωνσταντίνου, γυμνασιάρχης Λ. Παπαπαύλου, καθηγητής Ελληνικών Ι. Χαντέλης, καθηγητής Ελληνικών</p>

1904-1905	Απόστολος Πρ. Κωνσταντίνου, γυμνασιάρχης Λ. Παπαπαύλου, καθηγητής Ελληνικών Αθανασιάδης, καθηγητής των Ιερών Ι. Χαντέλης, καθηγητής Ελληνικών
1905-1906	Απόστολος Πρ. Κωνσταντίνου, γυμνασιάρχης Παναγιώτης Σπηλιόπουλος, καθηγητής βυζαντινής μουσικής Λ. Παπαπαύλου, καθηγητής Ελληνικών Αθανασιάδης, καθηγητής των Ιερών Ι. Χαντέλης, καθηγητής Ελληνικών Μέλφος, καθηγητής Ελληνικών Ν. Βασικύρος, καθηγητής Ελληνικών Παπαχρήστου, καθηγητής Γαλλικών
1906-1907	Αθανάσιος Φυλακτός, γυμνασιάρχης Ιωάννης Β. Βαΐου, καθηγητής Μουσικής
1907-1908	Αθανάσιος Φυλακτός, γυμνασιάρχης ¹²⁹ Ιωάννης Β. Βαΐου, καθηγητής Μουσικής Ιωάννης Καλαϊτζής, καθηγητής Γυμναστικής
1908-1909	Δημήτριος Σάρορος, γυμνασιάρχης Ιωάννης Β. Βαΐου, καθηγητής Μουσικής Διαμαντής Πρίφτης φιλόλογος Ε. Τσιούπτης Δημήτριος Μάρκου (μαθηματικός) Πέτρος Ρώτας Κ. Νικολαΐδης

129 *Ιστορικό Ημερολόγιο των Σερρών...*, ό.π., σ. 111

1910-1911	Λεωνίδας Παπαπαύλου, γυμνασιάρχης Δημήτριος Μ. Μισυρλής φιλόλογος
1911-1912	Λεωνίδας Παπαπαύλου, γυμνασιάρχης Γ. Γεωργιάδης, καθηγητής Ωδικής και Τουρκικής γλώσσας Ιωάννης Β. Βαΐου, καθηγητής Μουσικής
1912-1913	Λεωνίδας Παπαπαύλου, γυμνασιάρχης Κωνσταντίνος Μικρού Ν. Τέγος Δημήτριος Νικολάου Δημήτριος Παπακωνσταντίνου θρησκευτικών Ι. Αυξεντιάδης φιλόλογος Δ. Μάρκου καθηγητής Μαθηματικών Χατζόπουλος γαλλικής γλώσσας Γ. Γεωργιάδης Ωδικής και Τουρκικής γλώσσας Δημήτριος Μ. Μισυρλής φιλόλογος

1913-1914	Μιχαήλ Πέτρου γυμνασιάρχης Δ. Μάρκου καθηγητής Μαθηματικών Δημήτριος Νικολάου φυσικής Βασίλειος Λάσκαρης γυμναστικής Ιωάννης Αυξεντιάδης φιλόλογος Δημήτριος Μ. Μισυρλής φιλόλογος Χατζόπουλος γαλλικής γλώσσας Τ. Ωρολογάς Γεώργιος Καραϊσκάκης γαλλικής γλώσσας Ευάγγελος Τάνος Διαμαντής Πρίφτης φιλόλογος Δημήτριος Παπακωνσταντίνου θρησκευτικών Τούντας μαθηματικός Δ. Νικόλτσιος
-----------	---

Διδασκαλείο

Διευθυντής του Διδασκαλείου Σερρών καταγράφεται ο Δημήτριος Μαρούλης το έτος 1872-1873. Δυστυχώς ο Δ. Μαρούλης, λόγω του αδιάλλακτου χαρακτήρα του, έρχεται σε σύγκρουση με τον Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο, ενώ τη θέση του στη διεύθυνση του Διδασκαλείου αναλαμβάνει ο Βράνος Βωζάνης, ο οποίος θα πρέπει να δίδαξε και στο Γυμνάσιο Σερρών σύμφωνα με τον Ε. Στράτη. Ο Δ. Μαρούλης συστήνει δεύτερο Διδασκαλείο στις Σέρρες με τις επιχορηγήσεις των Γερμανών. Έτσι για ένα διάστημα λειτουργούν στις Σέρρες δύο Διδασκαλεία, τα οποία για λόγους οικονομικούς παύουν τη λειτουργία τους. Αξίζει να τονίσουμε ότι στο Διδασκαλείο διδάσκει ο Δανογερμανός μουσικοσυνθέτης και καθηγητής μουσικής Wilhelm Johnsen, καθηγητής επίσης της γερμανικής γλώσσας. Διδάσκουν επίσης οι: Ελβετός Αλφρέδος Γκιλιερόν (πέθανε 33 ετών στις Σέρρες το 1882), ο φυσικομαθηματικός Μιχαήλ Γκράτσιος¹³⁰ (έως το 1885, διατελεί επίσης διευθυντής του

130 Συμμετέχει σε συλλαλητήριο που διοργανώνεται στις 24 Αυγούστου 1909 από την ελληνική κοινότητα για να διαμαρτυρηθεί για το ζήτημα των εκκλησιών και των σχολείων. «Πεντακισχίλιοι» Έλληνες συγκε-

Ελληνικού Σχολείου Μελενίκου) και ο φοιτητής της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών Γεώργιος Σωτηριάδης (1852-1942) από το Σιδηρόκαστρο με σπουδές στη Γερμανία και μετέπειτα καθηγητής ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.¹³¹

Σχολή Μονής Προδρόμου

Στη Σχολή Μονής Προδρόμου καταγράφεται ότι διδάσκει τα έτη 1803 και 1804 «Χρύσανθος τις διδάσκαλος... επί μισθώ 200 γροσίων εν έτει 1803 και 1804». Στη συνέχεια διδάσκουν οι: Θεοδόσιος Λαζάρου, πρεσβύτερος Τερλησινός, 1825-30 και 1842-44, Παπα-Κύρου Αργυροκαστρίτης, Σερραίος, 1831-33, Μερκούριος Βασιλειάδης Σερραίος 1835-40, Πέτρος Χατζηγρούσιος 1840-1842, Κωνσταντίνος Μανίδης, ιερομόναχος Μελενικιώτης 1845-48 και 1864-65, Χριστόφορος Δημητριάδης, Σερραίος απόφοιτος της Σχολής της Χάλκης. Επίσης διδάσκουν οι: Κωνσταντίνος Δημοκίδης, Παναγιώτης Μέρτσιου, Ιωάννης Δημητριάδης, αδελφός του Χριστοφόρου. Γεώργιος Ιωαννίδης 1856-1857, Νικόλαος Παπαδημητρίου Οικονόμου, 1858-1859, Ιωάννης Οικονομίδης Τερλησινός, 1861-63 και 1865-67.

Από το έτος 1870 έως το 1879 λειτουργεί αλληλοδιδασκτική σχολή/δημοτική σχολή με πρώτο διευθυντή τον Χριστόφορο Δημητριάδη και βοηθούς τον διάκονο Χρύσανθο και Αντώνιο και από το 1879 λειτουργεί Ιερατική Σχολή. Από το έτος 1879 έως το 1883 διευθυντής διατελεί ο Πελοποννήσιος Ευσέβιος Σακελλαριδής με μισθό σαράντα (40) οθ. λίρες το έτος και υποδιδάσκαλο τον Γρηγόριο

ντρώνονται στο Γυμναστήριο όπου μιλούν οι: Μ. Γκράτζιος και Τριανταφύλλου. Βλ. *Ιστορικό Ημερολόγιο των Σερρών...*, ό.π., σ. 216.

131 Ι. Δέλλιος, «Αναμνήσεις», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον Παμμακεδονικού Συλλόγου*, τ. 4, Αθήνα 1911, σ. 78. Βλ. Γ. Β. Καφταντζής, ό.π., σ. 445. Ο Γεώργιος Σωτηριάδης διδάσκει στο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης από το έτος 1885-1886 έως το έτος 1887-1888. Το 1896 διορίζεται έφορος στην Αρχαιολογική Εταιρεία. Το 1926 διορίζεται καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, του οποίου μάλιστα διατελεί και πρώτος πρύτανης. Με τη συντακτική πράξη ίδρυσης της Ακαδημίας Αθηνών, το 1926, διορίζεται τακτικό μέλος αυτής. Την περίοδο 1918-1920 είναι αντιπρόεδρος της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Έχει διδάξει επίσης σε σχολεία στην Οδησσό, τα Ιωάννινα, την Φιλιππούπολη και την Αθήνα. Απεβίωσε το 1942 στην Αθήνα.

Προδρομίτη με μισθό δέκα (10) οθ. λίρες το έτος.¹³² Η λειτουργία της σχολής διακόπτεται το 1883 λόγω οικονομικών προβλημάτων.¹³³

β) Προσωπογραφίες διευθυντριών και διδασκαλισσών Κεντρικό Παρθεναγωγείο Σερρών (Γρηγοριάδα)

Το 1853 άρχισε να λειτουργεί στις Σέρρες Παρθεναγωγείο όπου διδάσκει η πρώτη δασκάλα Άννα τα μαθήματα της ιστορίας, κατήχησης, αριθμητικής, γεωγραφίας και χειροτεχνίας. Στην ανώτερη τάξη διδάσκει τα ελληνικά ο μοναχός Βαρθολομαίος και πιο συγκεκριμένα Αισώπειους μύθους και Νεκρικούς Διαλόγους του Λουκιανού.¹³⁴ Στην πορεία της εξέλιξής του αναδιαρθρώνεται και αποκτά δύο ξεχωριστά τμήματα, τμήμα πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης-δημοτικό σχολείο που ανάγεται στη συνέχεια σε αστική σχολή-και ανώτερο τμήμα-τάξεις ελληνικού σχολείου-, το οποίο λειτουργεί και ως διδασκαλείο για την προετοιμασία διδασκαλισσών, με σκοπό να καλύψουν τις ανάγκες των σχολείων θηλέων της πόλης και της ευρύτερης περιοχής της ανατολικής Μακεδονίας. Στις αρχές του αιώνα το διαρθρωτικό σχήμα του Κεντρικού Παρθεναγωγείου «της Γρηγοριάδος» είναι δτάξια αστική σχολή¹³⁵ και 3τάξιο ανώτερο τμήμα/διδασκαλείο, ενώ οι απόφοιτες του ανώτερου τμήματος που θέλουν να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε πανεπιστημιακό επίπεδο εγγράφονται από το 1910 και εξής στη Δ' τάξη του Γυμνασίου αρρένων¹³⁶.

Το έτος 1865-1866 διευθύντρια του Παρθεναγωγείου καταγράφεται η Μαριγώ Γ. Πούλου. Τα έτη 1872-1876 διευθύντρια στο Παρθεναγωγείο είναι η Ευφροσύνη Σαμαρτζίδου.¹³⁷ Διδάσκει

132 Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 481.

133 Χ. Βουρουτζίδης, *Χρονικό διδασκάλων στις σχολές της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών*, Σέρρες 1996. Βλ. Κ. Παπακυριάκου, *Ιστορία του νομού Σερρών...*, *ό.π.*, σσ. 557-558.

134 Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 439.

135 Π. Θ. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών...*, *ό.π.*, σ. 407.

136 Β. Τζανακάρης, *ό.π.*, σ. 179.

137 Ευφροσύνη Σαμαρτζίδου (1820-1877) είναι διευθύντρια στην Αστική Σχολή και Ανώτερο τμήμα Παρθεναγωγείου Θεσσαλονίκης από το 1864 έως το 1870. Η Ε. Σαμαρτζίδου, που γεννήθηκε στη Λευκάδα το 1820 κατάγεται από τη Σκύρο και σπουδάζει στην Ιταλία. Διαθέτει πλούσια εκπαιδευτική δράση αφού αναφέρεται η παρουσία της στην

επίσης η διδασκάλισσα Ευπραξία Φαράγγα.¹³⁸ Το έτος 1880–1881 διευθύντρια του Παρθεναγωγείου διατελεί η Ανθή Π. Κοκκινά.¹³⁹ Το έτος 1884–1885 διδάσκει η διδασκάλισσα Μαρία Γ. Δρίτσου.¹⁴⁰ Το ίδιο έτος καταγράφεται παρθεναγωγός η Ευθαλία Πάνου.¹⁴¹ Το έτος 1886–1887 διευθύντρια καταγράφεται η Αγγελική Μαργαρίτου, ενώ διδάσκουν οι διδασκάλισσες: Μαρία Πουγγουρίδου, Μελλομένη Στάγιου, Άννα Τριανταφυλλίδου¹⁴² απόφοιτη του

Κωνσταντινούπολη, τη Μυτιλήνη, τις Σέρρες, τη Λάρισα και το Βόλο. Στην Κωνσταντινούπολη εκδίδει το 1850 το περιοδικό *Η Κυψέλη*, που υποστηρίζει την ισότητα των δύο φύλων και στη συνέχεια ασχολείται με την ποίηση. Είναι μητέρα του ποιητή και διευθυντή του Γυμνασίου Σερρών Χριστόφορου Σαμαρτζίδη. Το 1857 τυπώνει στην Αθήνα «*Συλλογή ποιήσεων Ευφροσύνης Σαμαρτζίδου. Δαπάνη της φιλογενεστάτης κυρίας Ελένης Μ. Τοσίτσα, εν Αθήναις, τύποις Α. Αθ. Μαυρομμάτη Λαρισσαίου*» με τη χορηγία της Ελένης Τοσίτσα. Πεθαίνει στον Βόλο το 1877 σε ηλικία πενήντα επτά ετών. Η Ε. Σαμαρτζίδου κατατάσσεται στις πρωτοπόρες Ελληνίδες του 19^{ου} αιώνα και για την πλούσια εκπαιδευτική της δράση αλλά και για την ενασχόλησή της με την ποίηση. Βλ. Α. Τζινίκου-Κακούλη, *Η Μακεδόνισσα στο θρύλο και στην ιστορία (1453–1940 μ.Χ.)*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 328. Αγγ. Μεταλλινού, *Παλαιά Θεσσαλονίκη...*, ό.π., σσ. 9–10 και «Μητρών Αστικού σχολείου Θηλέων Θεσσαλονίκης, 1892–1911». Βλ. Ζιώγου-Καραστεργίου Σ., *Θεσσαλονίκης Εκπαιδευτικά*, σσ. 149, 489. Βλ. Ε. Ζέλλιου-Μαστοροκόστα, *Η Λογοτεχνία της Μακεδονίας από την άλωση της Θεσσαλονίκης (1430) έως το 1980*, εκδ. Μέλισσα, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 54.

138 Δ. Α. Οικονόμου, *Πλουτάρχου Θεμιστοκλής και Αριστείδης κατά τας νεωτέρας Ευρωπαϊκάς εκδόσεις μετά κριτικών παρατηρήσεων και ποικίλων σημειώσεων*, Αθήνησι 1866.

139 Ν. Γ. Φιλιππίδης, *Ο ιερός του 1821 ελληνικός αγών...*, ό.π.

140 Σ. Μερτζίδης ιατρός, *Αι χώραι του παρελθόντος...*, ό.π.

141 Γ. Παπαγεωργίου, *Αναγνώσματα και λόγοι...*, ό.π., σ. 141.

142 Η Άννα Τριανταφυλλίδου γεννήθηκε το 1867 στις Σέρρες και αφού ολοκληρώνει με άριστα τα εγκύκλια μαθήματα στο Παρθεναγωγείο της γενέτειράς της, συνεχίζει τις σπουδές της στο Αρσάκειο Αθηνών (το 1880) με υποτροφία της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας Αθηνών, ύστερα από επιτυχία σε σχετικό διαγωνισμό. Το 1885 αποφοιτά από το Αρσάκειο με εξαιρετική τιμή. Κατακτά το περίφημο για την εποχή εκείνη Ράλλειο βραβείο. Την πρώτη της διδασκαλική εμπειρία παίρνει στο Διδασκαλείο Αικατερίνης Λασκαρίδου. Το 1886 διορίζεται υποδιευθύντρια του Γυμνασιακού Παρθεναγωγείου Σερρών, διευθύντρια ήταν η Αγγελί-

Αρσάκειου Αθηνών, Φωτεινή Αναστασ., Αικατερίνη Γαδέση.¹⁴³ Το έτος 1898–1899 διευθύντρια του Παρθεναγωγείου διατελεί η Ματθίλδη Λάϋτμερ.¹⁴⁴ Το έτος 1905–1906 διδάσκει ως καθηγητής Μουσικής ο Νικόλαος Παπαναστασόπουλος. Το έτος 1909–1910 διδάσκει η Αθηνά Παπούλη, απόφοιτη του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών Αικατερίνης Λασκαρίδου το έτος 1907–1908.¹⁴⁵ Το έτος 1910–1911 διδάσκει η Ελισάβετ Μέλφου απόφοιτη του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών Αικατερίνης Λασκαρίδου το έτος 1909–1910¹⁴⁶ και η Ιφιγένεια Χατζηεμμανουήλ (Καμτσίδου)¹⁴⁷. Το έτος 1913–

κή Μαργαρίτου, η κατόπιν κ. Σχοινά. Διδάσκει Γεωγραφία, Φυσική, Βοτανική. Διδάσκει στις Σέρρες τέσσερα χρόνια. Το 1890 επιστρέφει στην Αθήνα και διορίζεται στο Πρότυπον Παρθεναγωγείου του «*Συλλόγου Κυριών υπέρ της γυναικείας εκπαιδεύσεως*» και συγχρόνως είναι εσωτερική, για ένα έτος, στο Αμερικανικό Παρθεναγωγείο Χίλλ, όπου μεταξύ άλλων εισάγει και διδάσκει και το μάθημα της Ιστορίας της Τέχνης. Το 1899 η διευθύντρια του Προτύπου Παρθεναγωγείου Καλλιόπη Κεχαγιά αποσύρεται, γιατί διορίζεται γενική επίπτρια του Αρσακείου, και αναθέτουν στην Άννα Τριανταφυλλίδου τη διεύθυνση του Παρθεναγωγείου. Τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου εκχωρείται η Σχολή σε αυτήν και την αδελφή της Ελένη και ονομάζεται «*Πρότυπον Ελληνικόν Παρθεναγωγείον Δεσποινίδων Τριανταφυλλίδου*». Επιδιώκει τη θεωρητική μόρφωση με βάση τις νεώτερες παιδαγωγικές αρχές και στην εφαρμογή πρακτικών γνώσεων, που είναι απαραίτητες στην καθημερινή ζωή. Ολόκληρος σχεδόν ο τύπος των Αθηνών χαιρετίζει με τα καλύτερα λόγια το έργο της. Εκδίδει το βιβλίο: «*Άλλοι καιροί: Μακεδονικά ηθογραφήματα*», Αθήνα 1958. Βλ. Τ. Δ. Θεοδωρίδου, Άννα Τριανταφυλλίδου. *Η μεγάλη Μακεδόνισσα (Βιογραφία)*. Πρόλογος Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, Βορειοελλαδική Βιβλιοθήκη αρ. 4, Αθήνα 1963.

143 *Βιογραφία Ολυμπιάδος της Ηπειρώτιδος...*, ό.π.

144 Ν. Δ. Κασσανδρεύς, *Η Κλεοπάτρα...*, ό.π.

145 *Λογοδοσία του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως Ελληνίδων (1902–1903)*, έτος 1909–1910, Αθήνα 1910, σ. 80.

146 Βλ. *Λογοδοσία του Εκπαιδευτικού Τμήματος...*, ό.π., σ. 81. Το έτος 1905–1906 διδάσκει στο Παρθεναγωγείο Προσωτσάνης. Βλ. Α.Υ.Ε. 1906, φάκ. Αακ ΚΣΤ (και 1906–1907 φ. Μακεδ. Αγώνος). Έκθεση Δ. Σάρρου, γενικού επιθεωρητή των ελληνικών σχολείων Μακεδονίας, σχετική με την εκπαιδευτική κατάσταση της Δράμας και της περιφέρειάς της με αριθ. 21/10 Ιουλίου 1906 στο: Χ. Γ. Ανδρεάδης, *Εκθέσεις Προξενικές–Εκπαιδευτικές...*, ό.π., σ. 523.

147 Γ. Β. Καφταντζής, ό.π., σ. 467.

1914 διδάσκει η διδασκάλισσα Αθηνά Θεαγένους.¹⁴⁸ Για δέκα έτη διδάσκει στο Παρθεναγωγείο Σερρών η Βασιλική Α. Μεγαλιού.¹⁴⁹ Το έτος 1912–1913 στο ανώτερο τμήμα διδάσκουν οι καθηγητές: Ευάγγελος Στράτης, Αρχιδιάκονος Βασίλειος, Κωνσταντίνος Ι. Μικρού, Δημήτριος Μάρκου, Νικόλαος Τέγος και Δημήτριος Νικολάου.¹⁵⁰ Ο Ευάγγελος Στράτης, από το Ροδολεΐβος Παγγαίου είναι απόφοιτος του Διδασκαλείου Σερρών, της Φιλοσοφικής Αθηνών με μετεκπαίδευση στη Σορβόνη και το Παρίσι. Διδάσκει στις Σέρρες είκοσι πέντε (25) χρόνια, στην αρχή ως καθηγητής και μετά ως διευθυντής του Παρθεναγωγείου. Το έτος 1913–1914 διευθυντής του Παρθεναγωγείου καταγράφεται ο Ευάγγελος Γ. Στράτης, 46 ετών με ετήσιο μισθό ογδόντα (80) οθ. λίρες.¹⁵¹ Διδά-

148 Αν. Γαλδέμης, *Σκόρπια φύλλα*, τύποις Χ. Γούσιου, Σέρρες 1914, σ. 102.

149 Βασιλική Α. Μεγαλιού διδάσκει το έτος 1912–1913 στην Αστική Σχολή Αγίας Τριάδας Θεσσαλονίκης. Σύμφωνα με έκθεση του διευθυντή της σχολής Ιωάννη Ν. Μπαλατζή, στις 7 Ιουνίου 1913 η Βασιλική Μεγαλιού είναι από τις Σέρρες, ετών τριάντα (30), με σπουδές στο Παρθεναγωγείο Σερρών και με μισθό τριάντα (30) οθ. λίρες. Έχει δεκαέξι (16) έτη υπηρεσίας από τα οποία: δέκα στο Παρθεναγωγείο Σερρών, πέντε έτη στα προάστια Σερρών και ένα έτος στη Θεσσαλονίκη. Βλ. Ι. Α. Μ. «Αστική σχολή Αγίας Τριάδος», *Δ. Ε. Μ. 1907–1915*, Γ. Δ. Μ., αρ. φακ. 46, αρ. 20–22, εν Θεσσαλονίκη 7 Ιουνίου 1913, σσ. 20–22.

150 Γ. Β. Καφταντζής, *ό.π.*, σ. 459, υποσ. 378.

151 Ο Ευάγγελος Γ. Στράτης γεννήθηκε στις 2 Σεπτεμβρίου του 1867 στην κωμόπολη του Ροδολίβους, στο όρος Παγγαίο και φοίτησε στο Γυμνάσιο Σερρών επί Γυμνασιάρχη Ι. Δέλλιου. Το έτος 1885 δημοσίευμα της εφημερίδας «Νεολόγος» τον μνημονεύει ως διευθυντή της Ελληνικής Σχολής της γενέτειράς του. Στη θέση αυτή παραμένει πιθανόν μέχρι το 1892, γιατί αμέσως μετά συνεχίζει τις ακαδημαϊκές του σπουδές στη Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού Πανεπιστημίου της Αθήνας. Το έτος 1894 συμπληρώνει τις σπουδές του στο Πανεπιστήμιο της Σορβόννης στο Παρίσι. Για κάποιο χρονικό διάστημα διδάσκει στην Κωνσταντινούπολη και για μία τριετία στο Γαλάζιο της Ρουμανίας. Έπειτα διορίζεται διευθυντής του Ημιγυμνασίου του Δοξάτου για μία τετραετία (1897–1901). Προσφέρει τις υπηρεσίες του ως καθηγητής στο Παρθεναγωγείο Σερρών και το έτος 1904, μετά την αποχώρηση του Ιωάννη Τσικόπουλου, αναλαμβάνει τη διεύθυνση του Ανώτερου εκπαιδευτηρίου. Ο Ε. Στράτης υπήρξε παντρεμένος με τη Σερραία δασκάλα Αφροδίτη (1877–1955), το γένος Σίμου Σιμώτα. Το ενδιαφέρον του για τα ιστορικά κειμήλια της πόλης είναι

σκουν οι διδασκάλισσες: Καλλιόπη Τέγου από τις Σέρρες, άγαμη, πτυχιούχος του Αρσάκειου Αθηνών με πέντε (5) έτη υπηρεσίας και μισθό σαράντα πέντε (45) οθ. λίρες, Αντιγόνη Πανταζή από τις Σέρρες, άγαμη, πτυχιούχος του Αρσάκειου Αθηνών με τρία (3) έτη υπηρεσίας και μισθό σαράντα (40) οθ. λίρες, Αθηνά Θεαγένους από τις Σέρρες, άγαμη, πτυχιούχος Αρσάκειου Αθηνών με δύο (2) έτη υπηρεσίας και μισθό σαράντα (40) οθ. λίρες, Αθηνά Δέλλιου από τις Σέρρες, άγαμη, τελειόφοιτη του Παρθεναγωγείου Γρηγοριάδος με δώδεκα (12) έτη υπηρεσίας και μισθό είκοσι δύο (22) οθ. λίρες, Ελένη Χρυσάφη από τις Σέρρες, άγαμη, τελειόφοιτη του Παρθεναγωγείου Γρηγοριάδος με δώδεκα (12) έτη υπηρεσίας και μισθό είκοσι (20) οθ. λίρες, Αθηνά Παπούλη από τις Σέρρες, άγαμη, πτυχιούχος του Διδασκαλείου Αικ. Λασκαρίδου με επτά (7) έτη υπηρεσίας και μισθό τριάντα (30) οθ. λίρες, Ελισάβετ Μέλφου από τις Σέρρες, άγαμη, πτυχιούχος του Διδασκαλείου Αικ. Λασκαρίδου με τέσσερα (4) έτη υπηρεσίας και μισθό τριάντα (30) οθ. λίρες, Μαριέττα Βασιλείου από τις Σέρρες, άγαμη, πτυχιούχος υποδιδασκαλείου Θεσσαλονίκης με τρία (3) έτη υπηρεσίας και μισθό είκοσι (20) οθ. λίρες, Αντιγόνη Βασικύρου από τις Σέρρες άγαμη, τελειόφοιτος της Σχολής Εργοχειρών με επτά (7) έτη υπηρεσίας και μισθό δεκαοκτώ (18) οθ. λίρες, και Ευπραξία Πέντζου από τις Σέρρες, άγαμη, τελειόφοιτη του Παρθεναγωγείου της Γρη-

μεγάλο, ενώ ίδρυσε το πρώτο μικρό αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης. Πέθανε την 1η Μαρτίου του 1926 σε ηλικία 59 ετών. Το συγγραφικό έργο του είναι πολυσχιδές και ενδεικτικά αναφέρουμε: 1) Ιστορία της πόλεως Σερρών από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς και δράσις της εν αύτη Ελληνικής Κοινότητος κατά τους μετά την άλωσιν αιώνας, *Μέρος Α', Κωνσταντινούπολις 1909, & Σέρραι 1926*². 2) «Οι ενεργείται και δωρηταί της ελληνικής Κοινότητος Σερρών», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον Παμμακεδονικού Συλλόγου* 2 (Αθήναι, 1909). 3) «Ιστορία των Εκπαιδευτηρίων της πόλεως Σερρών», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον Παμμακεδονικού Συλλόγου* 2 (Αθήναι, 1909). 4) «Ιστορία του Νοσοκομείου Σερρών», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον Παμμακεδονικού Συλλόγου!* (Αθήναι, 1909). 5) «Ιστορίας Σερρών προοίμιον», Α' μέρος, *Νέον Πνεύμα*, τεύχ. 2 (Σέρραι, 15 Μαρτίου 1914) 10-11 και σε συνέχειες. 6) Η Δράμα και η Δράβησκος Ιστορική και αρχαιολογική μελέτη, *Τύποις Χ. Α. Γουσίου, Σέρραι 1924*, σσ. 47+10. κ.ά. Βλ. Ε. Γ. Στράτης, *Ιστορία της πόλεως Σερρών*, τρίτη έκδοση, εισαγωγή Π. Κ. Σαμσάρη, Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρών αρ. 5, Σέρρες 2000, σσ. xviii-xxxii.

γοριάδος με δύο (2) έτη υπηρεσίας και μισθό είκοσι πέντε (25) οθ. λίρες. Τιμητικά αναφέρεται ότι διδάσκει ο Λουκάς Δημητριάδης από τις Σέρρες, ετών 75, ο οποίος διδάσκει για πενήντα (50) έτη και είναι επίτιμος καθηγητής του Παρθεναγωγείου διδάσκοντας δύο (2) ώρες την εβδομάδα. Η κοινότητα χορηγεί σε αυτόν με τη μορφή σύνταξης είκοσι πέντε (25) οθ. λίρες κάθε χρόνο.¹⁵²

γ) Προσωπογραφίες Νηπιαγωγών

Νηπιαγωγείο

Το έτος 1880-1881 διδάσκει η Βασιλική Θεοδώρου.¹⁵³ Το έτος 1884-1885 διδάσκει Σουλτάνη Θ. Μάλαμμι.¹⁵⁴ Το έτος 1903-1904 διδάσκει η Ζωή Πέντζου από τις Σέρρες, απόφοιτη του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών Αικατερίνης Λασκαρίδου το έτος 1902-1903.¹⁵⁵ Το έτος 1904-1905 τοποθετείται στο Β΄ νηπιαγωγείο Σερρών έως το 1908-1909 η Σοφία Χατζητόλιου από τις Σέρρες, απόφοιτη του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών της Αικ. Λασκαρίδου. Το έτος 1909-1910 υπηρετεί στη Δράμα.¹⁵⁶ Μετά το έτος 1907 διδάσκει η νηπιαγωγός Χρυσ. Χατζηπέτρου.¹⁵⁷ Το έτος 1909-1910 καταγράφεται η νηπιαγωγός Αλεξάνδρα Πανταζή, η οποία υπηρετεί τα επόμενα έτη και στο νηπιαγωγείο Ζηλιάχοβο αλλά και στην Αλιστράτη.¹⁵⁸ Τα

152 Ι. Α. Μ., Χαράλ. Κυριακάτος, «Στατιστική των ελληνικών σχολείων Μακεδονίας, Περιφέρεια Σερρών, σχολικόν έτος 1913-1914», Πίναξ Β΄, *Γενική Διοίκηση Μακεδονίας*, φάκ. 55.

153 Ν. Γ. Φιλιππίδης, *Ο ιερός του 1821 ελληνικός αγών...*, ό.π.

154 Γ. Παπαγεωργίου, *Αναγνώσματα και λόγοι...*, ό.π., σ. 142.

155 Η Ζωή Πέντζου το έτος 1904-1905 διδάσκει στο Νηπιαγωγείο Καΐρου. Το 1905 παντρεύεται και το 1908 πεθαίνει. Βλ. *Λογοδοσία του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως Ελληνίδων (1902-1903)*, έτος 1909-1910, Αθήναι 1910, σ. 77.

156 *Λογοδοσία του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως Ελληνίδων...*, ό.π., σ. 78. Η Σοφία Χατζητόλιου αποφοίτησε το έτος 1903-1904.

157 Η Χρυσάνθη Χατζηπέτρου από τις Σέρρες είναι απόφοιτη του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών της Αικατερίνης Λασκαρίδου το έτος 1906-1907. Διδάσκει στη Στράντζα της Θράκης, στη Λέρο και το έτος 1909 στο Αχιλλοπούλειο Καΐρου. Βλ. *Λογοδοσία του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως Ελληνίδων (1902-1903)*, έτος 1909-1910, Αθήναι 1910, σ. 79.

158 Η Αλεξάνδρα Πανταζή αποφοίτησε από το Διδασκαλείο Νηπιαγωγών της Αικατερίνης Λασκαρίδου το έτος 1906-1907. Βλ. *Λογοδοσία του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως Ελληνίδων*, ό.π., σ. 80.

έτη 1908–1909 και 1909–1910 διδάσκει η νηπιαγωγός Αναστασία Καλαϊτζή,¹⁵⁹ το έτος 1908–1909 η Χαρίκλεια Μαυρίδου απόφοιτη του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών της Αικατερίνης Λασκαρίδου¹⁶⁰ και τα έτη 1908–1910 η Αθηνά Παπούλη¹⁶¹. Το έτος 1909–1910 διδάσκει στο Κεντρικό Νηπιαγωγείο Σερρών η νηπιαγωγός Ελένη Σγουραμάνη.¹⁶² Το έτος 1913–1914 στο Δούμπειο Κεντρικό Νηπιαγωγείο υπηρετούν οι: Μαρία Σπανού από τις Σέρρες, άγαμη, τελειόφοιτος του Διδασκαλείου Μαρούλη με είκοσι (20) έτη υπηρεσίας και μισθό τριάντα (30) οθ. λίρες, Κορνηλία Φάβρη από τις Σέρρες, άγαμη, τελειόφοιτη του Παρθεναγωγείου της Γρηγοριάδος με δύο (2) έτη υπηρεσίας και μισθό είκοσι (20) οθ. λίρες, και Μαρία Χαλκιοπούλου από τις Σέρρες, τελειόφοιτη του Παρθεναγωγείου Γρηγοριάδος με ένα έτος υπηρεσίας και μισθό δεκαπέντε (15) οθ. λίρες.¹⁶³

Νηπιαγωγείο Κάτω Καμενικίων

Το έτος 1913–1914 διδάσκουν οι: Αικατερίνη Παναγιώτου, είκοσι πέντε (25) ετών, άγαμη, τελειόφοιτη του Παρθεναγωγείου Σερρών με επτά (7) έτη υπηρεσίας και μισθό είκοσι (20) οθ. λίρες και η Ζωή Θεμιστοκλέους, είκοσι (20) ετών, άγαμη, τελειόφοιτη του Παρθεναγωγείου Σερρών με δύο (2) έτη υπηρεσίας και μισθό δεκαοκτώ (18) οθ. λίρες.¹⁶⁴

159 Αναστασία Καλαϊτζή νηπιαγωγός από τις Σέρρες, διδάσκει σε Νηπιαγωγείο της Θεσσαλονίκης μετά το έτος 1910. Είναι απόφοιτη του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών στην Αθήνα το έτος 1906–1907. Διδάσκει επίσης στο Νηπιαγωγείο Ασβεστοχωρίου. Βλ. Αικ. Λασκαρίδου, [*Έλθετε ζήσωμεν υπέρ των τέκνων ημών*], Αθήνα 1909, σσ. 79, 82.

160 Η Χαρίκλεια Μαυρίδου ολοκληρώνει τις σπουδές της στο Διδασκαλείο Νηπιαγωγών το έτος 1904–1905. Διδάσκει αρχικά στο Πετρίτσι και έπειτα στην Αλιστράτη (το έτος 1909–1910). Βλ. *Λογοδοσία του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως Ελληνίδων...*, ό.π., σ. 78.

161 Βλ. *Λογοδοσία του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως Ελληνίδων...*, ό.π., σ. 82.

162 Η Ελένη Σγουραμάνη είναι απόφοιτη του Διδασκαλείου Νηπιαγωγών Αικατερίνης Λασκαρίδου το έτος 1902–1903. Βλ. *Λογοδοσία του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως Ελληνίδων...*, ό.π., σ. 77.

163 Ι. Α. Μ., Χαράλ. Κυριακάτος, *Στατιστική...*, ό.π., σ. 7.

164 Ι. Α. Μ., Χαράλ. Κυριακάτος, *Στατιστική...*, ό.π.

Επιλογικά

Το αρχειακό υλικό όπως: ειδικές εκθέσεις, πρακτικά και αναφορές όλων των εμπλεκομένων στα εκπαιδευτικά θέματα φορέων, αυτοβιογραφικά κείμενα, αιτήσεις, υπομνήματα των ίδιων των εκπαιδευτικών και πληροφορίες από τον τύπο της εποχής είναι μερικές μόνον από τις πηγές που μας δίνουν σημαντικές πληροφορίες για τον πολυδιάστατο ρόλο των εκπαιδευτικών στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών τον 19^ο και 20^ό αιώνα. Το ελληνικό κράτος, ιδιαίτερα όταν άρχισε να θέτει κάτω από τον έλεγχο του την εκπαιδευτική κατάσταση στη Μακεδονία (1880), ανέμενε από τους δασκάλους και τις δασκάλες να συντελέσουν αποτελεσματικά: στη συγκράτηση του χριστιανικού πληθυσμού στη σφαίρα επιρροής του Πατριαρχείου, στην καταπολέμηση της ξένης προπαγάνδας, στη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και την καλλιέργεια του εθνικού φρονήματος στους χριστιανικούς πληθυσμούς. Ο ρόλος των εκπαιδευτικών είναι ιδιαίτερα σημαντικός προσπαθώντας στη διδασκαλία τους να ισορροπήσουν ανάμεσα στο πρακτικά ωφέλιμο και στο εθνικά και κοινωνικά ωφέλιμο.

Η πρόσκληση σπουδαιών διδασκάλων στην πόλη των Σερρών και στην ευρύτερη περιοχή μαρτυρεί ότι ήδη από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα υπήρχε κλίμα μάθησης και πυρήνας εγγράμματων Σερραίων που ενδιαφέρονται για την πνευματική ανάπτυξη του τόπου τους. Οι συνθήκες εργασίας των εκπαιδευτικών δεν είναι οι καλύτερες αφού συχνά καλούνται να μετακινηθούν σε περιοχές μακριά από τον τόπο τους χωρίς να υπάρχουν τα μέσα μετάβασης αλλά και οι οικονομικές δυνατότητες εγκατάστασης στις περιοχές αυτές. Παρατηρείται επίσης ότι οι γυναίκες εκπαιδευτικοί που μετακινούνται συχνά δεν κάνουν οικογένεια και αφοσιώνονται στο έργο τους. Τα βιογραφικά στοιχεία των εκπαιδευτικών δηλώνουν τις μετακινήσεις αυτές και τις εκπαιδευτικές δραστηριότητές τους σε πόλεις της Μακεδονίας. Αξίζει να επισημάνουμε ότι αρκετοί εκπαιδευτικοί έχουν εργαστεί σε σχολεία της Θεσσαλονίκης, ενώ αρκετοί από τις Σέρρες πηγαίνουν να εργαστούν στη Θεσσαλονίκη, γεγονός που καταδεικνύει τη συνεχή αλληλεπίδραση και επικοινωνία των δύο σημαντικών κέντρων της Μακεδονίας σε όλα τα επίπεδα της οικονομικής, κοινωνικής και πνευματικής ζωής. Στην εκπαιδευτική κίνηση οι σχέσεις είναι ιδιαίτερα πολυδιάστατες. Στο επίπεδο της διοίκησης

των σχολείων, τα δύο κέντρα ανταλλάσσουν γνωστούς εκπαιδευτικούς, Διευθυντές σχολείων και Γυμνασιάρχες, όπως ο Σερραϊός Εμμανουήλ Φωτιάδης προσκαλείται από τις Σέρρες και διευθύνει την Ελληνική Σχολή της Θεσσαλονίκης στα μέσα του 19^{ου} αιώνα (1845-1848), ο Ιωάννης Δέλλιος Γυμνασιάρχης στις Σέρρες αλλά και στο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης αργότερα, ο φιλόλογος Πέτρος Παπαγεωργίου, ο Ιωάννης Ασπριώτης είναι Γυμνασιάρχης στις Σέρρες από το 1891 έως το 1894 και το έτος 1894-1895 αναλαμβάνει την ίδια θέση στη Θεσσαλονίκη. Αλλά και στον τομέα της εκπαίδευσης των κοριτσιών η Ευφροσύνη Σαμαρτζίδου Διευθύντρια του Παρθεναγωγείου Θεσσαλονίκης από το 1864 έως το 1872, αναλαμβάνει την ίδια θέση στο Παρθεναγωγείο Σερρών από το 1872 έως το 1876. Ο ρόλος των διευθυντών του Γυμνασίου, κάποιοι από αυτούς με πλούσιο συγγραφικό έργο, είναι ιδιαίτερα σημαντικός και πολυδιάστατος διότι πέρα από την οργάνωση του εκπαιδευτικού δικτύου εμπλέκονται σε συνεργασία με τους υπόλοιπους κοινοτικούς φορείς όχι μόνο στα εκπαιδευτικά ζητήματα αλλά και σε ζητήματα που αφορούν στα εθνικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δρώμενα της πόλης. Αξίζει να τονίσουμε στο σημείο αυτό ότι η συνδρομή του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Σερρών σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς της πόλης διευρύνεται και στην οργάνωση της εκπαίδευσης άλλων πόλεων. Για παράδειγμα το 1872 με την αρωγή του Συλλόγου Σερρών αποπερατώνεται το κτίριο της Σχολής της Αρναίας (Λιαριγκόβης) στη Χαλκιδική. Εκτός από τον Σύλλογο Σερρών συνεργάζονται για την αποπεράτωση δύο πολύ σημαντικοί επίσης Σύλλογοι, της Αθήνας και της Κωνσταντινούπολης.

Πολλοί εκπαιδευτικοί επίσης με καταγωγή από τις Σέρρες γίνονται «πρέσβεις» του ελληνισμού διδάσκοντας την ελληνική γλώσσα όχι μόνο στο ελεύθερο ελληνικό κράτος όπως η Ζωή Ρογκότη στο Λαϊκό Νηπιαγωγείο Πειραιά, η Καλλ. Πέτροβιτς στο Παρθεναγωγείο Χιλλ στην Αθήνα, ούτε μόνο σε περιοχές της οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπως η Αναστασία Βλάχου στη Δράμα, η Φανή Χατζητάτση στην Ξάνθη, αλλά και σε όλες τις περιοχές με έντονο το ελληνικό στοιχείο όπως στο Κάιρο και στην Αλεξάνδρεια η Ζαφειριά Κούζα, στην Τραπεζούντα η Ελένη Παπαθανα-

σίου και η Ελίζα Πέτροβιτς οικοδιδασκάλισσα στην Αμβέρσα.¹⁶⁵ Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε μία σημαντική πτυχή στις σχέσεις Κύπρου-Μακεδονίας την περίοδο αυτή και πιο συγκεκριμένα πολλοί εκπαιδευτικοί που υπηρετούν στο Γυμνάσιο των Σερρών μεταβαίνουν για να διδάξουν στο Παγκύπριο Γυμνάσιο. Πρώτος γυμνασιάρχης του Παγκύπριου Γυμνασίου στη Λευκωσία καταγράφεται ο Ι. Δέλλιος (1893-1896), ο φιλόλογος Λεωνίδας Παπαπαύλου έως το 1898, οι φιλόλογοι Αθανάσιος Πίσυνος και Βασίλειος Σέρτσιος, ο Αθανάσιος Φυλακτός, ο οποίος απεβίωσε στη Λευκωσία το 1924 κατά τη διάρκεια της δεύτερης γυμνασιαρχίας του, κ.ά.

Η συγκέντρωση και καταγραφή όλων των πηγών που αναφέρθηκαν, θα αναδείξουν το σπουδαίο έργο των εκπαιδευτικών στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών αλλά και θα φωτίσουν σημαντικές προσωπικότητες διδασκάλων και διδασκαλισσών.

165 *Λογοδοσία του Εκπαιδευτικού Τμήματος της Ενώσεως Ελληνίδων (1902-1903)*, έτος 1909-1910, Αθήναι 1910, σσ. 82-85.